

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA VEREJNÉHO PRÁVA

DROGA AKO PRÁVNÝ FENOMÉN

RIGORÓZNA PRÁCA

RASTISLAV ĎUROVE

Názov študijného odboru: Právo

Banská Bystrica 2009

Za neochvejnú podporu pri vypracovaní tejto práce zo srdca ďakujem mojej manželke, najbližšej rodine a priateľom.

Za poskytnutie cennej študijnej literatúry, ktorú som plnohodnotne využil pri svojej práci, ďakujem Doc. JUDr. Jozefovi Čentéšovi, PhD.

ABSTRAKT

Mgr. Rastislav Ďurove: Droga ako právny fenomén, 101 s.

Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, Katedra verejného práva

Predseda komisie: doc. JUDr. Dušan Korgo, PhD.

Banská Bystrica, 2009

Stupeň odbornej kvalifikácie: magister

Predmetom rigorózneho práca je zdokumentovanie právneho postavenia nelegálnych drog a väzieb medzi nimi a spoločnosťou. Práca je rozdelená na päť kapitol. V prvej kapitole sú vymedzené základné pojmy. Druhá kapitola mapuje históriu užívania drog. Tretia kapitola sleduje vývoj medzinárodnej právnej úpravy drogovej problematiky. Štvrtá kapitola sa venuje vnútroštátnej úprave drogovej problematiky, jednak z hľadiska zákonného nakladania s drogami, ale aj z hľadiska trestnoprávnej úpravy drogových trestných činov. Piata kapitola je právnou úvahou o skúmajúcou vzťah medzi užívaním a prechovávaním drog pre vlastnú potrebu a uplatňovaním a ochranou niektorých základných ľudských práv a slobôd.

The subject of the rigorous thesis is the survey of legal status of unlawful drugs and mutual relations between them and the society. The thesis is divided into five sections. The first section defines the basic terms. The second section covers the history of drug use. The third section deals with the development of the international drug regulations. The fourth section covers the national drug legislation, both lawful handling with drugs, and the criminal law aspects of the drug offences. The fifth section is the legal consideration on the relationship between the use and possession of drugs for personal need and the enjoyment and protection of some basic human rights and liberties.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: droga, história, dohovor, kriminalizácia, zákon, trestný čin, prechovávanie, konopa, omamná a psychotropná látka, ľudské práva a slobody

PREDHOVOR

Problematika nelegálnych drog je v našej spoločnosti relatívne mladým fenoménom, ktorý je však od samého začiatku charakteristický svojou komplexnosťou a dynamikou. Pre prvotné formovanie legislatívnej úpravy vo vzťahu k drogám je príznačný vplyv medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky a istá neskúsenosť s nastavením právneho rámca vo vzťahu k potrebám aktuálnej spoločenskej situácie. Aj napriek určitému posunu pri adekvátnejšom ponímaní drogového problému v našich podmienkach je potrebné poznamenať, že súčasná legislatíva dostatočne nezohľadňuje niektoré základné sociálne súvislosti.

Cieľom tejto práce je zmapovať postavenie nelegálnych drog v rovine právnych vzťahov a naznačiť vzájomné vplyvy medzi nimi a našou spoločnosťou. Je potrebné mať na pamäti, že právny status drog je dvojpólovým fenoménom. Na jednej strane vyplynul z historických skutočností a spoločenských postojov. Na druhej strane právne zakotvené postavenie drog výrazne ovplyvňuje spoločenské nazeranie na drogy, spôsob ich užívania, ale aj dôsledky, ktoré z toho vyplývajú.

Mojou motiváciou pri písaní tejto práce bola snaha sprostredkovať odbornej aj laickej verejnosti širší pohľad na drogovú problematiku, ktorý nie je limitovaný len súčasným právnym stavom, ale čerpá poznatky a poučenia aj z histórie a dotýka sa tiež prirodzeného ľudského záujmu o drogu a jej zmysluplné využitie. Verím, že základné koncepcie tejto práce budú pre jej čitateľov podnetným materiálom, na ktorom budú môcť stavať vlastné úvahy smerujúce k vyváženejšiemu prístupu k tomuto špecifickému spoločenskému problému.

OBSAH

POĎAKOVANIE

ABSTRAKT

PREDHOVOR

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV.....	8
2 HISTÓRIA UŽÍVANIA DROG.....	12
2.1 Dávny starovek.....	12
2.2 Staré Grécko.....	13
2.3 Obdobie Rímskej ríše a rozšírenie kresťanstva.....	14
2.4 Islamská kultúra.....	15
2.5 Stredovek.....	16
2.6 Obdobie novoveku.....	17
2.7 Farmaceutické 19. storočie.....	19
2.8 20. storočie.....	20
2.8.1 Začiatok protidrogových iniciatív.....	20
2.8.2 Následky prohibičnej legislatívy a kriminalizácia konopy.....	23
2.8.3 Syntetické drogy.....	25
2.8.4 Sprísňovanie protidrogovej legislatívy.....	26
2.8.5 Psychodelická výzva.....	28
2.8.6 Návrat k tradičným drogám.....	30
2.8.7 Náhrady a ich riziká.....	32
2.9 Základné koncepcie historických súvislostí.....	35
3 VÝVOJ MEDZINÁRODNOPRÁVNEJ ÚPRAVY V OBLASTI DROGOVEJ PROBLEMATIKY.....	41
3.1 Ideový rámec vnútroštátnej úpravy.....	41
3.2 Medzinárodný dohovor o ópium (Haag, 23. januára 1912).....	42
3.3 Medzinárodný dohovor o ópium (Ženeva, 19. februára 1925).....	44

3.4	Dohovor o obmedzení výroby a úprave distribúcie omamných látok (Ženeva, 13. júla 1931).....	46
3.5	Dohovor o potlačaní nezákonného obchodu s nebezpečnými drogami (Ženeva, 26. júna 1936).....	50
3.6	Protokol o medzinárodnej kontrole omamných látok mimo rámca Dohovoru o obmedzení výroby a úprave distribúcie omamných látok z 13. júla 1931, pozmeneného Protokolom podpísaným v Lake Success 11. decembra 1946 (Paríž, 19. novembra 1948).....	51
3.7	Jednotný dohovor o omamných látkach (New York, 30. marca 1961) pozmenený Protokolom (Ženeva, 25. marca 1972).....	52
3.8	Dohovor o psychotropných látkach (Viedeň, 21. februára 1971).....	56
3.9	Dohovor Organizácie Spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami (Viedeň, 20. decembra 1988).....	58
3.10	Z legislatívy Európskej únie.....	62
4	VNÚTROŠTÁTNA PRÁVNA ÚPRAVA DROGOVEJ PROBLEMATIKY.....	64
4.1	Zákon o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch.....	64
4.2	Trestnoprávna úprava drogových trestných činov.....	66
4.2.1	Prechovávanie drog pre vlastnú potrebu.....	66
4.2.2	Výroba drog a obchodovanie s nimi.....	72
4.2.3	Výroba, zadováženie a držba predmetu určeného na výrobu drog....	80
4.2.4	Šírenie toxikománie.....	81
4.3	Nedostatky súčasnej právnej úpravy a návrhy zmien.....	83
5	DROGY V KONTEXTE UPLATŇOVANIA A OCHRANY ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD – PRÁVNA ÚVAHA.....	90
	ZÁVER.....	98
	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	99

ÚVOD

Poznať históriu užívania drog je prvým krokom vedúcim ku komplexnému poňatiu tejto problematiky. Vzhľadom na charakter a rozsah tejto práce nemá byť jej historická časť vyčerpávajúcim obrazom drogových dejín, ale len snahou o načrtnutie kľúčových historických momentov, ktoré viedli k súčasnému právnomu a faktickému stavu, a zdôraznením dynamického rozmeru drogovej problematiky. V historickej časti práce sa osobitná pozornosť venuje spoločenským trendom v Spojených štátoch amerických v priebehu 19. a 20. storočia, ktoré mali na celosvetový postoj k drogám významný vplyv.

Prienikom historického a právneho rámca skúmaného drogového fenoménu sú medzinárodné právne normy, ktoré boli pre väčšinu štátov sveta východiskovým bodom pre oblasť vnútroštátneho práva. Táto práca dokumentuje vývoj medzinárodnoprávnej úpravy a záväzkov Slovenskej republiky v oblasti drogovej problematiky, podrobne sleduje postupné formovanie kontrolných a trestnoprávných opatrení týkajúcich sa nakladania s drogami, ako aj opatrení na boj proti organizovanému zločinu, a v skratke reflektuje na legislatívu Európskej únie.

Jadrom tejto práce je vymedzenie podmienok zákonného nakladania s kontrolovanými drogami v podmienkach Slovenskej republiky, stručný vývoj niektorých aspektov drogovej problematiky od skončenia totalitného režimu a analýza súčasnej trestnoprávnej úpravy jednotlivých konaní, ktoré s drogami priamo súvisia. Pozornosť je tiež venovaná niektorým nejednoznačným alebo problémovým interpretáciám relevantných ustanovení Trestného zákona. Osobitný dôraz sa kladie na problematiku prechovávania drog pre vlastnú potrebu, ktorá je v našej spoločnosti aktuálnou témou, a v tejto súvislosti sa v práci poukazuje na niektoré nedostatky súčasnej právnej úpravy a navrhujú sa konkrétne riešenia.

Koncepčným uzavretím tejto práce je právna úvaha presahujúca trestnoprávny rozmer drogovej problematiky. Jej zámerom je preskúmanie a vyhodnotenie vzťahu medzi užívaním a prechovávaním drog pre vlastnú potrebu a uplatňovaním a ochranou niektorých základných ľudských práv a slobôd. Základné myšlienky tejto úvahy sa opierajú o ústavnoprávnu teóriu a judikatúru a doktríny Európskeho súdu pre ľudské práva.

1 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV¹

Pre účely tejto práce sa pod pojmom DROGA rozumie: *akákoľvek látka, upravená surovina nerastného, rastlinného alebo živočíšneho pôvodu, ktorá je po vstupe do živého organizmu schopná zmeniť jednu alebo viac jeho funkcií, účinkuje priamo alebo nepriamo na centrálny nervový systém a za určitých okolností môže vyvolať chorobný stav – psychickú alebo fyzickú závislosť*. Alkohol, tabakové výrobky, liečivá a iné legálne dostupné látky, ktoré sú v zmysle uvedenej definície tiež drogami, nie sú predmetom tejto práce a v texte sa uvádzajú osobitne predovšetkým pre účely vzájomného porovnania.

V texte 4. kapitoly, ktorá sa venuje vnútroštátnej právnej úprave drogovej problematiky, sa v rovnakom zmysle ako pojem „drogy“ používajú pojmy „omamná látka“ a „psychotropná látka“, ktoré sú vymedzené v zákone č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov, a ktoré sú zároveň legálnymi definíciami pre oblasť trestného práva. OMAMNÉ LÁTKY sú *látky vyvolávajúce návyk a psychickú a fyzickú závislosť charakterizovanú zmenami správania so závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami*. PSYCHOTROPNÉ LÁTKY sú *látky ovplyvňujúce stav ľudskej psychiky pôsobením na centrálny nervový systém s menej závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami*.

Na účely 4. kapitoly sa DROGOVÝMI TRESTNÝMI ČINMI myslia *trestné činy nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi (§ 171 – § 173 Trestného zákona) a trestný čin šírenia toxikománie (§ 174 Trestného zákona)*, resp. ekvivalentné trestné činy uvedené v Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. v znení predpisov účinných do 31. 12. 2005. Pokiaľ sa tento pojem vyskytuje v historickej a historicko-právnej časti tejto práce, rozumie sa ním konanie trestné podľa vnútroštátneho práva konkrétnych krajín.

DROGOVOU ZÁVISLOSŤOU sa rozumie *stav psychickej alebo fyzickej závislosti vyplývajúci z interakcie medzi živým organizmom a drogou charakterizovaný zmenami správania a inými reakciami, ktoré zahŕňajú nekontrolovateľné nutkanie užívať drogu pre jej účinky na psychiku a tiež preto, aby sa zabránilo nepríjemnostiam z jej absencie v organizme*.

¹ Drogový informačný portál – <http://www.infodrogy.sk/index.cfm?module=Glossary&page=index>

PSYCHICKÁ ZÁVISLOSŤ je zmena duševného stavu v dôsledku opakovaného podávania drogy, ktorá sa prejavuje rôzne intenzívnym stupňom želaní drogu opätovne užiť. Ide o stav, keď droga uspokojuje určitú psychickú potrebu človeka.

FYZICKÁ ZÁVISLOSŤ je definovaná ako jav začlenenia drogy do procesov látkového metabolizmu, ako prispôsobovanie sa organizmu novej úrovni homeostázy. Na narušenie tejto novej homeostázy následne organizmus búrlivo reaguje. Môže ísť napr. o prejavy nevoľnosti, slzenia, potenia, psychomotorický nepokoj, kolísanie telesnej teploty, zmeny krvného tlaku, pulzu, bolesti hlavy a iné.

K najznámejším drogám, ktorým sa v tejto práci venuje pozornosť, patria: KONOPA alebo MARIHUANA, ktorá sa pripravuje z vysušených listov a kvetov rastliny konopy siatej, a ktorej hlavnú účinnú zložku predstavuje delta-9-tetrahydrokanabinol (delta-9-THC). Najvyššiu koncentráciu účinných látok majú mladé lístky a kvety na vrcholci rastliny, pričom smerom ku koreňu účinných látok ubúda. Najrozšírenejšou formou užívania je fajčenie. Jednorázové užitie marihuany nemá obvykle vážnejšie zdravotné následky.

HAŠIŠ je výtlačkom zo samičích kvetov konopy siatej, ktoré vylučujú hnedastú olejovitou živicu s výrazným štipľavým zápachom (hašišový olej). V tuhom stave býva lisovaný väčšinou do tvaru kociek, tyčínok alebo platničiek svetlohnedej až tmavohnedej farby mierne mastného povrchu s jemnou aromatickou vôňou. Je možné ho aplikovať aj perorálne (pridáva sa do jedál alebo nápojov), avšak najčastejším a najúčinnnejším spôsobom jeho aplikácie je fajčenie.

ÓPIUM je omamný prostriedok získaný z nezrelých makovic maku siateho. Získava sa pozdĺžnym narezaním toboliek maku, z ktorých začne pomaly vytekať lepkavá sivobiela šťava, ktorá na vzduchu rýchlo tuhne a premieňa sa na tuhnúcu svetlohnedú až celkom tuhú tmavohnedú hmotu, ktorá sa z toboliek ručne oškrabáva. Surové ópium je teda na vzduchu vysušená šťava narezaných nezrelých makovic. Ópium sa najčastejšie fajčí, ale zriedkavejšie sa užíva aj perorálne primiešaním do potravín alebo nápojov.

MORFÍN je najdôležitejší z celkového počtu doposiaľ známych alkaloidov ópia, ktorý bol izolovaný zo zahustenej šťavy makovic. Ide o biely až žltkastý prášok bez špecifického zápachu, horkastej chuti, dobre rozpustný vo vode. V tuhej forme sa niekedy dodáva vo forme drobných lisovaných bielych kociek alebo tehličiek. Aplikuje sa väčšinou injekčne, perorálne užívanie je zriedkavé.

HEROÍN je preparát získaný derivatizáciou morfinu. V čistej forme je to jemný biely prášok (menej čisté druhy majú sivobielu až nahnedlú farbu v závislosti od množstva nečistôt), ktorý možno takmer rozotrieť medzi prstami. Má horkastú chuť a je dobre rozpustný vo vode. Najčastejšia forma aplikácie je injekčná, menej časté spôsoby sú šnupanie alebo inhalovanie po nahriatí. Hlavným rizikom užívania tejto drogy je pomerne rýchly vznik psychickej aj fyzickej závislosti, ale hrozia aj najrôznejšie infekcie, napr. vírusová hepatitída, či prenos vírusu HIV pri používaní spoločných ihliel.

KOKAÍN je najdôležitejším alkaloidom rastliny kokainovníka obyčajného, ktorý je jeho prírodným zdrojom. Čistý kokaín je jemný, diskkrétne zrnitý prášok bez zápachu, trpká horkej chuti, dobre rozpustný vo vode, menej v alkohole. Najčastejším spôsobom aplikácie kokaínu je vdýchnutie drogy v prášku do nosových dierok. Vzhľadom na dobrú rozpustnosť kokaínu vo vode je možné kokaín aplikovať aj injekčne. Niekedy sa kombinuje s inými drogami napr. s heroínom.

AMFETAMÍNY sú látky, ktoré sa pre svoje silné excitačné účinky na centrálnu nervovú sústavu označujú ako psychostimulanciá. Z tejto skupiny drog sú v našich podmienkach najznámejšie pervitín a MDMA (extáza). Amfetamíny a ich príbuzné deriváty sú v chemicky čistej forme biele jemne kryštalické prášky bez osobitného zápachu, mierne nahorklej chute, dobre rozpustné vo vode. Distribuujú sa najčastejšie vo forme tabliet, niekedy aj v injekčnom roztoku. Najčastejším spôsobom aplikácie je použitie per os (zjedením). Ak je droga v práškovej forme, môže sa vdychovať nosom, zriedkavejšia je inhalácia výparov po zahriatí. Niektoré drogy amfetamínového typu sa aplikujú aj injekčne.

PSILOCYBÍN je prírodný halucinogén, ktorý obsahujú mexické a stredoamerické divo rastúce huby druhu Psilocybe mexicana. Niektoré druhy týchto húb rastú aj v strednej Európe. Psilocybín sa v naturálnej forme aplikuje per os. Účinky sú podobné účinkom LSD, ale nie sú také silné. Huby obsahujúce psilocybín nespôsobujú fyzickú závislosť organizmu, hoci ich abúzus môže viesť k psychickej závislosti.

MESKALÍN je prírodný halucinogén, alkaloid kaktusu, ktorý Aztékovia nazývali peyotl. Domorodí obyvatelia pokladajú peyotl za posvätnú rastlinu, ktorej konzumácia (najčastejšie per os, niekedy fajčením) je súčasťou kultových obradov so schopnosťou vyvolať zmeny vo sfére vnímania, halucinácie a iné psychické alternácie. Halucinácie vyvolané meskalínom patria medzi najkomplexnejšie a najrôznorodnejšie zo všetkých halucinogénových drog. Jeho účinky nemožno rozoznať od účinkov LSD.

LSD je polosyntetická zlúčenina (dietylamid kyseliny lysergovej), ktorá patrí k hlavným zástupcom polosyntetických halucinogénov, a ktorá dokáže už pri minimálnych dávkach významne meniť duševné pochody, meniť vnímanie času, či vyvolať bohaté halucinácie. LSD je jemne kryštalický biely prášok bez osobitnej chuti a zápachu, ktorá je dobre rozpustný vo vode. Keďže čistý preparát je mimoriadne silný, malé dávky sa obvykle zmiešavajú s iným rozpúšťadlom. LSD môže byť rozmiešané so želatínou a tvarované do formy želatínových lístkov, alebo roztokom LSD možno impregnovat' kusky hydrofilného papiera alebo textilu. LSD sa užíva najmä perorálne, často tiež prostredníctvom intravenózneho injekčného aplikácie, ale do organizmu veľmi dobre preniká aj cez neporušenú pokožku (samolepky). Užívanie LSD nevedie k fyzickej závislosti, ale môže dôjsť k vzniku psychickej závislosti.

2 HISTÓRIA UŽÍVANIA DROG

2.1 Dávny starovek

Medzi drogy s najstaršou históriou užívania patrí ópium, ktoré sa začalo prvýkrát užívať v Európe a Malej Ázii. Prvá písomná zmienka o pestovaní maku, z ktorého sa ópium vyrába, pochádza zo Sumeru a siaha až do obdobia 3 tisíc rokov p. n. l. Písomné referencie na makovice sa vyskytujú aj v babylonskej a krétsko-mykénskej kultúre. Taktiež egyptské hieroglyfy sa zmiňujú o šľave z makovic, ktorá sa využívala ako prostriedok proti bolesti a na uľudnenie.

Prvé zmienky o pestovaní konopy pochádzajú z Číny a sú datované až do roku 4000 p. n. l. Od nepamäti sa táto rastlina vyskytovala aj v Indii. Hlavné budhistické smery si konopu cenili ako jedinečný meditačný prostriedok. V lekárstve sa táto rastlina používala napríklad na liečenie očných zánetov, nespavosti a suchého kašľa. V Mezopotámii sa prvá zmienka o konope objavuje až v 9. storočí p. n. l. V tejto oblasti sa používalo na obradné účely podobne ako to bolo v Egypte a neskôr aj v Európe, kde ho keltská kultúra používala v liečiteľstve.

Najstaršie referencie na ľuľkovité halucinogény, ako sú napríklad ľuľkovec, blen, durman alebo mandragora, sa objavujú predovšetkým v Európe, kde tieto silné drogy poznali a využívali druidi v súvislosti s obradnými praktikami a na výrobu liečivých nápojov. Na americkom kontinente sa z týchto rastlín vyskytoval iba durman, no oveľa širšie využitie tu našiel tabak, ktorý sa každodenne používal pri odpočinku, v náboženstve, či v liečiteľských obradoch.

O výraznejšom užívaní takzvaných vizionárskych rastlín, akými sú napríklad muchotrávka a psilocybínové huby, neexistujú v Európe a Ázii jasné svedectvá, a to aj napriek tomu, že ich účinky sú oveľa výraznejšie, ako je to napríklad pri konope. Naopak v Strednej a Južnej Amerike, kde sa vyskytuje oveľa viac druhov týchto psychoaktívnych rastlín, sa stali výraznou črtou kultúr pôvodných obyvateľov. Sochárske a maliarske umelecké predmety amerického kontinentu týkajúce sa tejto skupiny drog sa nikde inde v takej intenzite nevyskytujú.

Aj užívanie stimulujúcich drog má svoj počiatok v dávnych dobách. V Južnej Amerike sa žuvali listy koky alebo sa podobný účinok dosahoval prostredníctvom guarany alebo maté. V Indii a Indonézii sa ako stimulant používa betel a v Číne čaj,

ktorý obsahuje teín. V Afrike sa užíval orech koly a listy kathy. Naproti tomu v Európe nebolo užívanie stimulujúcich drog v staroveku takmer vôbec rozšírené.

Referencie na alkohol nižšieho stupňa siahajú do obdobia zhruba 2000 rokov p. n. l. Pivo a víno sa konzumovalo v Egypte a v Babylone a odkazy naň sa nachádzajú aj v Biblii v Starom zákone. V týchto spoločnostiach vo vzťahu k alkoholu prevláda skôr pozitívny postoj a kritika sa objavuje len v prípadoch pravidelného zneužívania. Podobný pozitívny vzťah dominoval aj v Japonsku a Číne, kde sa pilo ryžové víno.

2.2 Staré Grécko

Rozvoj medicíny v antickom Grécku do značnej miery prispel k vytvoreniu neutrálneho postoja voči drogám. Hippokratova škola chápe chorobu a liečbu ako výsledok prírodných procesov a zbavuje ich vplyvu náboženstva a mágie. Základom liečby sa stáva vhodná droga – fármakon, pričom za kľúčové sa považuje jej správne dávkovanie. Droga sama o sebe nie je ani dobrá, ani zlá, ale v závislosti od použitia môže byť liekom alebo jedom.

V starom Grécku nebola žiadna droga taká obľúbená ako ópium. Okrem spoločenského užívania sa používala v lekárstve na liečenie niektorých chorôb a tlmenie bolesti. Ópium sa taktiež v značnom rozsahu využívalo pri príprave protilátok na rôzne druhy jedov, ktorých sa obávali majetnejší občania.

Vzhľadom na rozšírené užívanie drog nemožno povedať, že by starí Gréci nepoznali problém toxikománie. Kritika spoločnosti sa však zamerala skôr na zneužívanie vína, ktoré borilo zábrany medzi jednotlivcami a bolo podnetom k búrlivým orgiám. Objasnením povahy vína a jeho účelu sa zaoberali viaceré filozofické školy, a hoci ich postoje k pitiu vína sa častokrát rôznili, vo všeobecnosti prevládal názor, že aj jeho podstatou je neutrálny duch.

Špecifické postavenie v starovekom Grécku mali eleusínske mystériá, ktoré ako duchovný symbol antickej kultúry pretrvali viac ako tisíc rokov. Pútnikom, ktorí prichádzali do chrámov kvôli zasväteniu, sa podával posvätný nápoj – kykeón, ktorý mal v obradoch zásadnú úlohu, a ktorý pravdepodobne obsahoval podobné účinné látky, aké sa nachádzajú v halucinogénnej droge LSD². Podstata mystérií mala spočívať

² Grof, Stanislav: Psychologie budoucnosti, Poznátky a poučení z moderního výzkumu vědomí. 29 s.

v jedinom prežitku ohromnej intenzity, ktorý bol spojený s extázou prežitia vlastnej smrti a nového vzkriesenia.

2.3 Obdobie Rímskej ríše a rozšírenie kresťanstva

Postoj Rimanov k drogám sa v podstate nelíšil od neutrálneho až pôžitkárskeho postoja Grékov. V cisárskej dobe sa pri stretnutiach na pozdvihnutie nálady často fajčila konopa, ale ako najrozšírenejšie drogy pretrvávali ópium a víno podobne ako v Grécku.

Okrem oblasti medicíny, kde sa ópium liečili mnohé druhy neduhov, túto drogu častokrát používali aj pri eutanázii. Keď sa v roku 312 uskutočnil census, len v meste Rím sa venovalo predaju ópia 793 obchodov a ich obrat tvoril 15% výnosu z daní. O významnom postavení ópia v rímskej spoločnosti svedčí aj skutočnosť, že bolo, podobne ako múka, tovarom s kontrolovanou cenou.³

Napriek obrovskej spotrebe ópia neexistujú žiadne referencie na problémy s jeho užívaním v súkromí alebo vo verejných vzťahoch. Ľudia užívajúci ópium neboli stavaní na okraj spoločnosti, ani sa nevyskytli klinické prípady závislých na tejto droge. Užívanie ópia bolo v spoločnosti také bežné a akceptované, že v latinčine ani nevznikol výraz označujúci jeho užívateľa.

Víno narozdiel od ópia nemalo v spoločnosti taký jednoznačný status. Napriek tomu, že Rimania pili veľmi radi, víno sa často považovalo za pôvodcu osobných a spoločenských problémov. Ako príklad možno uviesť bujaré vínové pitky a neviazanú zábavu na oslavu boha Bakcha. To nakoniec viedlo k tvrdému a dlhotrvajúcemu prenasledovaniu ich vyznávačov, ale neprinášalo žiadny efekt. Problém s rozmarným pitím sa stabilizoval až vtedy, keď bol Bakchus úradne stotožnený s jedným zo starých rímskych bohov.

Obrat vo všeobecnom presvedčení o neutralite drog prinieslo až rozšírenie kresťanstva. Kým ešte v dobách Starého zákona bola opitosť tolerovaná ako jeden zo spôsobov uvoľnenia, následkom tejto spoločenskej zmeny došlo k potláčaniu všetkých podnetov k uvoľnenému konaniu. Začali sa objavovať prísne abstinentské sekty, ktoré považovali konzumáciu alkoholu za smrteľný hriech. Všetky ostatné mysterijné bohoslužby konkurujúce kresťanstvu začali byť považované za hry s pekelnými silami.

³ Escotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 24 s.

Kresťanstvo však zašlo ešte ďalej. Postavilo sa aj proti samotnej eufórii vyvolanej látkami, ktoré spôsobujú zmeny vedomia. Kým pre pohana bola eufória sama o sebe liečivá, kresťanská viera si vyžadovala nevyhnutnú dávku utrpenia, pretože bolesť umŕtvuje telo, a preto je milá Bohu.

Tento nový prístup k drogám má kritické dôsledky pre farmakologickú tradíciu. Kresťanská spoločnosť povoľuje len zopár liekov na všetky druhy chorôb a všetky pohanské znalosti týkajúce sa drog a liečiv sú považované za čarodejníctvo. Zvolávané koncily posielajú vtedajších lekárnikov do otroctva aj s celými rodinami. Tento nový stav, kedy bolo možné používanie drog na liečebné účely považovať za kacírstvo, pretrvával v Európe približne do 10. storočia.

2.4 Islamská kultúra

Podobne ako ostatné monoteistické náboženstvá aj islam v mnohých oblastiach zasahoval do autonómie života jednotlivcov. Avšak vzhľadom na to, že v tejto kultúrnej oblasti neboli vymedzené posvätné drogy, ale tiež ani zakázané látky, proti ktorým by sa muselo bojovať, užívanie drog nebolo vôbec regulované pomerne dlhé obdobie.

Najkontroverznejšie postavenie malo víno, pretože vo všeobecnosti prevládal názor, že ho Mohamed prísne zakázal. Jeho dlhodobé užívanie malo spôsobovať viac negatívnych dopadov na život jednotlivca v spoločnosti než ópium, ktoré sa používalo najmä ako povzbudzujúci prostriedok a v islamskej kultúre bolo oveľa obľúbenejšie.

Konopa sa v islamskej medicíne využívala na terapeutické účely aj ako prostriedok proti melanchólii, ale ešte širšie uplatnenie našla v určitých spoločenských skupinách, akými boli napríklad roľníci, nájomní robotníci alebo mestskí otroci.

Káva bola v Arábii objavená približne v 10. storočí. Napriek prvotným vedeckým a teologickým dišputám o jej škodlivosti alebo užitočnosti sa čoskoro stala všeobecne obľúbeným nápojom, ktorý pili všetci bez rozdielu spoločenského postavenia.

Prelomový okamih v relatívne tolerantnom postoji k drogám nastal približne začiatkom 14. storočia, keď islam nastolí v drogových otázkach podobnú cenzúru, akú v grécko-rímskej farmakológii uplatnilo kresťanstvo.

2.5 Stredovek

Obdobie stredoveku bolo obdobím temna aj vo vzťahu k drogám a ich účelnému využívaniu. Vierouka kresťanskej cirkvi, ktorá mala v prevažnej časti známeho sveta dominantné postavenie, vychádzala z kontrastu materiálneho sveta utrpenia a vízie raja v posmrtnom živote, a ako prostriedok spasenia zdôrazňovala oddanú vieru. Všetko, čo narúšalo túto predstavu fungovania sveta, bolo pre cirkevné inštitúcie nebezpečné.

V týchto súvislostiach je pochopiteľné, že látky spôsobujúce zmenu ľudského vnímania alebo vyvolávajúce eufóriu (v Európe išlo výhradne o ľuľkovité halucinogénne rastliny) boli hrozbou, ktorej bolo potrebné čeliť. Akákoľvek spojitosť, hoci aj domnelá, s čarovnými bylinami stačila ako dôkaz o spriahnutí s diablom. Rovnako sa pozeralo aj na tzv. sabaty, v ponímaní cirkvi satanské rituály, ktoré však neboli ničím iným než pozostatkom starých pohanských zvykov, ktoré mali podporiť plodnosť rastlín a zvierat.

Obvinenia z čarodejníctva sa však stali skutočnou pohromou až keď jeden z pápežov podpísal prvú bulu proti čarodejnícom a zároveň udelil inkvizítorom právo konfiškovať ich majetok. Užitie akejkoľvek drogy na náboženské účely alebo len na osobné potešenie sa trestalo mučením a smrťou. Zároveň však nebolo presne definované, čo sa za drogu považuje, a mohla byť za ňu označená akákoľvek podozrivá látka, či neškodná mastička.

Inkvizícia v Novom svete vychádzala z podobných zásad a metód ako v Európe a prenasledovala veľký počet domorodcov užívajúcich drogy (resp. rastliny obsahujúce nejakú účinnú látku), ktoré boli na americkom kontinente tradičné. Napriek tomu sa tu cirkev nestretávala s priamym spojením medzi drogami a erotikou, ako to bolo pri európskych sabatoch. Autoritu cirkvi narúšali skôr pôvodné tradície a domorodé kultúry silne integrované s užívaním vizionárskych rastlín, napríklad psilocybínových húb, ktoré konkurovali kresťanstvu.

Ani drogy stimulujúce ľudský organizmus sa nevyhli stretu s cirkevnými autoritami. Aj napriek tomu, že užívanie stimulujúcich drog sa nemuselo nevyhnutne spájať s náboženskými účelmi, inkvizítori v nich často videli modloslužobné praktiky. Zaujímavou skutočnosťou je, že napríklad problém s užívaním koky v Južnej Amerike zanikol až vtedy, keď bol kňazom priznaný desiatok z jej predaja.⁴

⁴ Escohotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 52 s.

Podobne aj tabak, najobľúbenejšia droga Ameriky, bol pôvodne zatracovaný ako satanská rastlina. Tabak si však bleskurýchlo získal priazeň množstva ľudí na starých kontinentoch a štáty kontrolujúce obchod s tabakom začali jeho predaj zdaňovať. Cirkev tak bola nakoniec pod tlakom rýchlo sa šíriacej záľuby vo fajčení (aj vo vlastných radoch) prinútená prehodnotiť svoju exkomunikačnú politiku.

2.6 Obdobie novoveku

Do konca 17. storočia začína svet čarodejníc a bosoráctva pomaly miznúť. Dochádza k oddeleniu vlády od cirkvi a úcta k tradičným autoritám bola narušená obdobím racionalizmu a osvietenstva. Ľudia si znovu osobujú právo na svetské aj obradné užívanie drog a prestávajú veriť, že by Boh vyžadoval ľudské utrpenie. Do spoločnosti vstúpil moderný duch.

Základy pre vedecké spoznávanie vlastností jednotlivých druhov drog a využívanie ich účinkov boli síce položené už v stredovekej medicíne, ktorá bola do istej miery ochránená od náboženského vyčíňania, ale až následkom straty zásadného vplyvu cirkvi na život spoločnosti sa o pohanské drogy začali v hojnom počte zaujímať lekári, lekárnici aj chemici.

Osobitné postavenie v Európe malo ópium. Táto droga tu bola známa už od konca 11. storočia a v malom rozsahu sa využívala takmer ako zázračný liek pre šľachtu a kráľovské kruhy, ktoré mohli svojim lekárom poskytnúť náležitú ochranu, ale až v 18. storočí bolo ópium v čistej podobe bežne dostupné v lekárňach aj pre širokú verejnosť. Predávalo sa ako liek na rôzne druhy zdravotných problémov, od obvyklých bolestí až po nespavosť. Na nelekárske účely bola táto droga taktiež často využívaná známymi osobnosťami a umelcami svojej doby. V Európe a Amerike trvá tento tolerantný vzťah k ópiu zhruba dve storočia a Európa sa zároveň stáva hlavným svetovým dovozcom aj vývozcom tejto drogy.

Obyvatelia Číny a Indie pred príchodom Európanov do Ázie konzumovali ópium v oveľa väčších množstvách ako v Starom svete a Amerike. Dôvodom tohto nepomeru bolo, že ópium zo Stredomoria a Malej Ázie obsahovalo dvakrát toľko účinnej látky než bengálske alebo čínske ópium. Keď sa však v Ázii objavili Európania s veľmi kvalitným tovarom, bolo dovezené ópium na čínskom trhu veľmi žiadané.

Ópiový problém v Číne nastal až vtedy, keď čínsky cisár zakázal nakupovať ópium od Európanov, aby zamedzil výmene čaju, korenia, či hodvábu za drogu, pretože výmenný obchod podkopával cisárske rezervy drahých kovov. Keď ďalší z cisárov zakázal okrem dovozu ópia aj pestovanie maku, ktoré bolo až dovtedy povolené, prispel tým k nevídanému rozmachu pašeráctva.

Približne po sto rokoch tohto prohibičného režimu a extenzívneho čierneho obchodu s drogou vykázala čínska obchodná bilancia prvýkrát stratu. Vtedajší čínsky cisár sa v dôsledku toho odhodlal prehodnotiť dovtedajšiu ópiovú politiku. Avšak predtým, ako sa v tejto otázke definitívne rozhodlo, došlo ku vzniku tzv. Prvej ópiovej vojny s Angličanmi⁵, ktorí sa postupne presadili v bojoch o dodávky ópia do Číny. Vojna však netrvala dlho. Angličania rýchlo porazili demoralizované čínske vojsko a v roku 1842 anglická koruna nadiktovala Číne svoje podmienky. Okrem platenia vysokých reparácií došlo k otvorení nových prístavov.

Pozoruhodné je, že po porážke Číňanov ostalo ópium na zvláštne prianie Angličanov stále pod prohibíciou, hoci sa mohlo distribuovať úplne voľne. Objem pašovaného ópia sa postupne ešte zvýšil. O dvanásť rokov neskôr v dôsledku odporu Číny platiť reparácie vypukla Druhá ópiová vojna⁶, ktorá bola taktiež ukončená rýchlou kapituláciou Číňanov. Následne sa v Číne otvorili ďalšie prístavy, ktoré umožnili Európanom obchodovať ešte extenzívnejšie.

Tvrďú ranu európskemu obchodnému režimu nakoniec uštedrila až zmena čínskej politiky, ktorá dovoz a konzumáciu ópia zlegalizovala. Neskôr čínsky panovník zašiel ešte ďalej, keď sa rozhodol pestovať mak priamo v Číne. O desať rokov na to, v roku 1890, dokázala Čína pokryť väčšinu vnútorného dopytu. V tejto súvislosti paradoxne vyznieva, že až keď sa európsky ópiový monopol v Číne totálne zrútil, anglický parlament vydal vyhlásenie, že obchodovanie s ópiom vo veľkom je morálne neospravedliteľné. Pozoruhodná je tiež skutočnosť, že zmena vedúca k zákonnému užívaniu ópia v Číne nevedla automaticky k zvýšeniu počtu jeho užívateľov. Tridsať rokov potom, ako sa ópium stalo predmetom voľného obchodu, ho pravidelne užívalo približne 0,5 % celkového počtu čínskeho obyvateľstva.⁷

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/First_Opium_War

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Second_Opium_War

⁷ Escohotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 62 s.

2.7 Farmaceutické 19. storočie

V priebehu 19. storočia dochádza v odbore chémie k objavom, ktoré boli spojené s obrovskými obchodnými úspechmi. Na trh prichádzajú moderné verzie starodávnych všeliakov. Dôvodom boli objavy aktívnych zložiek rôznych rastlín v tomto poradí: morfín (1806), kodeín (1832), atropín (1833), kofeín (1841), kokaín (1860), heroín (1883), meskalín (1896) a barbiturát (1903).⁸ Výhody pre farmaceutický priemysel aj pre konečného užívateľa boli jednoznačné. Podstatne sa uľahčila manipulácia s liečivom a zvýšila sa presnosť dávkovania, následkom čoho sa obmedzili riziká užívania pre spotrebiteľa.

Prvým veľkým farmakom tohto storočia bol morfín, resp. morfium, jeden z alkaloidov ópia, ktorý si veľmi rýchlo získal postavenie najvýznamnejšieho lieku, aký bol doteraz objavený. Vzhľadom na to, že dokonale tlmí bolesť, stal sa prirodzenou súčasťou farmaceutickej výbavy nemocníc a vo veľkom rozsahu bol využívaný aj v poľných nemocniciach počas vojnových konfliktov. Tienistou stránkou morfínu bol morfinizmus, teda závislosť na jeho pravidelnom užívaní. Väčšiu časť morfinistov tvorili lekári, nemocničný personál a ich rodinní príslušníci. Zvyšok tvorila rôznorodá skupina ľudí rôznych profesií.

Asi päťkrát účinnejší ako morfium bol diacetylmorfín, ktorý sa vďaka svojim deklarovaným výnimočným vlastnostiam stal pre verejnosť známy ako heroín. Reklamy ho propagovali ako liek na mnohé choroby a tiež ako ideálny prostriedok na liečbu morfinistov. Heroín bol na trh uvedený koncom 19. storočia a vďaka masívnej reklame rýchlo zaplavil všetky kontinenty, pričom vo voľnom predaji ostal ešte aj potom, ako začali ópium a morfium podliehať kontrole. Lekári ho pred inými farmakami začali uprednostňovať z viacerých dôvodov: k utíšeniu bolesti stačí oveľa menšia dávka, prežitok radosti je oveľa silnejší a dlhú dobu dokáže pôsobiť ako silný stimulátor.

Kokaín bol taktiež novoobjavenou látkou, s ktorou sa veľmi rýchlo začalo obchodovať. Reklamami bol často propagovaný ako prípravok na vyliečenie smútku. Na komerčnom trhu sa postupne objavilo množstvo nápojov obsahujúcich silné výtlačky koky alebo čistého kokaínu. Ako najznámejší príklad možno uviesť nápoj Coca-Cola, ktorý v sebe okrem výtlačku z koky obsahoval aj oriešok koly, v ktorom sa nachádza

⁸ Escotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 64 s.

kofeín. Po rokoch voľného predaja sa prvé diskusie o vplyve kokaínu na ľudský organizmus začali objavovať až začiatkom 20. storočia.

Chemické objavy modernej doby sprevádzané intenzívnymi reklamnými kampaňami kontrastovali s názorom na tradičné substancie, akými boli napríklad hašiš alebo konopa. Tieto boli v povedomí väčšej časti odbornej verejnosti považované za nečisté látky, ktorých aktívne zložky sa zatiaľ nepodarilo objaviť, a preto zostali súčasťou primitívnej medicíny.

2.8 20. storočie

2.8.1 Začiatok protidrogových iniciatív

Celosvetový boj proti drogám má svoje počiatky v Spojených štátoch amerických približne v období ich najväčšej dostupnosti, ktorá súvisela s rozvojom farmaceutického priemyslu. Zameranie tohto úsilia však nebolo celoplošné, ani sa spravidla nezakladalo na objektívnom poznaní účinkov týchto látok na ľudský organizmus. Ohniskom tohto fenoménu bolo skôr užívanie tradičných drog v konflikte s predstavami spoločenskej morálky. Z historického kontextu vyplýva, že na kriminalizácii prvých drog sa v zásade podieľali dva nasledujúce faktory.

Sedemdesiate roky 19. storočia znamenali pre Ameriku začiatok náboženskej renesancie. V spoločnosti vznikali silné abstinénčné a kresťanské hnutia so značnou podporou verejnosti a výrazným vplyvom na výsledky volieb do politických funkcií. Duch doby si vyžadoval bohabojnosť a kresťanské cnosti, a preto politici, ktorí sa zodpovedali svojim voličom, prenášali tento trend aj do oficiálnej politiky štátu.

V druhej polovici 19. storočia sa populácia Spojených štátov amerických rozrástla zhruba o polovicu. Z celého sveta sa sem za prácou a lepšou budúcnosťou sťahovalo obrovské množstvo ľudí. Starousadlíci na tento fakt reagovali znepokojením, ktoré bolo často spojené s rasistickými predsudkami. Niektoré drogy začali byť v priebehu nasledujúcich desaťročí asociované s určitými skupinami prisťahovalcov definovanými spoločenskou triedou, náboženským vyznaním alebo rasou. Číňania boli spájaní s ópium, afroameričania s kokaínom, Mexičania s konopou a Íri s alkoholom. Iné drogy, často silno toxické ako napríklad barbituráty, ktoré neboli spájané so žiadnou sociálnou skupinou, sa vlnou prohibičného úsilia na dlhú dobu vyhli.

Prvá tradičná droga, ktorá bola terčom úsilia náboženských spolkov a lobistických skupín, bolo ópium. Fajčenie ópia čínskymi imigrantmi sa spočiatku tolerovalo. Avšak keď ich „ópiové brlohy“ začali navštevovať aj usadení Američania, začala sa verejnosť znepokojovať. Následne bol v San Franciscu v roku 1875 prijatý prvý zákon týkajúci sa drog, ktorý zakazoval prevádzkovanie priestorov, kde sa ópium fajčilo.⁹ V priebehu nasledujúcich rokov boli podobné zákony prijaté aj v niektorých ďalších štátoch Spojených štátov amerických.

Prohibičné úsilie amerických kresťanských reformátorov sa netýkala iba ópia. Ich terčom boli aj morfium, alkohol, tabak a neskôr aj ďalšie drogy, ktoré boli ešte pred pár desaťročiami opisované ako lekárske zázraky. V roku 1914 bola prijatá prvá norma vo vzťahu k samotným drogám, tzv. Harrisonov zákon, ktorý vyžadoval, aby výroba, šírenie a držba ópia, morfia a kokaínu podliehali zápisu do určitých registrov, a aby sa tieto látky poskytovali len v priebehu výkonu profesionálnej praxe. Nakoľko sa však závislosť v tomto období nepovažovala za chorobu, predpisovanie týchto drog závislým osobám sa malo považovať za protiprávne konanie. Ďalších päť rokov Najvyšší federálny súd nad ústavnosťou tohto zákona váhal a obžalovaných v prvých procesoch z jeho porušenia oslobodzoval. Medzníkom, ktorý zásadne zmenil právne postavenie drog v americkej spoločnosti, sa stal až rok 1919, kedy bola vyhlásená prohibícia.

Pokiaľ išlo faktický vplyv drog na spoločnosť, prieskumy dokazovali, že obavy prohibičných skupín boli značne nafúknuté. Prieskum z roku 1905 odhadoval, že počet užívateľov opiátov a kokaínu nepresiahol 200 000, čo zodpovedalo približne 0,5 % vtedajšej populácie. Ďalej bolo zistené, že užívatelia s návykom na ópium a morfium boli prevažne stredného a staršieho veku, ekonomicky aktívni, a uvedené drogy začali užívať na lekárske odporúčanie a v ich konzumácii pokračovali už niekoľko desiatok rokov. Prieskum zároveň nekonštatoval žiadny prípad porušovania zákona alebo smrti predávkovaním pod vplyvom ópia alebo morfia. V roku 1919 bol na požiadanie kongresu urobený ďalší prieskum, ktorý uvádzal približne 238 000 závislých na uvedených drogách, čo bol oveľa menší nárast ako sa pôvodne predpokladalo, dokonca ešte menší ako celkový nárast populácie. Rovnako ani tento prieskum nepotvrdil relevantný vzťah medzi uvedenými drogami a úmrtiami v dôsledku predávkovania, či kriminálnym správaním ich konzumentov.¹⁰

⁹ <http://www.druglibrary.org/SCHAFFER/library/studies/cu/cu6.htm>

¹⁰ Escobedo, Antonio: Stručné dejiny drog. 76-77 s.

Ani napriek uvedeným skutočnostiam nedošlo v Spojených štátoch amerických k prehodnoteniu prohibičného zámeru. Za porušenie Harrisonovho zákona boli od roku 1920 do roku 1930 podané žaloby proti 40 000 odborníkov. Súčasne závratne narástlo pašovanie, rozmohla sa korupcia a vydieranie a taktiež sa zmenila typológia užívateľa drog. Zatiaľ čo v minulosti sa jednalo o zástupcov strednej triedy starších ako 40 rokov, od tohto obdobia začali prevládať ľudia oveľa mladší, chudobnejší a často so záznamom v trestnom registri, a preto aj s lepším prístupom na čierny trh.¹¹

V súvislosti so silnejúcim vplyvom Spojených štátov amerických sa domáca politika puritánskej morálky začala potupne pretavovať aj do zahraničnej stratégie. Predstavitelia americkej diplomacie usporiadali historicky prvú medzinárodnú konferenciu o drogách v Šanghaji v roku 1909 a zúčastnilo sa jej dvanásť najvýznamnejších krajín vtedajšej doby. Zámerom Spojených štátov amerických bolo presadiť zákaz nelekárskeho užívania ópia, čo sa im však nepodarilo dosiahnuť. Výsledkom konferencie boli len rôzne nejasné odporúčania, ktoré zúčastnené štáty k ničomu nezaväzovali.

Amerika však vo svojom diplomatickom úsilí nepoľavila a od roku 1911 každoročne zvolávala Haagske ópiové konferencie, ktoré sa problematike mali venovať z medzinárodného hľadiska. Americká diplomacia zaznamenala prvý väčší úspech záverom prvej konferencie, keď sa zúčastňujúce delegácie zhodli na kontrole výroby a distribúcie ópia, morfia a kokaínu a obchodovania s nimi a zvážení možnosti kriminalizácie ich držby v podobe Medzinárodného dohovoru o ópiu prijatého v roku 1912. Tieto záväzky pôvodne mohli nadobudnúť platnosť iba v prípade, ak by relevantný zmluvný dokument ratifikovali všetky zúčastnené ako aj neskôr prizvané štáty, čo sa však v dohľadom čase nedalo reálne očakávať.

Americká protidrogová politika sa však stala celosvetovým problémom oveľa neštandardnejším spôsobom, a to krátko po 1. svetovej vojne podpísaním Versailleskej mierovej zmluvy, ktorá vo svojom článku 295 stanovuje, že jej zmluvné strany majú povinnosť zabezpečiť, aby pre nich Medzinárodný dohovor o ópiu z roku 1912 nadobudol platnosť, resp. pre tie zmluvné štáty, ktoré ho ešte neratifikovali, znamená ratifikácia Versailleskej zmluvy zároveň aj ratifikáciu zmieneneho dohovoru.¹²

¹¹ Escobedo, Antonio: Stručné dejiny drog. 77 s.

¹² Evans, Keith: Válka bez konce aneb Krátký smutný příběh o dlouhé válce proti drogám. 46 s.; http://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Versailles/Part_X#Article_295

2.8.2 Následky prohibičnej legislatívy a kriminalizácia konopy

V roku 1932 bola v Spojených štátoch amerických po dvanástich rokoch trvania ukončená alkoholová prohibícia a v tejto súvislosti vyšla najavo znepokojivá bilancia. Tretina tzv. prohibičných agentov malo sporné záznamy vo svojich spisoch, pričom mnohí z nich boli obvinení z lúpeže, falšovania údajov, priekupníctva, či krivej prisahy. Takmer 30 000 osôb umrelo na následky požitia metylalkoholu a iných jedovatých destilátov a mnohí ďalší utrpeli trvalým poškodením organizmu. V sociálnej sfére prohibícia viedla ku kriminalizovaniu veľkého množstva užívateľov zo všetkých spoločenských skupín a k posilneniu organizovaného zločinu.¹³

Z odborného a spoločenského hľadiska spochybňovali lekári a lekárnici význam prohibičnej legislatívy aj vo vzťahu k iným drogám než alkoholu (Harrisonov zákon). Argumentovali tým, že uvedený zákon pomohol vytvoriť rozsiahly čierny trh s drogami a organizovaný systém drogových dílerov a narkomanov, ktorých závislosť úzko pripútala k podsvetiu. V tejto situácii bolo preto nevyhnutné hľadať uspokojivú odpoveď na otázku, aké bude ďalšie právne postavenie drog. Napriek silnejúcemu znepokojeniu odbornej verejnosti sa však výkonné orgány Spojených štátov amerických rozhodli pokračovať v represívnej politike.

K ďalšiemu posilneniu protidrogovej legislatívy došlo následne v roku 1937 prijatím novej právnej normy, tzv. Marihuana Tax Act¹⁴, ktorou bolo mimo zákon postavená konopa. Podobne ako to bolo pri Harrisonovom zákone, ani tu sa nejednalo o trestnú normu, ktorá by si vyžadovala dodatok k ústave, ale prakticky znamenala trestanie výroby, poskytovania a vlastníctva konopy.

Rozhodnutie kriminalizovať konopu je veľmi pozoruhodné hneď z niekoľkých dôvodov. Podľa údajov do roku 1937 sa nikdy nepreukázala zvýšená škodlivosť tejto drogy na ľudský organizmus, ani priama súvislosť medzi užívaním konope a páchaním trestných činov. Taktiež ani podľa podrobných štúdií vypracovaných pre potreby americkej armády vo vzťahu k jej jednotkám umiestnených v Paname, kde sa dlhodobejšie dostávali do kontaktu s touto drogou, sa nepotvrdila jej škodlivosť alebo potreba proti nej akokoľvek zasahovať. Tieto materiály vo svojich záveroch brali do úvahy Správu Komisie pre indické konope vydané v rokoch 1893 – 1894 britskou

¹³ Escohotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 78 s.

¹⁴ <http://www.druglibrary.org/schaffer/hemp/taxact/mjtaxact.htm>

vládou, ktorá mimo iného uvádzala, že jej zneužívanie je výnimočné a umiernená konzumácia drogy nespôsobuje prakticky žiadne škodlivé následky.¹⁵

Vzhľadom na uvedené skutočnosti je potrebné hľadať dôvody zmeny právneho postavenia konopy skôr v subjektívnom pohľade americkej spoločnosti. Jednu časť tohto pohľadu tvorilo pretrvávajúce úsilie prohibičných združení, kým druhá vyplývala zo skutočnosti, že tridsiate roky 20. storočia boli obdobím hospodárskej krízy. Pri nedostatku pracovných príležitostí predstavoval príliv mexickým imigrantov na trhu práce značnú konkurenciu. Keďže Mexičania mali vo zvyku fajčiť konopu, ekonomické obavy spolu s rasistickým postojom obyvateľov južných častí Spojených štátov amerických dotvárali verejnú mienku volajúcej po jej zákaze, ktorá bola navyše podporovaná dezinformačnou mediálnou kampaňou.¹⁶

V oblasti medzinárodnoprávnej úpravy drogovej problematiky sa ďalším míľnikom stala prvá povojnová konferencia o drogách zvolaná do Ženevy, ktorej výsledkom bol ďalší medzinárodný dokument – Medzinárodný dohovor o ópiu z roku 1925. Počas zasadania konferencie americká delegácia navrhovala neobmedzovať sa len na vnútroštátnu kontrolu jednotlivých látok, ale žiadala stanoviť limity produkcie surového ópia a koky pre každú oblasť sveta, čo však iné štáty nepodporili. Dohovor tiež stanovil právny základ pre vznik medzinárodného poradného orgánu – Stáleho ústredného výboru Spoločnosti národov, ktorý mal dohliadať na reguláciu medzinárodného obchodu s narkotikami.

Ďalším medzinárodným dohovorom o drogách, znovu podpísaný v Ženeve, bol Dohovor o obmedzení výroby a úprave distribúcie omamných látok z roku 1931, ktorý možno považovať za prvé skutočné víťazstvo prohibičného ducha Ameriky. Dohovor pre každú (aj nezmluvnú) krajinu stanovuje ročné kvóty na výrobu kontrolovaných látok a Stálemu ústrednému výboru Spoločnosti národov zveruje zodpovednosť za ich účinné uplatňovanie.

Trestné ustanovenia vo vzťahu k drogám prichádzajú o päť rokov neskôr v ďalšom ženevskom dohovore – Dohovor o potláčaní nezákonného obchodu s nebezpečnými drogami z roku 1936, ktorý zaväzuje zmluvné krajiny, aby vytvorili špeciálnu protidrogovú administratívu a prísne trestali väzením nielen nezákonný obchod s drogami, ale aj samotnú držbu narkotických látok.

¹⁵ Evans, Keith: *Válka bez konce aneb Krátký smutný příběh o dlouhé válce proti drogám*. 55 s.; taktiež Escobotado, Antonio: *Stručné dějiny drog*. 83-84 s., 69 s.

¹⁶ pozri Evans, Keith: *Válka bez konce aneb Krátký smutný příběh o dlouhé válce proti drogám*. 60-65 s.

2.8.3 Syntetické drogy

Novým farmaceutickým produktom uvedeným na trh v 30-tich rokoch boli amíny (amfetamín, dexamfetamín, metamfetamín), ktoré sa v lekárňach predávali ako prostriedky proti bežným zdravotným ťažkostiam. V skutočnosti išlo o stimulanty nervového systému niekoľkonásobne aktívnejšie ako kokaín, avšak oveľa lacnejšie. Vďaka silnému euforizačnému účinku sa zvykli podávať proti rôznym druhom depresí, ale široké využitie našli aj počas druhej svetovej vojny, kedy sa vo veľkých množstvách poskytovali vojakom, pretože znižovali chuť do jedla, potláčali nevoľnosť, únavu a sklľúčenosť. Po vojne sa ťažisko užívania amínov opätovne presunulo medzi civilné obyvateľstvo. Vďaka masívnym reklamám sa v povojnovom období vyrábali v ohromných množstvách, a keďže boli v podstate voľne dostupné, zapríčinili množstvo zdravotných problémov a úmrtí v dôsledku predávkovania alebo dlhodobého užívania.

Napriek skutočnosti, že amíny boli na trh prvýkrát uvedené v Spojených štátoch amerických, americká diplomacia ešte celé desaťročia nepožiadala o ich medzinárodnú kontrolu. Možno sa domnievať, že tento trend pretrvával hlavne preto, lebo sa jednalo o syntetické látky bez stigmatizácie z minulosti, ktoré boli zároveň vo veľkom rozsahu vyvážané do rozvojových zemí, z čoho plynuli nemalé zisky.

Podobný ohlas ako amíny dosiahli aj barbituráty, o ktorých by sa dalo laicky povedať, že sú to omamné látky s najväčšou schopnosťou omámiť. Podľa dikcie zákona sa však nejednalo o omamné drogy, a tak boli barbituráty ešte dlhé roky dostupné aj bez lekárskeho predpisu. Podľa odhadov z roku 1962 bolo na barbiturátoch v Spojených štátoch amerických závislých približne 250 000 Američanov, pričom si svoj stav závislosti ani neuvedomovali. V porovnaní s morfiom a heroínom sa konzumácii barbiturátov pripisovali oveľa horšie abstinenčné príznaky a takisto aj vyššie riziká náhodného predávkovania.¹⁷

Medzi drogy objavené v medzivojnovom období možno zahrnúť aj syntetické opiáty. Medzi najznámejšie patria petidín, metadon, cetobemidon, alebo dextromoramid. Všetky z nich boli silne návykové a aktívnejšie ako heroín. Aj pri nich sa opakoval podobný vzorec ako u ostatných vyššie spomenutých syntetických látok. Na začiatku boli uvádzané na trh ako farmaceutické produkty bez akýchkoľvek vedľajších účinkov, neskôr sa zistilo, že vážne ohrozujú zdravie a sú silne návykové

¹⁷ Escotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 90 s.

a následne boli zakázané. Zdá sa, že opakovanu tohto omylu napomáhala presvedčenie, že neópiová omamná látka je zákonite neškodná len preto, že je syntetická.

Z látok, ktoré majú syntetický pôvod, si zvláštnu pozornosť získal dietylamid kyseliny lysergovej alebo LSD 25. Túto drogu, ktorá sa získava z huby známej ako ergot alebo námel, objavil v roku 1943 Albert Hoffmann. Dávka tejto drogy sa odmeriava na milióntiny gramu, čo je v porovnaní s inými známymi drogami množstvo neporovnateľne nižšie, a po jej užití vyvoláva vízie výnimočnej autentickosti. Uvedená droga sa najväčšej publicity dočkala v 60-tich a 70-tich rokoch, kedy bolo o jej experimentálnom využití publikovaných množstvo odborných článkov. Najväčšie uplatnenie našla vo všeobecnej psychológii a agonickej terapii, ale výrazne prispela aj k rozvoju nových odvetví psychológie (transpersonálna psychológia).

Kvôli schopnosti drogy cielene nastaviť spôsob, akým jednotlivec vníma svet predstáv a pocitov, tzv. „brainwashing“, prejavila o ňu záujem aj americká tajná služba, ktorá v priebehu niekoľkých rokov štedro financovala jej osobitný výskum. Látka mala byť pôvodne využívaná ako droga pravdy, ale namiesto toho sprostredkúvala pocity hlbšieho vnímania sveta, následkom čoho ju zo zoznamu prostriedkov použiteľných na operatívne účely vyradili ako nevhodnú.

2.8.4 Sprísňovanie protidrogovej legislatívy

Začiatkom 50-tych rokov dochádza v Spojených štátoch amerických k ďalšiemu posilňovaniu protidrogovej legislatívy. Uvedené zmeny sa odohrávali na pozadí povojnovej protikomunistickej paranoje, ktorá v tej dobe do značnej miery tvorila tvár Ameriky. Historický kontext naznačuje, že predstavitelia boja proti drogám túto situáciu modelovali podľa vlastných predstáv a využívali ju na politické ciele. Prirodzený následok takto živenej národnej hystérie sa okrem iného odrazil aj na zvyšovaní počtu protidrogových agentov a prijímaní represívnejších drogových zákonov.

V roku 1951 bol v Spojených štátoch amerických prijatý ďalší zásadný protidrogový zákon, tzv. Boggssov zákon.¹⁸ Stanovil minimálny trest odňatia slobody v trvaní 2 rokov už za prvý prečin, napríklad za držbu akéhokoľvek množstva drogy, pričom sudcovi nebolo umožnené upustiť od potrestania, ani odsúdeného prepustiť na

¹⁸ http://books.google.sk/books?id=v1tz6nP6fdwC&printsec=frontcover&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA32.M1

podmienku. Podobne ako Harrisonov zákon z roku 1914, ktorý zbavoval lekárov možnosti rozhodnúť o tom, čo znamená „medicínske užívanie“ niektorých drog, Boggsov zákon znemožňoval sudcom vyniesť primeraný rozsudok.

V kontexte týchto radikálnych krokov bol v roku 1956 bol v Spojených štátoch amerických prijatý ďalší zákon, tzv. Narcotics Control Act,¹⁹ ktorý za prvý drogový prečin zavádzal trest odňatia slobody v trvaní 5-tich rokov a možnosť uložiť výnimočný trest osobám starším ako 18 rokov, ktoré predali heroín nedospelým osobám. V nadväznosti na takéto tvrdé postihy začali drogy na čiernom trhu predávať maloletí kameloti, pričom vzrástli ich ceny a znížila sa ich kvalita. Za pár rokov od prijatia tohto zákona sa vo väzení nachádzalo desaťkrát viac osôb odsúdených za drogové trestné činy, väčšinou však len závislí užívatelia a drobní pouliční díleri.

Tvrde protidrogové postupy zákonite zmenili samotných užívateľov drog. Tradičný konzument – starší ako 40 rokov, práceschopný a predstaviteľ strednej vrstvy, prestal pod vplyvom represie užívať kriminalizované prírodné drogy a prešiel na alkohol, syntetické opiáty alebo barbituráty. Zároveň sa v týchto podmienkach medzi mladými ľuďmi objavil nový konzument drog (väčšinou heroínu) – priemerne 25-ročný, z neusporiadaných pomerov, s nízkou pracovnou kvalifikáciou a s dobrým prístupom na čierny trh.

V dôsledku negatívnych spoločenských dopadov protidrogovej politiky sa koncom 50-tych rokov začala do problematiky aktívnejšie zapájať lekárska a právnická odborná verejnosť, ktorá ostro kritizovala dovtedajšie postupy. Táto kritika priniesla určité zmeny. Obchod s drogami bol naďalej zakázaný, ale prestala sa trestať samotná konzumácia drog. Užívateľ nezákonných látok sa dostal do podobného postavenia ako alkoholik s tým rozdielom, že alkoholici boli povinní podstupovať odvykaciu liečbu a rehabilitácie, kým užívatelia opiátov, kokaínu alebo konope boli považovaní za ťažko chorých, pričom takáto choroba sa považovala za epidemickú a musela sa liečiť v karanténe.²⁰ Hoci išlo o nesystémový prístup, ktorý bol niektorými vedeckými kapacitami odsúdený ako neprimeraný, v kontexte dovtedajšieho vnímania drogového problému sa jednalo o určitý krok vpred.

¹⁹ http://books.google.sk/books?id=v1tz6nP6fdwC&printsec=frontcover&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA33,M1

²⁰ Escobotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 103 s.

2.8.5 Psychodelická výzva

Represívne obdobie v Spojených štátov amerických prehradil nečakaný záujem o halucinogénne drogy ako o nové zdroje hlbšieho poznania. Vďaka nemu sa zároveň sformoval prvý zárodok občianskej opozície proti prohibícii, ktorého priekopníkmi boli intelektuáli z rôznych oblastí spoločenských vied. Ich experimenty s halucinogénnymi drogami boli spočiatku izolované a pomerne individuálne, ale neskôr výsledky ich experimentovania a odbornej aplikácie vyvolali v Spojených štátov amerických obrovskú senzáciu a vyvolaná diskusia filozoficky ovplyvnila svoju dobu.

Za významného popularizátora užívania halucinogénnych drog možno považovať Aldousa Huxleyho, ktorý experimentoval s meskalínom a neskôr svoje štúdium rozšíril aj na psilocybín a LSD. Koncom päťdesiatych rokov si jeho myšlienky o vizionárskych prežitkoch a ich účinkoch na rozvoj ľudskej osobnosti získali popularitu medzi študentmi na mnohých prestížnych amerických univerzitách, ako aj v umeleckých a intelektuálnych kruhoch a šírili sa ďalej neuveriteľnou rýchlosťou.

Huxley po svojich prvých skúsenostiach s meskalínom uvidel v týchto látkach významný potenciál pre duchovný rast človeka a stal sa ich zanietným zástancom. Argumentoval, že všetky naše skúsenosti sú v skutočnosti podmienené chemickými procesmi v ľudskom tele, či už sa jedná o halucinogénne látky alebo rôzne metódy niektorých náboženstiev, akými sú napríklad špeciálne spôsoby dýchania alebo spievanie náboženských piesní, následkom čoho sa zvyšuje hladina kyslíka v krvnom obehu človeka.²¹

Medzi ďalších predstaviteľov experimentovania a výskumu so psilocybínom a LSD patril Timothy Leary. Jeho výskum na dlhú dobu zastrešovala univerzita na Harvarde. Learyho prvé pokusy sa týkali podávania psilocybínu zdravým spoločensky integrovaným jedincom, z ktorých viac ako polovica uviedla, že sa po experimente cítila trvale obohatená a takmer všetci sa ho chceli zúčastniť znova. Neskôr sa ďalším experimentom s týmito látkami podrobili študenti a vyučujúci z Harvardu a iných univerzít, beatnickí umelci a literáti, ako aj niektoré ďalšie známe osobnosti.

Okrem individuálneho experimentovania s LSD a špecializovaného výskumu bolo počas pätnástich rokov touto látkou odborne liečených niekoľko desiatok tisíc osôb, pričom nebol zaznamenaný ani jeden prípad zločinu alebo úmrtia, ktoré by sa jej

²¹ Huxley, Aldous: Brány vnímaní. 103 s.

dali pričítať. Za významného odborníka v oblasti výskumu a liečby prostredníctvom LSD možno považovať amerického psychiatra českého pôvodu Stanislava Grofa, ktorý sa stal zakladateľom nového psychologického smeru – transpersonálnej psychológie.

Odborníkmi z oblasti psychológie a psychoterapie boli vyzdvihovalé najmä dve vlastnosti LSD. Mala schopnosť oslobodzovať jedincov od potlačovaných zložiek osobnosti, dôsledkom čoho im vo vzťahu ku konkrétnemu problému poskytla dlhodobé alebo trvalé duševné uvoľnenie, a vyvolávať „krátkodobú modelovú psychózu“, s použitím ktorej sa dosiahli v Spojených štátoch amerických najmä v oblasti penitenciárnej starostlivosti obdivuhodné výsledky.²²

Napriek zaznamenaným úspechom s lekárskeým využitím halucinogénnych drog bola v roku 1966 Kongresom Spojených štátov amerických zriadená špeciálna podkomisia poverená zmenou definície LSD a psilocybínu na drogy bez lekárskeho a vedeckého využitia, čo bolo prvým predpokladom, ktorý oprávňoval postaviť tieto látky mimo zákon. S LSD sa napokon začalo prvýkrát nelegálne obchodovať v roku 1967. Nekontrolovateľný mechanizmus čierneho trhu tak okrem iného umožnil, že túto drogu mohol užiť hocikto bez lekárskeho dozoru a často v neadekvátnych situáciách.

Obdobie 15-ročnej psychodelickej opozície, a to čo so sebou priniesla v spoločenskej, umeleckej, vedeckej a lekárskej oblasti, otriaslo doterajším stereotypným rozdeľovaním látok na prípustné, akými boli lieky a potraviny, a neprípustné, akými boli psychoaktívne látky. Hoci v priebehu niekoľkých desaťročí bolo mnoho jednotlivcov zatýkaných a odsudzovaných za držbu nelegálnych látok, nebolo možné ďalej tvrdiť, že v lekárňach sa predávali zdravšie alebo prospešnejšie drogy. Kým predtým sa prohibičné myšlienky vo vzťahu k drogám nikdy nestretávali s výhradnou podporou vedcov, lekárov alebo právnikov, v tomto období začali strácať aj podporu širších vrstiev spoločnosti.

Na medzinárodnej úrovni boli v tomto období prijaté dva právne nástroje. Jednotný dohovor o omamných látkach z roku 1961 nahrádzal takmer všetky predchádzajúce medzinárodné dohovory o drogách, podrobnejšie upravil a unifikoval vnútroštátne a medzinárodné záväzky zmluvných štátov vo vzťahu k omamným látkam a komplexnejšie upravoval ich vzájomnú medzinárodnú spoluprácu. Bol teda skôr realizáciou želania medzinárodného spoločenstva vypracovať všeobecne prijateľnú medzinárodnú normu komplexne upravujúcu danú problematiku a na vývoj udalostí

²² primerane pozri Leary, Timothy: Záblesky paměti. 109 – 116 s.

odohrávajúcich sa v tomto období v Spojených štátoch amerických (a s určitým oneskorením aj v Európe) zatiaľ nereflektoval.

Ďalšou medzinárodnou právnou normou prijatou v roku 1971 bol Dohovor o psychotropných látkach. Prijatie tohto dohovoru vyplynulo priamo z potreby dostať pod kontrolu niektoré nové látky, ktorých väčšina nie je zahrnutá v pôsobnosti Jednotného dohovoru o omamných látkach, mimo iného aj LSD, psilocybinu a meskalínu, pričom zároveň do tej istej skupiny (t. j. najprísnejšie kontrolovaných) látok začleňuje aj konopu.

2.8.6 Návrat k tradičným drogám

Na predchádzajúce psychodelické obdobie nadviazala etapa prudkého nárastu užívania tradičných nelegálnych drog, akými boli heroín, kokaín a konopa, ale rovnako aj legálnych látok – alkoholu, tabaku a kávy. Na tejto skutočnosti sa zrejme podieľali viaceré sociologické a právne faktory.

Šesťdesiate roky boli pre celú západnú kultúru v porovnaní s minulosťou obdobím ekonomického blahobytu, čo v konečnom dôsledku viedlo k nárastu výdajov zákazníkov na tovary určené pre zvýšenie ich pohodlia resp. pre možnosti okamžitého uspokojenia. Zároveň bolo toto desaťročné obdobím, kedy sa rozšíril kult mladosti spolu rebéliou proti tradičným hodnotám a autoritám, pričom drogy, ako niečo zakázané, boli jednou z možností, ako takýto postoj prejavit'. K referovanému nárastu konzumácie tradičných drog taktiež prispelo obmedzenie produkcie niektorých látok (prevažne amínov, barbiturátov a hypnotík), ktoré boli až do prijatia posledných medzinárodných dohovorov legálne. V dôsledku zmeny právneho statusu týchto drog sa následne časť ich užívateľov zamerala na iné látky.

Začiatkom 70-tych rokov sa odhadovalo, že počet konzumentov heroínu v Spojených štátoch amerických stúpol desaťnásobne (odhadoval sa údaj asi 500 tisíc užívateľov) a podobný nárast bol zaznamenaný aj vo väčšine štátov Európy približne s desaťročným oneskorením. Z celoštátneho prieskumu však vyplynulo, že za posledný týždeň užilo heroín až 2 milióny Američanov, čo bol údaj, ktorý štvornásobne prevyšoval aj najodvážnejšie odhady. Keď sa v novom prieskume overovala celoživotná prevalencia užívania heroínu, skúsenosti s ním deklarovalo približne 8 miliónov Američanov, čo bolo 5% zo všetkých dospelých a 1% z dospievajúcich obyvateľov.

Vyhodnotením vzájomného vzťahu oboch prieskumov bol však do určitej miery spochybnený predpoklad, že príležitostný konzument tento omamnej drogy sa vôbec nedokáže ovládať.²³

Z dlhodobejšieho hľadiska kompetentné orgány v Spojených štátoch amerických nedokázali prostredníctvom represie zastaviť prudký a neočakávaný nárast užívania heroínu (koncom sedemdesiatych rokov sa počet príležitostných užívateľov odhadoval na 25 miliónov). Zdá sa však, že aj účinnosť opatrení v oblasti liečby zo závislosti na tejto droge bola minimálna a mala svoje úskalía. Nútená liečba závislých v nápravnových zariadeniach trvala len po dobu ich výkonu trestu a z vlastného podnetu sa k odvykacej liečbe prihlásilo minimum osôb, ktorí heroín užívali.

Hlavným prostriedkom pre liečbu zo závislosti na heroíne sa stal metadon, ktorý bol podávaný ako jeho náhrada. Nevýhodou metadonovej liečby bolo, že tento substitút bol z hľadiska účinkov na ľudský organizmus tvrdšou drogou ako heroín, ale eufória vyvolaná jeho užitím bola ďaleko menšia, čo narkomanov viedlo k súbežnému užívaniu ďalších drog. V konečnom dôsledku počet obetí, ktoré umreli na predávkovanie týmto narkotikom, postupne dorovnal počet obetí užívajúcich heroín, ktorí umierali skôr kvôli prísadám v droge (laktóza, chinín, kakao, lekárnické opiáty, jed na krysy a ďalšie).

Začiatkom sedemdesiatych rokov sa odhadovalo, že kokaín užívalo asi 5 miliónov Američanov. Napriek skutočnosti, že v priebehu niekoľkých rokov počet užívateľov niekoľkonásobne vzrástol, sa zdá, že v porovnaní s inými nelegálnymi drogami bol kokaín považovaný skôr za menší problém, a to kvôli menšej škodlivosti na ľudský organizmus než spôsobovali amfetamíny, barbituráty alebo alkohol. Tak ako sa heroín spájal skôr s nižšou spoločnosťou, kokaín bol spájaný so spoločnosťou vyššou a bol užívaný hercami, umelcami alebo politikmi.

Konopa je ďalšou drogou, ktorá sa od začiatku šesťdesiatych rokov masovo rozšírila vo forme marihuany alebo hašišu na území Spojených štátov Amerických a niektorých západných krajín Európy. V roku 1972, v rámci zefektívnenia boja proti drogám, americký prezident Richard M. Nixon zriadil Národnú komisiu pre marihuanu a zneužívanie drog, ktorej hlavnou úlohou bolo zhromaždiť a vyhodnotiť všetky dostupné informácie o marihuane. Komisia, podobne ako iné tímy expertov pred ňou, došla k záveru, že ide o látku, ktorej umiernené užívanie je v podstate neškodné a odporučila kompetentným orgánom jej dekriminalizáciu.²⁴

²³ Escobedo, Antonio: Stručné dejiny drog. 122 s.

²⁴ Evans, Keith: Válka bez konce aneb Krátký smutný příběh o dlouhé válce proti drogám. 74 s.

Celoštátny prieskum realizovaný v Spojených štátoch amerických v roku 1979 ukázal, že 68% mladých ľudí už prišlo niekedy s produktmi z konopy do styku a asi polovica z nich ich pravidelne užívala. Celkovo sa počet pravidelných a príležitostných užívateľov tejto látky odhadoval v priemere od 35 do 40 miliónov, pričom sa ale nepreukázala spojitosť medzi jej užívaním a trestnou činnosťou a rovnako ani neboli zaznamenané prípady predávkovania. Štatistika vypracovaná v rokoch 1976 – 1977 uvádza 10 úmrtí spôsobených hašišovým olejom (ktorého toxicita je spôsobená látkami použitými pri jeho extrakcii), 310 úmrtí spôsobených metadonom, 2530 alkoholom, 2700 barbiturátmi, 390 aspirínom a 880 Váliom.²⁵

Od roku 1977, kedy sa prezidentom Spojených štátoch amerických stáva Jimmy Carter, sa na krátke obdobie mení aj oficiálny postoj Bieleho domu k problematike týkajúcej sa mäkkších drog. Spojené štáty americké sa krátkodobo stávajú jedným z hlavných svetových pestovateľov konopy a jeho držba prestáva byť v štáte Kalifornia trestným činom. K uvoľneniu atmosféry postupne dochádza aj v Kanade a v niektorých krajinách západnej Európy, kde je jej užívanie oficiálne či fakticky povolené. Katastrofické vízie odporcov tolerantného postoja k tejto droge sa teda nenaplnili, čo možno ilustrovať aj na príklade Holandska, kde sú produkty z konope dlhodobo vo voľnom predaji, ale ich užívanie nijako neohrozuje demokratickú spoločnosť.

2.8.7 Náhrady a ich riziká

V osemdesiatych rokoch sa po krátkom období voľnejšieho postoja k drogám do vedúcej štátnej pozície v Spojených štátoch amerických dostáva Ronald Reagan a vo Veľkej Británii Margaret Thatcherová, ktorí boli známi svojim neochvejným konzervatívnym prístupom. Žiadnou výnimkou v tomto smere nebola ani drogová problematika, čo sa odrazilo na opätovnom sprísnení trestov za drogové trestné činy.

Súvislosti naznačujú, že sprísnenie protidrogovej represie nielen že do určitej miery funguje ako negatívna reklama, ale táto politika mohla zároveň prispieť aj k určitým zmenám v oblasti výroby a distribúcie drog. Už v období, keď boli mimo zákon postavené prvé prírodné drogy, dochádza k objavom ich náhrad vo forme syntetických drog (analgetiká, stimulanty a halucinogény), ktoré sa dali vyrobiť

²⁵ Escobedo, Antonio: Stručné dejiny drog. 128 s.

prakticky v akomkoľvek množstve, a ktoré boli na začiatku legálne a až neskôr boli postavené mimo zákon.

Avšak syntetické látky, ktoré sa začali objavovať v osemdesiatych rokoch, už od samého začiatku vznikli ako náhrady tradičných syntetických drog (najmä heroínu, kokaínu a LSD) nedostupných na čiernom trhu. Dopyt po týchto nových drogách do značnej miery závisel od toho, že tradičné syntetické drogy boli zakázané a cenovo ťažko dostupné. Nové syntetické drogy boli spravidla lacnejšie, silnejšie a takmer vždy aj toxickejšie ako pôvodné látky, ktoré mali nahradiť.

Medzi náhradami syntetických opiátov sa najznámejšou stala tzv. china white, čo je látka mnohonásobne silnejšia ako heroín. Na dosiahnutie účinnosti jednej priemernej dávky heroínu postačí približne jedna sedemdesiatmilióntina gramu tejto látky, pričom je podstatne lacnejšia ako zodpovedajúce množstvo heroínu a dá sa relatívne ľahko syntetizovať. Rozšírenie china white zvýšilo percento prudkých otráv a úmrtí, hoci možno predpokladať, že dôvodom nie je len vysoká aktivita chemických činiteľov, ale aj prímiesy, ktoré sa do nej pridávajú.

Ako náhrada za kokaín vznikli viaceré syntetické stimulanty, ale najznámejším a najrozšírenejším z nich sa stal crack, ktorý je možné vyrobiť z medziproduktu kokaínu. Crack po užití vyvoláva silnejšiu (avšak kratšiu) eufóriu ako kokaín, ale na čiernom trhu je zhruba desaťkrát lacnejší, a preto je skôr drogou chudobných ľudí. Podľa dostupných informácií sa zdá, že toxicita cracku je značne vysoká. Podľa údajov z konca 80-tych rokov túto látku užívalo štyridsaťkrát menej ľudí ako kokaín, no úmrtnosť u nej bola pätnásťkrát vyššia. Zaujímavosťou je, že k rozšíreniu cracku neúmyselne prispeli aj opatrenia medzinárodného spoločenstva v boji proti drogám v Latinskej Amerike smerujúce k obmedzeniu dostupnosti éteru a acetónu, ktoré sú potrebné na výrobu kokaínu. Nedostupnosť týchto látok v krajinách produkujúcich kokaín spôsobila, že namiesto kokaínu sa začala vyvážať len nespracovaná báza, ktorá sa stala základom pre výrobu cracku.²⁶

V osemdesiatych rokoch patrila k drogám s psychodelickým profilom široká paleta látok, z ktorých sa mnohé popisovali iba skratkami (napríklad DOM, MDMA, TMA, MDE, MDA, 2-CB, STP, DMT a ďalšie). Niektoré z týchto látok pôsobia ako silné afrodisiaká, iné zasa spôsobujú silné halucinácie trvajúce od niekoľkých minút až po desiatky hodín. Hoci sa v podmienkach malých kontrolovaných experimentálnych

²⁶ Escohotado, Antonio: Stručné dejiny drog. 134 s.

skupín nepotvrdili v súvislosti s ich užívaním žiadne problémy, je dôvodné predpokladať, že v podmienkach ilegality sa zvyšuje riziko ohrozenia zdravia.

Najznámejšou z vyššie uvedenej skupiny sa stala MDMA (tiež známa pod názvom extáza), ktorá s nimi vykazuje určitú chemickú príbuznosť, ale ktorá svojim účinkom skôr uvoľňuje emócie, zosilňuje empatiu a uľahčuje subjektívnu výpoveď. Hoci psychológovia a psychiatri túto látku vo svojej praxi používali už od polovice sedemdesiatych rokov, do pozornosti širšej verejnosti sa dostala až približne o desať rokov neskôr v súvislosti s jej masovým rekreačným užívaním. Za týchto desať rokov spotreba MDMA mnohonásobne vzrástla, čo nemohlo zostať bez povšimnutia príslušných orgánov.

V roku 1985 preto došlo v Spojených štátoch amerických k zaradeniu MDMA do zoznamu látok bez akéhokoľvek lekárskeho alebo vedeckého využitia. Stalo sa tak napriek protestom širokej lekárskej komunity, ktorá mala s touto látkou dlhoročné praktické skúsenosti a vynikajúce výsledky, a zároveň napriek odporúčaniam príslušného súdu, aby MDMA ostala dostupná na lekárske predpis a pre výskumné účely.²⁷ Následkom zákazu MDMA sa v uliciach začala predávať extáza, do ktorej už boli z dôvodu zvýšenia zisku primiešané rôzne ďalšie toxickejšie látky, a postupne sa tak začali objavovať prvé prípady ohrozenia zdravia.

V oblasti medzinárodnoprávnej úpravy drogovej problematiky bola v tomto období prijatá jedna z posledných významných medzinárodných zmlúv, Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látky z roku 1988. Dohovor podrobne upravuje rôzne formy konania súvisiaceho s drogami, ktoré majú zmluvné štáty považovať za trestné činy, definuje príťažujúce okolnosti, zaväzuje zaviesť dlhšie premlčacie lehoty na začatie trestného stíhania a dodania do výkonu trestu a rámcovo stanovuje formy trestov a ochranných opatrení za rôzne druhy protiprávneho konania. V dohovore sú ďalej komplexne upravené podmienky konfiškácie vo vzťahu k drogovej trestnej činnosti, extradície, odovzdania trestného konania a právnej pomoci medzi zmluvnými štátmi a prvýkrát bol na medzinárodnej úrovni zavedený inštitút kontrolovanej dodávky.

Za účelom zefektívnenia vykonávania vyššie uvedeného dohovoru bola v roku 1995 v Štrasburgu prijatá Dohoda o nedovolenom obchodovaní po mori, ktorou sa vykonáva článok 17 Dohovoru OSN proti nedovolenému obchodovaniu s omamnými

²⁷ primerane pozri Push & Silcottová, Mireille: Kniha o extázi. 41 – 47 s.

a psychotropnými látkami. Ako už naznačuje samotný názov dohody, cieľom tohto medzinárodného dokumentu má byť zvýšenie spolupráce zmluvných strán pri potlačovaní nedovoleného obchodovania s omamnými a psychotropnými látkami po mori v súlade s medzinárodným morským právom a pri plnom rešpektovaní zásady práva slobodnej plavby.

2.9 Základné koncepcie historických súvislostí

Jedným zo základných a azda aj najpodstatnejších faktov histórie užívania drog je, že tradičné drogy boli odjakživa nerozdielnou súčasťou prírody a kultúry starovekých spoločností. Vzhľadom na to, že sa jednalo výhradne o rastlinné drogy (konope, šľava z makovic, listy koky, ľuľkovité halucinogény, huby a ďalšie), ktoré boli súčasťou miestnej flóry, je prirodzené, že vo vzťahu k nim nevznikol žiadny predsudok, ktorý by ich násilu vytrhával z kontextu bežného života. Ak boli príslušnej starovekej komunite známe ich účinky, jej jednotlivci boli schopní danú drogu využívať podľa potreby a zvoleného účelu asi tak, ako využívali čokoľvek iné, čo patrilo do dispozície ich vedomostí.

Vzhľadom na špecifickú povahu drog neprekvapuje, že drogy sa v staroveku okrem praktickej liečby využívali aj na obradné účely a k ich konzumácii sa pristupovalo s prirodzeným rešpektom. Mimoriadne stavy vedomia vyvolané drogami boli tiež zdrojom umeleckej inšpirácie alebo sa využívali na rozvoj intuície pri riešení praktických záležitostí, akým bolo napríklad sledovanie pohybu lovných zvierat. V každom prípade možno povedať, že zážitky z týchto stavov mali nesmierny dopad nielen na kultúrny život predindustriálnych spoločností, ale aj na duchovnú históriu celého ľudstva.²⁸

Povaha drog bola prvýkrát jasne a až do súčasnosti najvýstižnejšie sformulovaná v antickej medicíne. Droga sa označovala ako „phármakon“, čo znamená liek aj jed zároveň. Pre pochopenie tejto koncepcie je potrebné si ozrejmiť, prečo antická kultúra vo svojom prístupe k drogám neskĺzla k ich povrchnému označeniu ako niečoho dobrého alebo zlého, ale zachovala si vo vzťahu k nim nadhľad a neutrálny postoj.

Antická medicína vychádzala z poznania, že drogu nie je možné vnímať ako dobrú alebo zlú, podobne ako dnes nemôžeme takto vnímať oheň, sečný nástroj,

²⁸ Grof, Stanislav: Psychologie budoucnosti, Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí. 22 s.

atómovú energiu, alebo čokoľvek, čo bolo v priebehu ľudskej histórie objektom našej dispozície, a čo je možné využiť na náš prospech alebo neprospech. Objekty okolitého sveta sami o sebe nenesú žiadnu kvalitu, tú im určujú len jednotliví užívatelia, a to spôsobom, ako s nimi nakladajú. V metaforickej rovine sa dá uviesť, že ostrým nožom možno človeka usmrtiť, ale zároveň ním možno odkrojiť chlieb. A tento jednoduchý princíp je v plnom rozsahu aplikovateľný na čokoľvek.

Napriek tomu, že už v gréckej a rímskej kultúre, podobne ako v rannej islamskej kultúre, bol známy problém zneužívania drog (väčšinou alkoholu), tento problém nikdy neprerástol do epidemických rozmerov ohrozujúcich základy spoločnosti, hoci bol celospoločenský vzťah k drogám evidentne tolerantný. Liberálne prostredie nepotlačovalo prirodzenosť ani kreativitu ľudskeho ducha a zdá sa, že viera v prirodzené ľudské hodnoty, či už individuálna alebo kolektívna, sa pre vtedajšie spoločenstvá javila byť prínosnejšia ako strach z ojedinelých alebo individuálnych extrémov.

Rozšírenie a upevnenie monoteistických náboženstiev (kresťanstva aj islamu) znamenalo v Európe koniec presvedčenia o neutralite drog a začiatok prísne dualistického rozlišovania vecí na dobré a zlé. V tomto ponímaní všetko dobré pochádzalo od boha a všetko zlé od diabla, pričom záverečný úsudok v tom, čo je aké, patril takmer výhradne cirkevným autoritám.

Náboženské dogmy diktovali potláčanie radosti, spontánnosti, uvoľnenia alebo nezávislého vnímania, a preto drogy, ako látky sprístupňujúce uvedené stavy tela alebo mysle, v takejto konfrontácii nemohli obstáť. Na druhej strane kresťanské náboženstvo schvaľovalo ľudské utrpenie ako nevyhnutnú cestu k spáse a vyžadovalo si oddanú vieru, ktorá mala náboženské fikcie samoúčelne potvrdzovať.

Totalitný prístup kresťanských inštitúcií vyplýval z hrubej nevedomosti o prirodzených účinkoch zapovedaných látok, ktoré boli preto považované za nadprirodzené, ale tiež aj z vynucovania určitého obrazu sveta, ktorý pomáhal fixovať vtedajšiu spoločenskú organizáciu. Všetko, čo predstavovalo alternatívu ku kresťanskému svetonázoru, alebo sa s takouto alternatívou – hoci len domnelo alebo nepriamo – spájalo, bolo v stredoveku neprijateľné.

Po objavení Nového sveta sa európske mocnosti stretávali s kultúrami s odlišnými svetonázormi a náboženstvami, ktoré boli častokrát spojené s obradným užívaním drog rôzneho druhu, napríklad psychodelických rastlín alebo húb. Keďže pôvodné náboženské kulty tvorili prirodzenú opozíciu k postupnému rozširovaniu

kresťanstva a európskeho vplyvu, drogy tvoriace súčasť tradičných rituálov alebo každodenných zvyklostí boli označované za modloslužobné praktiky, ktoré bolo nutné zaznávať a potlačovať.

V období novoveku došlo v súvislosti s rozvojom vedeckého bádania a praktického využívania jeho výdobytkov k prekonaniu mnohých predsudkov. Drogy, ktorých účinky boli dlhodobo známe a vedomosti o nich boli v stredoveku aspoň v úzkych kruhoch zachovávané, sa v tomto období stali predmetom slobodnej dispozície a v prípade ópia dokonca dôležitým obchodným artiklom viacerých krajín Európy.

S rozsiahlym importom ópia do Číny v priebehu tohto obdobia je spojený ďalší zaujímavý fenomén. Po zákaze dovozu a pestovania ópia dochádza v Číne k masívnemu rozmachu pašeráctva a čierneho trhu. Avšak nastolením prohibície evidentne nedošlo k odstráneniu dopytu po droge, pričom sa zároveň ďalšie prostriedky neefektívne vynakladali na represiu, ktorá sama o sebe príčinu odstrániť nemohla. Bohužiaľ je na mieste konštatovať, že tento jav a jeho dôsledky boli častokrát v priebehu histórie pre protidrogovú politiku príznačné.

O takmer celom 19. storočí je možné konštatovať, že bolo úsvitom moderného priemyselného veku, ale zároveň bolo aj obdobím liberálneho postoja k látkam ovplyvňujúcich telo alebo myseľ. No kým v minulosti sa drogy užívali skôr výnimočne najmä z kultúrnych a obradných dôvodov alebo ako súčasť ľudovej medicíny, v tomto období sa za masívnej podpory rastúceho reklamného priemyslu a komerčného trhu začali konzumovať ako bežná súčasť každodenného života. Tento vzťah sa však týkal najmä nových farmaceutických prostriedkov, ktoré boli produktom svojej doby, kým tradičným prírodným drogám sa prisudzovalo podradnejšie postavenie.

Zmena spoločenského postoja k drogám sa na začiatku týkala výhradne Spojených štátov amerických a vyplynula z viacerých spoločenských činiteľov. Za najdôležitejšie možno považovať obdobie náboženskej renesancie a puritánskej morálky, masívne vlny prisťahovalectva spojené s ekonomickými obavami a rasovými predsudkami a neskôr aj politické ciele a stratégie.

Z dôvodu absencie faktických problémov s užívaním drog v ostatných častiach sveta ostala prohibičná politika spočiatku izolovaná len na územie Spojených štátoch amerických. Zdržanlivý postoj ostatných krajín vo vzťahu k drogám pretrvával dokonca aj po prijatí príslušného medzinárodného dohovoru o ich kontrole. Americká iniciatíva bola vnímaná skôr ako vedecká záležitosť, ktorá v praxi predpokladala obmedzenie

dostupnosti ópia, morfia a kokaínu v lekárňach. Celosvetový maratón prohibičnej politiky odštartovala až Versailleská mierová zmluva, ktorej podpísanie defacto znamenalo nadobudnutie platnosti prvého medzinárodného dohovoru o drogách.

V priebehu prvého prohibičného úsilia v Spojených štátoch amerických trvajúceho do roku 1932 došlo k mnohým nepriaznivým dopadom týkajúcich sa viacerých vrstiev americkej spoločnosti. Sformovali a upevnili sa štruktúry organizovaného zločinu, ktorých životaschopnosť bola hlavným následkom zákazu užívania alkoholu a drog. Právnym zákazom relevantných látok totiž nezaničil faktický dopyt, na ktorý zločinecké štruktúry automaticky nadviazali. Legálny status alkoholu a drog tak v skutočnosti pomohol vytvoriť podmienky pre vznik čierneho trhu a postupný nárast pašovania.

V oblasti sociálnych dopadov následne došlo nielen k rozsiahlej kriminalizácii umiernených užívateľov, lekárov a lekárnikov, ale aj k strate efektívnej kontroly nad mierou a spôsobom užívania drog a zdravím jednotlivcov. Pri tom všetkom je nutné konštatovať, že ak bolo cieľom prohibície morálne narovnať užívateľov zakázaných látok, tak nielenže sa úplne minula účinkom, ale dokonca nežiadúce javy v spoločnosti ešte prehĺbila. Svedčia o tom nielen užšie väzby konzumentov drog s podsvetím, ale aj početné trestné alebo disciplinárne záznamy predstaviteľov zákona v súvislosti s protidrogovou represiou.

Ukončenie alkoholovej prohibície a zhodnotenie jej spoločenských dopadov mohlo byť vhodným okamihom na adekvátnu korekciu represívneho prístupu zo strany kompetentných amerických orgánov. Namiesto toho došlo k iracionálnemu zvyšovaniu tlaku proti užívaniu zakázaných látok, z ktorého vyplynula ilegalizácia konopy v roku 1937. V tejto súvislosti je pritom nutné konštatovať, že tento postup bol v absolútnom rozpore s odbornými posudkami o vplyve tejto drogy na zdravie jej užívateľov.

Bolo by omylom domnievať sa, že protidrogová politika Spojených štátov amerických (a následne aj iných krajín) bola vždy taká celoplošná, akou je v súčasnosti. Kým na jednej strane rástol záujem na potláčaní užívania tradičných drog, synteticky vyrobené drogy (syntetické stimulanty, syntetické opiáty a barbituráty) uvedené na trh v tridsiatich rokoch boli dlhú dobu voľne dostupné a pod medzinárodnú kontrolu sa dostali až po desaťročiach, a to aj napriek skutočnosti, že ohrozovali životy a zdravie ich užívateľov vo väčšej miere než zakázané tradičné drogy.

V období neobmedzenej dostupnosti a komerčného predaja syntetických drog mala na americkú spoločnosť zásadný vplyv ešte jedna skutočnosť. Začiatkom

päťdesiatych rokov došlo k radikálnemu sprísňovaniu protidrogovej legislatívy. Tento stav mal vplyv nielen na samotných užívateľov ilegálnych drog, ktorých nekompromisne kriminalizoval a prísne trestal, čím vytváral predpoklady na ich užší vzťah s kriminálnym prostredím, ale presahoval aj do širších vrstiev spoločnosti, kde sa drogový problém prejavoval skôr nepriamo. Prísne protidrogové zákony vytvárali pre tradičných užívateľov, ktorí zákony porušovať nechceli, podmienky na prechod k užívaniu rizikovejších syntetických látok, ktoré zažívali svoj komerčný rozmach.

Za zmienku stojí aj samotný fenomén predaja ilegálnych drog. Mnohí predajcovia boli zároveň aj závislými užívateľmi, ktorí boli svojou závislosťou nútení drogu predávať, aby ju vôbec mohli brať, čím boli vystavení neustálemu riziku väzenia alebo smrti v dôsledku predávkovania alebo otráv. V období, keď koncepcie prevencie alebo liečby závislostí v skutočnosti ešte neexistovali, boli závislosť a kriminálne správanie pre takýchto jedincov neprelomiteľnými nutnosťami, na ktoré sa navyše viazalo spoločenské odsúdenie a marginalizácia. Riešenie tohto problému ešte tvrdšou represiou v podobe ďalšieho sprísnenia trestov pre dospelých dílerov malo okrem iného za dôsledok, že ilegálne drogy začali na uliciach predávať maloletí.

Režim prísnejšej štátnej kontroly a represie päťdesiatych rokov a kríza v rešpektovaní tradičných autorít nevyhnutne museli v americkej spoločnosti vyvolať určité protireakcie. Dozrievajúca nová generácia mladých ľudí, ich túžby hľadať niečo viac než poskytovali limity dovoleného a zakázaného, hodnoty konformnej spoločnosti a protesty proti vojne vo Vietname nevyhnutne ovplyvnili aj rozmer, v akom sa v šesťdesiatych rokoch užívali tradičné prírodné drogy (konopa) a dôvody, prečo sa experimentovalo s novými (psilocybin a LSD), ktoré boli v tom období stále legálne.

Adekvátne dôvody zákazu psychodelických drog a potláčanie ich užívania nie je možné nájsť v hodnotení ich užitočnosti alebo škodlivosti, pretože inak by k ich najprísnejšiemu zákazu, s poukázaním na odborné skúsenosti a pozitívne výsledky s ich aplikáciou, pravdepodobne nikdy nedošlo. Je však možné predpokladať, že skutočným dôvodom ich odmietnutia bol rozsah, v akom ich ľudia užívali alebo chceli užiť, ako aj obavy z možných zmien v ponímaní spirituality, náboženstva, organizácie spoločnosti, či v ďalších oblastiach novodobej americkej a európskej kultúry.

Po období vzbury mladých a následnom utíšení spoločenských turbulencií došlo v sedemdesiatych rokoch k neočakávanému nárastu užívania niektorých ilegálnych aj legálnych drog. Príčiny ťažko možno prirátať samotným drogám, ale je potrebné ich hľadať v sociálnych vzťahoch tvoriacich základnú štruktúru spoločnosti, či v metódach,

ako sa k drogovej problematike pristupovalo. Vychádzajúc z týchto súvislostí možno konštatovať, že prvoradou úlohou spoločnosti a jej politických orgánov je porozumieť potrebám jednotlivcov a reagovať primeranými a dobre zváženými opatreniami, kým najdôležitejšou úlohou jednotlivca by malo byť zodpovedné rozhodovanie o svojom vlastnom živote.

Doterajšia história však neodráža taký zrelý prístup k danej problematike. Kým na rastúci drogový problém reagovali kompetentné orgány Spojených štátov amerických a niektorých krajín západnej Európy v priebehu osemdesiatych rokov ďalším sprísnením protidrogovej politiky, čierny trh sa vzhľadom na daný zákonný rámec snažil maximalizovať svoje zisky všetkými dostupnými spôsobmi. Dôsledkom týchto stratégií bola na jednej strane zvýšená miera účasti nedospelých páchatel'ov v obchode s drogami vyplývajúca z hrozby prísnych trestov pre dospelé osoby. Na druhej strane to bolo vyhľadávanie dostupnejších, lacnejších a často toxickejších náhrad za zakázané drogy, čím sa zvyšovalo riziko ohrozenia zdravia ich užívateľ'ov.

Z histórie vyplýva, že užívanie látok spôsobujúcich zmeny vnímania bolo regulované základnými spoločenskými alebo náboženskými normami už od staroveku. Formou všeobecne záväzných právnych noriem však bola daná problematika komplexnejšie upravovaná až od polovice 19. storočia, kedy sa zároveň začal postoj k drogám postupne vyhraňovať. Táto skutočnosť nepochybne súvisí s formovaním a upevňovaním štátnej moci a jej štruktúr, ale v prípade Spojených štátov amerických a európskych krajín bola rozhodujúcou skutočnosťou aj jednota cirkvi a štátu, ktorá mala na spravovanie spoločnosti výrazný vplyv. Z historického kontextu až do súčasnosti možno vyvodit', že medzi zástancov prohibície väčšinou patrili náboženský a politický predstavitelia, kým opozíciu voči represívneho prístupu predstavovali lekári, vedci, intelektuáli a umelci. Dôvody týchto postojov je možné hľadať v spoločenských hodnotách a v spôsoboch ich uplatňovania. Zdá sa, že na jednej strane je tendencia obávať sa, odsudzovať a kontrolovať, kým na druhej strane je vôľa bádať, zvažovať a zmysluplne využívať.

3 VÝVOJ MEDZINÁRODNOPRÁVNEJ ÚPRAVY V OBLASTI DROGOVEJ PROBLEMATIKY

3.1 Ideový rámec vnútroštátnej úpravy

Po zhodnotení relevantných historických skutočností možno konštatovať, že kým pozícia Slovenskej republiky k drogovej problematike nadobudla svoju súčasnú podobu a rozsah, prešla pomerne dlhým vývojom. Od polovice 19. storočia túto problematiku na území Slovenska upravovala legislatíva rakúsko-uhorskej monarchie, konkrétne zákon č. 117/1852 r. z. o zločinoch, prečinoch a priestupkoch, ktorý svoju pozornosť upriamoval skôr na živnostenské podnikanie a postihy za porušenie predpisov týkajúcich sa nakladania s liečivami a jedmi, a ktorý na Slovensku platil až do roku 1950. V zmysle tohto zákona sa za trestný považoval neoprávnený predaj liečiv a jedov, zanedbanie dohľadu nad jedovatými látkami, nedbanlivosť pri ich držbe a pridelovaní, ako aj niektoré ďalšie prevažne nedbanlivostné konania, pričom sankcie boli relatívne mierne²⁹.

Kým vyššie uvedený zákon možno oprávnene považovať za pôvodnú legislatívu, ktorá adekvátne zohľadňovala potrebu právnej regulácie v danej oblasti, následné rastúce nároky na úpravu drogovej problematiky na našom území už nevyplývali z vnútorných podnetov, ale postupne sa sformovali a upevnili výhradne pod vplyvom medzinárodného spoločenstva.

Za zásadný prelom je potrebné považovať podpísanie Versailleskej zmluvy za novovzniknutú Československú republiku. Uvedená zmluva v jednom zo svojich článkov vyžadovala od všetkých podpisujúcich štátov zabezpečiť, aby pre nich Medzinárodný dohovor o ópium z roku 1912, teda historicky prvý medzinárodný dohovor o drogách, nadobudol platnosť. Pri zvážení okolností ukončenia svetovej vojny a želaní celého medzinárodného spoločenstva na stabilizácii pomerov je vhodné podotknúť, že zahrnutie takejto povinnosti do rozsiahleho textu zmluvy zameranej na úpravu povojnových vzťahov vyznieva prinajmenšom neštandardne.

Pod vplyvom prijímania ďalších medzinárodných dohovorov o drogách, ktorých zmluvnou stranou bolo aj Československo, bol na vnútroštátnej úrovni postupne prijatý celý rad právnych predpisov, ktoré reflektovali na jeho medzinárodné záväzky.

²⁹ Čentéš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 43 s.

Z trestnoprávneho hľadiska medzi najvýznamnejšie právne predpisy súvisiace s danou problematikou patrí ópiový zákon č. 29/1938 Sb. z. a n. št., ktorý ako prvý komplexne upravoval postihy protiprávnych konaní neskôr podrobnejšie upravených ako trestné činy v Trestnom zákone č. 86/1950 Zb. a následne v Trestnom zákone č. 140/1961 Zb., ako aj zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov, ktorý stanovuje podmienky nakladania s týmito látkami.

Pri hodnotení situácie v oblasti drog na našom území do roku 1989 možno konštatovať, že dovtedy prijatá právna úprava výrazne prechádzala potreby aplikačnej praxe. Politická izolácia Československa prístup jeho obyvateľov k jednotlivým drogám v podstate neumožňovala a problém ich zneužívania alebo obchodovania s nimi v našom prostredí prakticky neexistoval. V tomto období sa podstatne väčší dôraz kládol na problémy spojené so zneužívaním alkoholu.³⁰ Situácia sa zmenila začiatkom 90. rokov, kedy sa vytvorili podmienky, ktoré drogám umožnili ľahšie preniknúť aj na naše územie. Na túto situáciu bola Slovenská republika do určitej miery legislatívne pripravená. Na druhej strane si možno položiť otázku, či vopred prijatý legislatívny rámec neznemožnil posudzovať novovznikajúce problémy nezaťažene a voliť pre ich riešenia adekvátne právne postupy.

3.2 Medzinárodný dohovor o ópiu (Haag, 23. januára 1912)³¹

Tento dohovor možno považovať za historicky prvý medzinárodný dokument upravujúci danú problematiku. Nadväzoval na snahy Medzinárodnej ópiovej komisie, ktorá sa konala v Šanghaji v roku 1909,³² a za cieľ si kládol postupné potláčanie zneužívania ópia, morfia, kokaínu a ich derivátov. Jeho text bol prijatý na záver prvej Haagskej ópiovej konferencie dňa 23. januára 1912 a podpísaný všetkými dvanástimi účastníkmi. Nasledujúcich konferencií v rokoch 1913 a 1914 sa postupne zúčastnili a dohovor podpísali aj ďalšie štáty sveta.

³⁰ Čentěš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 52 – 53 s.

³¹ <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

³² zúčastnili sa jej výhradne najväčšie krajiny sveta a jej výsledkami boli iba nezáväzná odporúčania; http://www.druglibrary.org/SCHAFFER/library/studies/canadasenate/vol3/chapter19_1909_shanghai.htm

V prvých dvoch kapitolách dohovor upravuje podmienky zaobchádzania so zakázanými látkami, pričom v malej miere rozlišuje medzi surovým ópium (kap. 1) a pripravovaným ópium (kap. 2). Od zmluvných strán hlavne vyžaduje, aby prijali opatrenia na kontrolu ich výroby, distribúcie a obchodovania s nimi a zdržali sa exportu do krajín, v ktorých sú uvedené látky zakázané.³³ Požaduje sa taktiež obmedzenie počtu miest, prístavov a iných lokalít, prostredníctvom ktorých je možné tieto látky vyvážať a dovážať. Export a import môžu uskutočňovať len oprávnené osoby a balíčky ópia musia byť riadne označené.

Tretia kapitola dohovoru sa týka hlavne medicínskeho ópia, morfia, kokaínu a ich solí. Zmluvné strany zaväzuje, aby prijali zákony a opatrenia obmedzujúce výrobu, predaj a použitie uvedených látok len na medicínske a legitímne účely, pričom pre dosiahnutie tohto cieľa majú strany dohovoru spolupracovať. Výroba, distribúcia, import a export týchto látok majú byť náležite kontrolované, a to najmä prostredníctvom udeľovania licencií pre priestory, v ktorých výlučne sa majú látky vyrábať, ako aj osobám, ktoré majú uvedené činnosti vykonávať. O množstvách látok, ktoré sú predmetom týchto činností, majú byť vedené záznamy. Ďalej majú zmluvné strany prijať opatrenia, ktoré vo vzťahu k vnútroštátnemu obchodovaniu zakážu doručovanie morfia, kokaínu a ich solí neoprávneným osobám, ako aj opatrenia, ktoré stanovujú, že import týchto látok na územia iných zmluvných štátov môžu vykonávať iba držiteľia licencií.

Štvrtá kapitola dohovoru sa týka Číny, ktorá bola krajinou s výrazným podielom na výrobe a spotrebe ópia, a to aj vďaka európskej obchodnej politike realizovanej v 18. a 19. storočí. Cieľom tejto kapitoly dohovoru bolo najmä obmedziť dôsledky predchádzajúcej politiky prijatím opatrení, ktoré by zamedzili pašovaniu ópia, morfia, kokaínu a ich solí do Číny alebo naopak. Čínska vláda sa zaväzuje prijať zákony upravujúce predaj a distribúciu týchto látok a oznámiť ich krajinám, ktoré s ňou majú uzavreté zmluvy. Tieto krajiny ich preskúmajú a po schválení zabezpečia, aby sa uplatňovali vo vzťahu k ich občanov s pobytom na čínskom území a zároveň prijímú náležité opatrenia³⁴ s ohľadom na zakázané látky na čínskych územiach pod svojím vplyvom.

V ustanoveniach piatej kapitoly dohovoru sa zmluvné strany zaväzujú, že preskúmajú možnosť prijatia právnych predpisov, ktoré by stanovili, že neoprávnená

³³ v čase prijatia dohovoru boli uvedené drogy zakázané len v Spojených štátoch amerických

³⁴ obmedzenie a kontrola zvyklosti fajčiť ópium, obmedzenie možností užívania a predaja ópia a pod.

držba surového ópia, pripravovaného ópia, morfia, kokaínu a ich solí bude považovaná za trestný čin. Zmluvné strany si tiež budú oznamovať texty existujúcich zákonov a správnych opatrení vo vzťahu k otázkam, ktoré sú predmetom úpravy tohto dohovoru, a navzájom si poskytovať štatistické informácie v súvislosti s obchodovaním s vyššie uvedenými látkami.

Posledná šiesta kapitola dohovoru obsahuje záverečné ustanovenia o možnosti jeho podpísania ďalšími štátmi, jeho ratifikácii a nadväzujúcich otázkach. Pôvodnou podmienkou nadobudnutia jeho platnosti bola ratifikácia všetkými signatárskymi štátmi. V nasledujúcich rokoch dohovor podpísali aj ďalšie štáty, čo v skutočnosti jeho vstup do platnosti oddŕaľovalo. Na poslednej haagskej konferencii v roku 1914 bolo preto dohodnuté, že dohovor nadobudne platnosti aspoň pre tie štáty, ktorého už ratifikovali.³⁵ Pre väčšinu ostatných štátov sa tak stalo až po prvej svetovej vojne na základe ustanovení článku 295 Versailleskej zmluvy.

3.3 Medzinárodný dohovor o ópium (Ženeva, 19. februára 1925)³⁶

Tento dohovor sa vo svojom úsilí príliš nevzdŕaľuje do cieľov Medzinárodného dohovoru o ópium z roku 1912. V malom rozsahu rozširuje zoznam látok patriacich do pôsobnosti dohovoru a deklaruje snahu o efektívnejšie obmedzenie ich produkcie a prísnejšiu kontrolu a dohľad nad nimi v medzinárodnom obchode. Československá republika dohovor ratifikovala dňa 11. apríla 1927 ako deviatu krajinu v poradí.

V úvodnej kapitole sú uvedené definície látok, ktoré sú predmetom úpravy dohovoru, a ktorými sú surové ópium, medicínske ópium, morfium, diacetylmorfín (alias heroín), listy koky, surový kokaín, ekgonín a indické konope. Dohovor teda v porovnaní s predchádzajúcim medzinárodným dokumentom rozširuje svoju pôsobnosť o posledné štyri vymenované látky.

Druhá kapitola dohovoru sa pomerne stručne venuje vnútroštátnej kontrole surového ópia a listov koky. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať také zákony a nariadenia, ktoré zabezpečia účinnú kontrolu produkcie, distribúcie a exportu surového ópia, a obmedziť počet lokalít, prostredníctvom ktorých je možné surové ópium a listy koky vyvážať a dovážať.

³⁵ k 20. 9. 1915 tak učinilo len 5 štátov: Spojené štáty americké, Čína, Holandsko, Honduras a Nórsko

³⁶ <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

Tretia kapitola sa týka vnútroštátnej kontroly špecifikovaných pripravovaných drog³⁷. Zmluvné strany majú prijať účinnú legislatívu, ktorá by limitovala ich výrobu, predaj, distribúciu, import a export výhradne na medicínske a vedecké účely. Ďalšie ustanovenia kapitoly stanovujú v súvislosti so zakázanými látkami tie isté obmedzenia a požiadavky na kontrolu vo vzťahu budovám a osobám, vedenie záznamov, či zákaz ich držby alebo doručovania neoprávneným osobám vo vzťahu k vnútroštátnemu obchodovaniu, ako to už bolo stanovené v Medzinárodnom dohovore o ópiu z roku 1912. Určitou novinkou je zavedenie výkonu dohľadu Výborom pre zdravie Spoločnosti národov nad účinkami narkotických látok a poskytovanie odporúčaní zmluvným stranám na ich vyňatie alebo zavedenie do predmetu úpravy tejto kapitoly.

Ustanovenia štvrtej kapitoly požadujú zákaz exportu živice z indického konope a obvyklých prípravkov, na výrobu ktorých sa živica používa (napr. hašiš), do krajín, ktoré zakázali ich užívanie, s výnimkou prípadov, kedy bude dovoz povolený na základe špeciálneho dovozného certifikátu vystaveného vládou dovážajúcej krajiny. Certifikát sa taktiež požaduje aj na dovoz samotného indického konope s uvedením, že konope sa použije výhradne na medicínske a vedecké účely.

Samotnej kontrole nad medzinárodným obchodovaním a mechanizmu vystavovania a používania vývozných a dovozných certifikátov sa venuje piata kapitola. Okrem vývozu a dovozu zásielok taktiež upravuje podmienky tranzitu a stanovuje požiadavky na aplikáciu tohto dohovoru pre prístavy a zóny voľného obchodu. Účinnosť ustanovení tejto kapitoly do určitej miery obmedzujú prípady obchodovania s nezmluvnou stranou dohovoru, kedy sa tieto ustanovenia použijú len v takom rozsahu, v akom to dovoľujú okolnosti (čl. 18).

V šiestej kapitole sa ustanovuje Stály ústredný výbor pozostávajúci z ôsmich členov nominovaných Radou Spoločnosti národov. K úlohám tohto výboru patrí evidencia odhadov látok, ktoré sú predmetom úpravy dohovoru, zasielaných zmluvnými stranami vo vzťahu k dovozu na ich územia počas každého roka, ktorými však tieto štáty nie sú viazané. Zmluvné štáty majú ďalej uvedenému výboru zasielať presné a kompletne štatistiky o produkcii, príprave, skladovaní, spotrebe alebo konfiškácii predmetných látok a ich vývoze alebo dovoze.

Výbor má taktiež dozerat' nad priebehom medzinárodného obchodu a v prípade, že nejaká krajina na svojom území kumuluje nadmerné množstvo drog, alebo existuje

³⁷ umelo pripravované (t. j. v prírode sa voľne nevyskytujúce) substancie vrátane takých, na ktoré sa tento dohovor nevzťahuje, ale v budúcnosti sa u nich preukážu podobné nežiadúce účinky; čl. 4 dohovoru

podozrenie, že sa stane centrom nezákonného obchodu, má právo od nej žiadať náležité vysvetlenia. Ak vysvetlenie nebude poskytnuté alebo nebude dostačujúce, môže výbor odporučiť zmluvným stranám, aby zastavili vývoz predmetných látok na jej územie, až kým neusúdi, že v dotknutej krajine došlo k zlepšeniu. Zmluvnú strany sú oprávnené upozorniť výbor aj na akúkoľvek inú záležitosť, ktorá si vyžaduje prešetrenie. O svojej činnosti výbor každoročne zverení správu.

Vo všeobecných ustanoveniach siedmej kapitoly sa zmluvné strany vágne zhodujú na tom, že za porušenie noriem, ktorými sa vykonávajú ustanovenia tohto dohovoru, by mali byť ukladané adekvátne tresty vrátane konfiškácie predmetných látok. Podujímajú sa tiež preskúmať možnosť prijatia legislatívnych aktov za účelom trestania skutkov v ich jurisdikcii, ktoré smerujú k vykonaniu činu trestného na území mimo ich jurisdikcie v súvislosti s cieľmi tohto dohovoru.

V tejto kapitole sa ďalej stanovuje, že pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru, jeho úprava nahrádza ustanovenia kapitol 1, 3 a 5 Medzinárodného dohovoru o ópiu z roku 1912. Kapitola taktiež upravuje možnosť riešenia sporov medzi zmluvnými stranami s ohľadom na interpretáciu a vykonávanie tohto dohovoru (čl. 32). Dohovor nadobúda platnosť jeho ratifikáciou desiatimi štátmi, a to vrátane siedmich štátov, ktoré ustanovia Stály ústredný výbor, a z ktorých najmenej dva musia byť stálymi členmi Rady Spoločnosti národov.

3.4 Dohovor o obmedzení výroby a úprave distribúcie omamných látok (Ženeva, 13. júla 1931)³⁸

Dohovor si za cieľ kladie doplniť ustanovenia predchádzajúcich dvoch medzinárodných dohovorov o ópiu z rokov 1912 a 1925 prostredníctvom obmedzenia výroby omamných látok len na zákonné požiadavky pre lekárske a vedecké účely a prostredníctvom náležitej úpravy ich distribúcie.

V ustanoveniach druhej kapitoly³⁹ sa zmluvné strany zaväzujú každoročne poskytovať Stálemu ústrednému výboru odhady množstva každej drogy, ktorá je predmetom úpravy, a ktorá sa má využiť na lekárske alebo vedecké účely, na ďalšie

³⁸ publ. pod č. 173/1933 Zb.; <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

³⁹ prvá kapitola upravuje výhradne definície jednotlivých drog, ktoré zároveň rozdeľuje do dvoch hlavných skupín, ako aj definície ďalších termínov použitých v texte dohovoru

spracovanie alebo pre potreby vytvorenia rezervných alebo vládnych zásob. Zmluvné strany majú možnosť zaslať v priebehu kalendárneho roka dodatočné odhady spolu s objasnením okolností, ktoré takúto dodatočnú úpravu odôvodňujú. Kapitola ďalej stanovuje, že odhady týkajúce sa domácej spotreby každého štátu majú byť založené výhradne na lekárskych a vedeckých potrebách.

V prípadoch, kedy zmluvná strana nezašle svoje odhady v zmysle požiadaviek dohovoru, takéto odhady budú vo vzťahu k nej určené ustanoveným Dozorným orgánom. Dozorný orgán taktiež vytvorí odhady aj pre nezmluvné štáty, ktoré Stály ústredný výbor požiadala o ich poskytnutie, a ktoré jeho žiadosti nevyhoveli. K ďalšej činnosti Dozorného orgánu patrí právo požadovať od ktoréhokoľvek štátu ďalšie informácie, podrobnosti a vysvetlenia v súvislosti s odhadmi, ktoré poskytol, a na základe súhlasu vlády tohto štátu môže následne uvedené odhady zmeniť. Po preskúmaní všetkých náležitostí zaslaných odhadov, prípadne po ich vytvorení v prípadoch nespôlupráce, Dozorný orgán zašle kompletne informácie o odhadoch a svoje komentáre všetkým členom Spoločnosti národov, ako aj nečlenským štátom, na ktoré všeobecne odkazujú príslušné ustanovenia dohovoru.

Tretia kapitola upravuje mechanizmus obmedzenia výroby jednotlivých látok zmluvnými stranami dohovoru v rámci stanovených odhadov vo vzťahu k vnútroštátnym požiadavkám alebo exportu. Uvedený mechanizmus zabezpečuje, že ak zmluvná strana v priebehu kalendárneho roka vyrobila väčšie množstvo jednotlivej látky než povoľuje schválený odhad, toto množstvo sa automaticky odpočíta z množstva danej látky, ktoré možno vyrobiť budúci kalendárny rok. Z množstva danej látky, ktorú bude možné v budúcom roku vyrobiť, sa takisto odpočíta množstvo, ktoré bolo nadobudnuté iným spôsobom než výrobou na území danej zmluvnej strany.⁴⁰

Ustanovenia štvrtej kapitoly v zásade zakazujú vývoz heroínu, jeho solí alebo prípravkov, ktoré heroín alebo jeho soli obsahujú, z územia zmluvných strán. Výnimku predstavuje situácia, ak o dovoz takýchto látok požiadala vláda krajiny, v ktorej sa heroín nevyrába. V tomto prípade môže niektorá zo zmluvných strán dodať tejto krajine také množstvo uvedených drog, ktoré sú potrebné na zabezpečenie jej lekárskeho alebo vedeckého požiadaviek.

⁴⁰ napríklad dovozom alebo konfiškáciou

Taktiež sa zakazuje obchodovanie s určitými produktmi⁴¹ alebo ich výroba pre obchodovanie okrem prípadov, ak by tieto produkty mohli mať na základe úsudku vlády zmluvnej strany určité lekárske alebo vedecké využitie. V týchto prípadoch dotknutá zmluvná strana oznámi túto skutočnosť generálnemu tajomníkovi Spoločnosti národov, ktorý o nej upovedomí ostatné zmluvné strany a Výbor pre zdravie, ktorý posúdi, či dané produkty nie sú spôsobilé vytvoriť závislosť, alebo či nemôžu byť premenené na látky, ktoré závislosť vytvárajú. Výsledný posudok Výboru pre zdravie o danom produkte, na ktorý sa následne môže aplikovať primeraný režim v zmysle tohto dohovoru, sa oznámi všetkým členom Spoločnosti národov ako aj príslušným nečlenským štátom.

Piata kapitola sa venuje kontrole vo vzťahu k látkam, ktoré sú predmetom dohovoru. Zmluvné strany majú aplikovať na drogy vymedzené dohovorom ako látky I. skupiny⁴² a prípravky, ktoré sa z nich vyrábajú, príslušné ustanovenia Medzinárodného dohovoru o ópiu z roku 1925 týkajúce sa vnútroštátnej kontroly⁴³. Podobne aj na látky II. skupiny⁴⁴ sa majú aplikovať špecifikované ustanovenia zmienenej dohovoru, a to tie ktoré sa týkajú sa kontroly vo vzťahu budovám a osobám, vedenia záznamov, zákazu ich držby alebo doručovania neoprávneným osobám, ale tiež aj ustanovenia o vývozných a dovozných certifikátov a poskytovaní štatistík⁴⁵.

Kapitola ďalej stanovuje, že vývoz látok I. skupiny bude v zásade podmienený súhlasom Stáleho ústredného výboru v závislosti na stanovených ročných odhadoch pre cieľovú krajinu. Stály ústredný výbor tiež každoročne pripraví detailnú správu týkajúcu sa odhadov, výroby, spracovania, spotreby, vývozu a dovozu každej jednotlivej drogy vo vzťahu ku každej krajine. V prípade, ak zo správy vyplynie, že niektorá zo zmluvných strán si nespĺnila svoje záväzky stanovené týmto dohovorom, Stály ústredný výbor má právo od nej žiadať náležité vysvetlenie a odporučiť zmluvným stranám, aby pozastavili vývoz drog na jej územie, až kým sa situácia v dotknutej krajine nezlepší.⁴⁶

Administratívne ustanovenia šiestej kapitoly vyžadujú od zmluvných strán prijať nevyhnutnú legislatívu, ktorá zabezpečí účinné vykonávanie tohto dohovoru na ich

⁴¹ produkty pochádzajúce z niektorého fenanthrenového alkaloidu ópia alebo z ekgoninových alkaloidov listov koky

⁴² patria medzi ne napríklad morfium, heroín, kokaín a ďalšie

⁴³ kapitola 3 Medzinárodného dohovoru o ópiu z roku 1925

⁴⁴ methylmorfin (kodeín), ethylmorfin a ich soli

⁴⁵ čl. 6 a 7 z kapitoly 3, kapitola 5 a čl. 22 z kapitoly 6 Medzinárodného dohovoru o ópiu z roku 1925

⁴⁶ konanie podľa čl. 24 ods. 2 – 7 Medzinárodného dohovoru o ópiu z roku 1925

území, a vytvoriť pre tento účel osobitné orgány, ktoré majú zároveň usmerňovať a kontrolovať obchod s drogami a organizovať kampane proti drogovým závislostiam.

Zmluvné strany majú tiež vykonávať prísny dohľad nad množstvom surovín a vyrobených drog v dispozícii výrobcov, ale aj nad spôsobom, akým sa s drogami nakladá po ukončení výroby. Od výrobcov a veľkoobchodníkov sa v súvislosti s ich činnosťou majú vyžadovať podrobné správy a s ohľadom na predaj drog sa taktiež vyžaduje, aby bola každá droga náležite označená. Ak dôjde k zabaveniu látok I. skupiny v prípadoch nezákonného obchodu, musia byť tieto drogy zničené, použité na legitímne účely alebo na výrobu nenarkotických látok, pričom osobitný akcent sa v tomto smere kladie na heroín.

Vo všeobecných ustanoveniach siedmej kapitoly sa od zmluvných strán vyžaduje, aby generálnemu tajomníkovi Spoločnosti národov zasielali informácie o začatí alebo skončení výroby alebo iného spracovania jednotlivých drog a účel ich použitia, ale tiež mená a adresy osôb a firiem, ktorým boli v tejto súvislosti udelené príslušné povolenia. Generálny tajomník tieto informácie oznámi ostatným zmluvným stranám. Vo výročných štatistikách zasielaným Stálemu ústrednému výboru strany dohovoru uvedú množstvá drog, ktoré výrobcovia alebo veľkoobchodníci použili pri výrobe jednotlivých prípravkov. Zmluvné strany sa tiež zaväzujú, že sa budú prostredníctvom generálneho tajomníka Spoločnosti národov navzájom bezodkladne a podrobne informovať o všetkých prípadoch nezákonného obchodu s drogami, ktoré budú nimi v budúcnosti odhalené.

Dohovor nadobúda platnosť, keď ho ratifikuje alebo k nemu pristúpi dvadsaťpäť štátov Spoločnosti národov alebo nečlenských štátov vrátane štyroch štátov zo skupiny, ktorú tvoria: Francúzsko, Nemecko, Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, Japonsko, Holandsko, Švajčiarsko, Turecko alebo Spojené štáty americké. Ak by dohovor nenadobudol platnosť dva roky od jeho podpísania, Rada Spoločnosti národov môže zvolať novú konferenciu za účelom prehodnotenia tejto situácie alebo prijatia iných vhodných opatrení štátmi, ktoré dohovor podpísali, ratifikovali alebo k nemu pristúpili.

3.5 Dohovor o potláčaní nezákonného obchodu s nebezpečnými drogami (Ženeva, 26. júna 1936)⁴⁷

V oblasti medzinárodnej úpravy drogovej problematiky je možné tento dohovor považovať za veľmi dôležitý medzník, pretože sa zameriava nielen na vnútroštátnu a medzinárodnú kontrolu a zefektívnenie boja proti nezákonnému obchodu s drogami, ale prvýkrát aj na ukladanie trestov za špecifikované trestné činy, ktoré s drogami súvisia. Hoci bol dohovor podpísaný aj zástupcami Československej republiky, nikdy pre ňu (a následne ani pre žiadneho z jej nástupcov) nenadobudol právoplatnosť.⁴⁸

V ustanoveniach dohovoru zmluvné strany vyjadrujú svoj záväzok prijať všetky potrebné legislatívne opatrenia za účelom ukladania prísnych trestov spočívajúcich v pozbavení osobnej slobody za rôzne formy trestnej činnosti súvisiacej s drogami⁴⁹, ktoré boli špecifikované v troch predchádzajúcich medzinárodných dohovoroch. Rovnako prísne tresty sa majú páchatelom uložiť aj v prípade porušenia vnútroštátneho práva, ktoré upravuje produkciu, pestovanie a zber rastlín za účelom získania narkotických drog.

O zámere prísne trestať drogové delikty svedčí aj skutočnosť, že ak by mal byť niektorý z trestných činov uvedených v tomto dohovore spáchaný vo viacerých krajinách, v každej z nich sa bude považovať za osobitný trestný čin. V prípade, ak vnútroštátne právo zmluvných strán pripúšťa možnosť uznávania cudzích rozhodnutí, majú byť trestné činy spáchané v cudzine zohľadnené pri posudzovaní recidivity páchatel'a.

Vo vzťahu k vydávaniu osôb pre drogové trestné činy dohovor stanovuje, že ak zmluvná strana nevydá páchatel'a pre skutok spáchaný v cudzine, je povinná ho na svojom území trestne stíhať a následne potrestať. Zmluvná strana však môže odmietnuť páchatel'a zatknúť alebo vydať, ak čin, pre ktorý sa vydanie žiada, nepovažuje za dostatočne závažný. Všetky dohovorom upravené formy trestnej činnosti sa taktiež budú považovať za extradičné trestné činy v súvislosti s každou extradičnou zmluvou, ktorá bola alebo bude uzavretá.

⁴⁷ <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

⁴⁸ najskôr zrejme kvôli rozpútaniu 2. svetovej vojny, neskôr pravdepodobne kvôli zmene režimu, až do doby, keď bol čiastočne nahradený neskoršími dohovormi

⁴⁹ čl. 2 písm. a) – d) dohovoru: výroba, držba, distribúcia, predaj, doručovanie, prevoz a iné, vrátane pokusu o ich spáchanie, spolčenia za účelom ich spáchania a medzinárodnej účasti na ich páchaní

Každá zmluvná strana dohovoru zriadi centrálny úrad za účelom dohľadu a koordinácie opatrení pre prevenciu páchania drogových trestných činov a zabezpečenia trestného stíhania ich páchatel'ov. Centrálné úrady zmluvných strán majú byť medzi sebou v úzkom kontakte, zhromažďovať a vymieňať si medzi sebou informácie pre uľahčenie vyšetrovania a stíhania drogových trestných činov a spolupracovať s ďalšími inštitúciami zaoberajúcimi sa problematikou narkotických drog.

3.6 Protokol o medzinárodnej kontrole omamných látok mimo rámca Dohovoru o obmedzení výroby a úprave distribúcie omamných látok z 13. júla 1931, pozmeneného Protokolom podpísaným v Lake Success 11. decembra 1946 (Paríž, 19. novembra 1948)⁵⁰

Prijatie uvedeného protokolu je reakciou na rozvoj modernej farmakológie a chémie a objavenie nových drog (najmä syntetického pôvodu) schopných vytvoriť stav závislosti, na ktoré sa nevzťahuje Dohovor o obmedzení výroby a úprave distribúcie omamných látok z roku 1931. Cieľom protokolu je podriadiť novoobjavené drogy režimu kontroly a obmedzení vyplývajúceho z príslušných ustanovení citovaného dohovoru.

V prípade, ak sa zmluvná strana protokolu domnieva, že droga mimo rámca uvedeného dohovoru používajúca sa na lekárske alebo vedecké účely môže byť zneužívaná alebo má podobné škodlivé účinky ako iné látky v pôsobnosti dohovoru, oznámi túto skutočnosť Generálnemu tajomníkovi OSN, ktorý o tom upovedomí ostatné zmluvné strany, Komisiu pre omamné látky pri Hospodárskej a sociálnej rade a Svetovú zdravotnícku organizáciu. Ak Svetová zdravotnícka organizácia zistí, že uvedená droga je spôsobilá vytvoriť závislosť, súčasne rozhodne, ktorý režim vyplývajúci z dohovoru z roku 1931⁵¹ sa bude na túto látku zmluvnými stranami aplikovať.

Po oznámení zmluvnej strany o podozrení, že by niektorá nová droga mohla byť zneužívaná alebo by mohla mať škodlivé účinky, Komisia pre omamné látky bezodkladne rozhodne, či sa do rozhodnutia Svetovej zdravotníckej organizácie budú na

⁵⁰ <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

⁵¹ režim kontroly a obmedzení pre látky I. skupiny alebo pre látky II. skupiny – špecificky čl. 13, čl. 14 a čl. 18 uvedeného dohovoru

danú drogu vzťahovať dočasné opatrenia zodpovedajúce režimu pre látky I. skupiny dohovoru z roku 1931. Protokol tiež stanovuje, že každé zistenie alebo rozhodnutie vyššie uvedených zodpovedných orgánov môže byť vo svetle nových skutočností znovu preskúmané.

Protokol nadobúda platnosť akonáhle sa stane záväzným pre dvadsaťpäť alebo viac štátov vrátane niektorých explicitne vymenovaných krajín, akými sú napr. Čína, Francúzsko, Spojené kráľovstvo, Spojené štáty americké, Zväz sovietskych socialistických republík, ale aj Československo.

3.7 Jednotný dohovor o omamných látkach (New York, 30. marca 1961)⁵² pozmenený Protokolom (Ženeva, 25. marca 1972)^{53, 54}

Tento dohovor je možné považovať za základný kameň súčasnej medzinárodnoprávnej úpravy drogovej problematiky. Vznikol ako dôsledok želania medzinárodného spoločenstva uzavrieť všeobecne prijateľný právny nástroj, ktorý by svojou komplexnou úpravou nahradil všetky predchádzajúce medzinárodné dohovory o drogách⁵⁵, pričom vo viacerých aspektoch využíva overené postupy a mechanizmy minulých úprav. Pre zmluvné strany vytvára rámec pre vzájomnú spoluprácu a zaväzuje ich obmedziť účel drog výhradne na lekárske a vedecké účely. Československo dohovor ratifikovalo 20. marca 1964 a k jeho pozmeňujúcemu protokolu pristúpilo 4. júna 1991.

Drogy patriace do pôsobnosti dohovoru sú rozdelené do štyroch základných zoznamov uvedených v prílohe dohovoru v závislosti od rozsahu opatrení, ktorý sa na jednotlivé skupiny drog vzťahujú. Drogy zo zoznamu I podliehajú plnému rozsahu opatrení vyplývajúcich z dohovoru, zatiaľ čo drogy zo zoznamu II, prípravky zo zoznamu III a ďalšie prípravky mimo tohto zoznamu podliehajú špecifikovaným výnimkám. Za najprísnejšie kontrolovanú skupinu drog možno považovať vyselektované drogy patriace do osobitného zoznamu IV, na ktoré sa aplikujú nielen rovnako prísne opatrenia ako na drogy zo zoznamu I, ale aj ďalšie špecifické opatrenia, ktoré môžu zmluvné štáty v tomto ohľade prijať (čl. 2 ods. 1 – 5). V tejto súvislosti

⁵² publ. pod č. 47/1965 Zb.

⁵³ publ. pod č. 458/1991 Zb.

⁵⁴ <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

⁵⁵ s výnimkou Dohovoru o potlačaní nezákonného obchodu s nebezpečnými drogami z roku 1936, pri ktorom došlo len k nahradeniu jeho čl. 9 (ustanovenia o extradičných trestných činoch), a ktorý nebol predchodcami SR ani ňou samotnou nikdy ratifikovaný

dohovor tiež upravuje mechanizmus zaraďovania nových látok do zoznamov a preradovania alebo vymazávania už zaradených látok zo zoznamov na podnet Svetovej zdravotníckej organizácie alebo zmluvnej strany a po rozhodnutí Komisie pre omamné látky pri Hospodárskej a sociálnej rade.

Nad rámec opatrení týkajúcich sa jednotlivých zoznamov dohovor osobitne venuje pozornosť ópiu a rastlinným drogám alebo ich častiam, ktoré obsahujú zakázané účinné látky (kriky koky, listy koky, maková vňať, listy konopy a pod.). Na druhej strane dohovor za určitých okolností umožňuje, aby drogy, ktoré sa bežne používajú v priemyselnej výrobe, mohli byť z pôsobnosti dohovoru vyňaté (čl. 2 ods. 6 a 7; čl. 2 ods. 9).

V súčasnosti možno úpravu dohovoru týkajúcu sa rozdelenia konkrétnych drog do jednotlivých zoznamov považovať za zastaralú a neadekvátnu. Do najprísnejšieho zoznamu IV, ktorý tvorí akúsi vyselektovanú nadstavbu ostatným zoznamom, sú totiž spoločne zaradené aj látky, akými sú napríklad heroín a konopa, ktoré sú z hľadiska svojej povahy a účinkov na ľudský organizmus neporovnateľne rozdielne. V zmysle logiky ustanovenia čl. 3 ods. 5 by z dnešného pohľadu konopa do zoznamu IV vôbec nemala byť zaradená, keďže súčasné odborné názory priznávajú tejto droge priaznivé účinky pri liečbe niektorých ochorení.⁵⁶

Úlohy týkajúce sa obmedzenia produkcie a užívania drog výhradne na lekárske a vedecké účely a ako aj prevencie obchodovania a akéhokoľvek nakladania s drogami nezákonným spôsobom zveril dohovor Medzinárodnému úradu pre kontrolu omamných látok. Úrad ďalej zodpovedá za administráciu systému odhadov týkajúceho sa množstva drog, ktoré môžu zmluvné (ale aj nezmluvné) štáty vyrobiť, spracovať, spotrebovať, alebo uskladniť a ďalších súvisiacich skutočností, za priamo nadväzujúcu kontrolu obmedzení vo vzťahu k výrobe a dovozu drog⁵⁷ a za administráciu štatistík týkajúcich sa produkcie, spracovania, spotreby, uskladnenia, zhabania, vývozu a dovozu drog a zistiteľnej rozlohy na pestovanie maku (čl. 13 a čl. 20). Medzi významné úlohy úradu navyše patrí aj zodpovednosť za náležité vykonávanie jednotlivých ustanovení dohovoru v prípadoch, ak sú jeho ciele ohrozené,⁵⁸ a možnosť odporučiť poskytnutie

⁵⁶ pozri napríklad <http://www.hc-sc.gc.ca/dhp-mps/marihuana/index-eng.php>

⁵⁷ čl. 12 a čl. 19; čl. 21 a čl. 21 bis dohovoru; tento systém v podstate stojí na rovnakých zásadách, ktoré boli zavedené už v Dohovore o obmedzení výroby a úprave distribúcie omamných látok z roku 1931

⁵⁸ čl. 14 dohovoru; základné princípy riešenia problematických situácií pri vykonávaní dohovoru majú pôvod v konaní podľa čl. 24 Medzinárodného dohovoru o ópiu z roku 1925;

technickej a finančnej podpory krajinám pri ich snahe o plnenie záväzkov tohto dohovoru.

Osobitnú pozornosť dohovor venuje ópiu a tradičným rastlinným drogám, pričom ich špecifiká zohľadňuje v samostatných ustanoveniach.⁵⁹ Zodpovednosť za pestovanie maku, koky a konope a výrobu ópia musí byť v zmysle dohovoru zverená špeciálne vytvoreným vládnym agentúram. Zmluvným stranám však dohovor zároveň umožňuje pestovanie rastlinných drog na svojom území zakázať, ak by si to vyžadoval všeobecný záujem. Samotná výroba ópia pre účely medzinárodného obchodu navyše podlieha určitým obmedzeniam a konečnému schváleniu zo strany príslušných orgánov OSN⁶⁰.

Vychádzajúc z predchádzajúcich medzinárodných úprav dohovor zaväzuje zmluvné strany prijať špecifikované kontrolné opatrenia vo vzťahu k výrobe, obchodu a distribúcii drog spočívajúce v udeľovaní licencií, kontrole osôb a priestorov zaangažovaných do týchto činností vrátane spôsobu ich vykonávania, náležitom označovaní drog a vedení záznamov o ich množstvách. Držba drog má byť zakázaná s výnimkou zákonného povolenia (čl. 29, čl. 30, čl. 33 a čl. 34). Podobne aj priebeh medzinárodného obchodovania s drogami zabezpečuje už v minulosti známy mechanizmus vystavovania a používania vývozných a dovozných certifikátov.⁶¹ V tejto oblasti novú úpravu predstavujú len stručné ustanovenia o preprave drog v lekárničkách na palube lodí alebo lietadiel vykonávajúcich medzinárodnú prepravu.

V záujme boja proti nezákonnému obchodu s drogami majú zmluvné strany na vnútroštátnej úrovni prijať vhodné opatrenia na koordináciu preventívnych a represívnych aktivít, na medzinárodnej úrovni v tomto smere spolupracovať s kompetentnými medzinárodnými organizáciami a navzájom si poskytovať adekvátnu súčinnosť a príslušným orgánom OSN prostredníctvom generálneho tajomníka poskytovať všetky dôležité informácie týkajúce sa vykonávania dohovoru a nezákonných aktivít súvisiacich s drogami (čl. 35 v súvislosti s čl. 38 bis a čl. 18). Zvláštnu pozornosť a úsilie majú zmluvné štáty venovať opatreniam súvisiacich s prevenciou zneužívania drog, liečbou, resocializáciou a rehabilitáciou ich užívateľov, ale aj vzdelávaniu personálu a širšej verejnosti (čl. 38).

⁵⁹ čl. 25, čl. 26 a 27, čl. 28 dohovoru; v tejto súvislosti je vhodné upozorniť na ustanovenie čl. 26 ods. 2 dohovoru, ktoré zmluvným štátom ukladá povinnosť vyklčovať všetky divo rastúce kríky koky bez ohľadu na zachovanie prirodzenej biodiverzity.

⁶⁰ tieto obmedzenia sa v prevažnej miere netýkajú krajín, ktoré s ópiom dlhodobo obchodovali

⁶¹ čl. 31 dohovoru – vychádza z kap. 5 Medzinárodného dohovoru o ópiu z roku 1925

Trestné ustanovenia dohovoru stanovujú, že za všetky špecifikované formy konania súvisiaceho s drogami⁶² budú zmluvné štáty, s výhradou svojich ústavných obmedzení, ukladať sankcie, pričom za spáchanie závažných drogových činov sa majú ukladať tresty odňatia slobody alebo iné tresty spočívajúce v pozbavení osobnej slobody. Všetky drogové trestné činy sa budú považovať za extradičné trestné činy v súvislosti s každou jestvujúcou alebo aj budúcou extradičnou zmluvou, resp. za právny základ extradície možno považovať tento dohovor. Na účely posúdenia recidívy páchatel'a sa do úvahy majú brať aj cudzozemské odsúdenia za drogové trestné činy. V prípadoch, ak bol niektorý z drogových trestných činov spáchaný drogovou závislou osobou, zmluvné strany môžu zabezpečiť, aby sa takej osobe (alternatívne alebo kumulatívne k trestu) uložili liečebné, vzdelávacie a resocializačné opatrenia.⁶³

V ustanoveniach o prechodných výhradách dohovor umožňuje zmluvných stranám povoliť na svojom území kvázilekárske užívanie ópia, fajčenie ópia, žuvanie listov koky, užívanie konope a jeho produktov a výrobu a obchodovanie s týmito látkami výhradne pre účely týchto činností. Dohovor však tieto výhrady podmieňuje predchádzajúcim tradičným užívaním týchto drog na svojom území, zákazom ich exportu nezmluvným stranám dohovoru, registráciou ich užívateľov a konečným odstránením týchto aktivít v stanovených lehotách, vrátane obligatórneho zasielania špecifických výročných správ a osobitných odhadov a štatistík v súvislosti s uplatnenými výhradami.

Československo si pri odovzdávaní ratifikačných listín uplatnilo výhradu k povinnému poskytovaniu a stanovovaniu odhadov (čl. 12 ods. 2, ods. 3), preskúmvaniu štatistických informácií (čl. 13 ods. 2), opatreniam zabezpečujúcim náležité vykonávanie dohovoru (čl. 14 ods. 1, ods. 2) a obmedzeniam exportu drog v rámci stanovených odhadov (čl. 31 ods. 1 písm. b) vo vzťahu k tým štátom, ktoré boli „pозbavené možnosti stať sa zmluvnými stranami dohovoru“⁶⁴.

⁶² pestovanie, produkcia, výroba, ťažba, príprava, držba, ponuka, danie do predaja, distribúcia, kúpa, predaj, dodanie z akéhokoľvek titulu, sprostredkovanie, odoslanie, tranzit, doprava, dovoz a vývoz vrátane spoluúčasti, spolčenia, prípravy alebo pokusu o ich spáchanie alebo vykonania finančných operácií v súvislosti s ich spáchaním

⁶³ čl. 36 dohovoru; v porovnaní s Dohovorom o potláčaní nezákonného obchodu s nebezpečnými drogami z roku 1936, ktorý vyžaduje ukládanie výhradne prísnych trestov odňatia slobody, ide v niektorých aspektoch o určité uvoľnenie vo vzťahu k trestaniu páchatel'ov drogových trestných činov

⁶⁴ napríklad nečlenské štáty OSN, ktoré neboli pozvané stať sa zmluvnou stranou dohovoru

3.8 Dohovor o psychotropných látkach (Viedeň, 21. februára 1971)⁶⁵

Berúc do úvahy historické súvislosti možno prijatie tohto dohovoru považovať za priamu reakciu na popularizáciu užívania psychotropných látok predovšetkým v Spojených štátoch amerických v priebehu šesťdesiatych rokov. Cieľom dohovoru je podriaadiť špecifikované psychotropné látky systému kontrolných a reštriktívnych opatrení, ktoré by zamedzili ich voľnému užívaniu a obchodovaniu s nimi s výnimkou ich použitia na vedecké a lekárske účely. Československo k dohovoru pristúpilo 13. októbra 1988.

Základná idea dohovoru stojí na rozdelení látok v jeho pôsobnosti do štyroch zoznamov podobne ako to bolo zavedené už v Jednotnom dohovore o omamných látkach. Na rozdiel od predchádzajúcej medzinárodnoprávnej úpravy však dohovor neaplikuje na každý zo štyroch zoznamov látok odlišný rozsah kontroly a obmedzení, ale z hľadiska rozdielneho režimu v zásade rozlišuje iba medzi dvoma skupinami: látkami zo zoznamu I a látkami zo zoznamov II, III a IV.

Dohovor zároveň ustanovuje podrobný mechanizmus zaraďovania nových látok do zoznamov ako aj preradovania alebo vymazávania už zaradených látok, pričom vo výnimočných a odôvodnených prípadoch umožňuje zmluvným stranám neaplikovať vo vzťahu ku konkrétnej látke všetky obligatórne ustanovenia dohovoru, avšak pri zachovaní určitého minimálneho štandardu. V nadväznosti tiež upravuje režim vyňatia prípravkov z niektorých kontrolných opatrení dohovoru v prípade splnenia špecifikovaných podmienok (čl. 2 a čl. 3).

Reštriktívnejšia úprava dohovoru sa týka skupiny drog zo zoznamu I, do ktorého patria látky ako LSD, psilocybín, meskalín a iné halucinogénne substancie, ale taktiež aj tetrahydrokanabinoly⁶⁶. Zmluvné strany sú povinné zakázať akékoľvek používanie týchto drog s výnimkou ich použitia na vedecké alebo veľmi limitované lekárske účely pod priamou kontrolou vlády. Výroba, predaj, distribúcia a držba týchto látok je možná len na základe špeciálnych povolení, v obmedzených množstvách viazaných na účel a pod prísny dohľadom, pričom ich vývoz a dovoz môže byť povolený len medzi kompetentnými úradmi alebo oprávnenými subjektmi. Všetky osoby, ktoré sú oprávnené s danými látkami akýmkoľvek spôsobom disponovať, sú tiež povinné viesť

⁶⁵ publ. pod č. 62/1989 Zb.; <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

⁶⁶ hlavná psychoaktívna zložka konopy; pre porovnanie – na drogy metamfetamínového typu zo zoznamu II (napríklad na pervitín) sa v zmysle dohovoru aplikuje menej reštriktívny režim

záznamy o ich nadobudnutí, spôsobe použitia, množstvách a ďalších súvisiacich detailoch.⁶⁷

O niečo flexibilnejší režim sa týka látok zo zoznamov II, III a IV. Zmluvné strany sú síce tiež povinné obmedziť všetky formy disponovania s nimi len na vedecké a lekárskej účely, avšak s použitím opatrení, ktoré samy považujú za vhodné a len s odporúčaním, aby ich držba bola možná iba na základe zákonných povolení. Zmluvné strany navyše môžu povoliť, aby medzinárodní cestujúci mohli u seba prechovávať malé množstvá týchto drog pre osobnú potrebu, aby sa pri splnení určitých podmienok mohli využívať v priemyselnej výrobe, a aby sa mohli používať oprávnenými osobami pri odchyťávaní zvierat (čl. 4 a čl. 5 ods. 2 a 3).

Kontrolné a reštriktívne opatrenia vo vzťahu k drogám zo zoznamov II, III a IV týkajúce sa udeľovania licencií, vydávania lekárskeho predpisov a podmienok ich držby v lekárničkách na palube prostriedkov vykonávajúcich medzinárodnú prepravu (čl. 8, čl. 9 a čl. 14), ako aj opatrenia vo vzťahu ku všetkým látkam v pôsobnosti dohovoru týkajúce sa označovania ich obalov a reklamy, vedenia záznamov, medzinárodného obchodovania, systému štátneho dohľadu, poskytovania vyžadovaných alebo štatistických údajov, mechanizmu zabezpečujúceho vykonávanie dohovoru, postupov proti zneužívaniu drog, boja proti nezákonnému obchodovaniu s drogami, či trestné ustanovenia dohovoru,⁶⁸ v podstate v hlavných rysoch kopírujú relevantnú úpravu v Jednotnom dohovore o omamných látkach v znení jeho protokolu, len sú o niečo špecifickejšie alebo obširnejšie. Určitou novinkou je iba ustanovenie umožňujúce zmluvným stranám úplne zakázať dovoz jednej alebo aj viacerých látok zo zoznamov II, III a IV na svoje územia s výnimkou ad-hoc prípadov (čl. 13).

Okrem prípustných výhrad k opatreniam na zabezpečenie vykonávania dohovoru, územnej pôsobnosti, či riešeniu sporov, a za určitých podmienok aj osobitných výhrad, dohovor navyše pripúšťa výhrady k uplatňovaniu opatrení vo vzťahu k rastlinám obsahujúcich látky zo zoznamu I za predpokladu, že na území štátu uplatňujúceho takú výhradu sú tieto rastliny tradične používané malými presne vymedzenými skupinami pri magických alebo náboženských obradoch.⁶⁹

⁶⁷ čl. 7 dohovoru v spojení s čl. 11 ods. 1 v súvislosti s vedením záznamov a v spojení s čl. 12 ods. 1, ods. 3 v súvislosti s vývozom a dovozom daných látok

⁶⁸ čl. 10, čl. 11, čl. 12, čl. 15, čl. 16, čl. 19, čl. 20, čl. 21 a čl. 22 dohovoru

⁶⁹ čl. 32 ods. 4 dohovoru; k štátom uplatňujúcim danú výhradu patria Mexiko, Peru a Spojené štáty americké

Československo si pri pristúpení k dohovoru uplatnilo výhradu k opatreniam na zabezpečenie vykonávania dohovoru vo vzťahu k štátom, „ktoré sú zbavené možnosti stať sa stranou dohovoru“ a tiež výhradu k obligatórnej jurisdikcii Medzinárodného súdneho dvora, ktorú v prípade sporu podmieňuje súhlasom všetkých zúčastnených strán.

3.9 Dohovor Organizácie Spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami (Viedeň, 20. decembra 1988)⁷⁰

Tento dohovor je moderným medzinárodnoprávnym nástrojom, ktorého zámerom je posilniť a doplniť opatrenia predchádzajúcich medzinárodných úprav s osobitným zreteľom na zefektívnenie medzinárodnej spolupráce zmluvných strán v boji proti nezákonnému obchodovaniu so zakázanými drogami, pričom do režimu obmedzení a kontrolných opatrení navyše zaraďuje aj substancie potrebné pri výrobe omamných a psychotropných látok. Česká a Slovenská Federatívna Republika dohovor ratifikovala 4. júna 1991.

Po vzore dvoch predošlých medzinárodných úprav dohovor podriaďuje osobitnému režimu kontroly a obmedzení ďalšie látky, ktoré však nie sú drogami,⁷¹ a ktoré sú rozdelené do dvoch neuzavretých zoznamov I a II, pričom však medzi jednotlivými zoznamami z hľadiska opatrení dohovoru nie sú takmer žiadne aplikačné rozdiely. Zmluvné strany sú povinné prijať vo vzťahu k výrobe a distribúcii týchto látok vhodné monitorovacie opatrenia spočívajúce v kontrole zainteresovaných osôb a budov, udeľovaní licencií a kvantitatívnom obmedzení daných látok v držbe oprávnených osôb. V oblasti medzinárodného obchodovania sa majú prijať opatrenia týkajúce sa identifikácie podozrivých transakcií, vzájomného informovania sa o predpokladaných nezákonných aktivitách, dostatočného označovania obchodných dokumentov a ich uchovávaní a ako aj zhabania týchto látok, ak by mali byť použité pri nezákonnej výrobe drog. O zhabaných množstvách, nových substanciiach používaných pri nezákonnej výrobe drog alebo nových spôsoboch výroby každoročne zmluvné strany informujú kompetentné orgány OSN. Na zaraďovanie nových látok, či vymazávanie

⁷⁰ publ. pod č. 462/1991 Zb.; <http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

⁷¹ špecifické látky vrátane prekurzorov, chemikálií a rozpúšťadiel, ktoré sa ako nevyhnutné zložky používajú v procese výroby niektorých drog (napríklad efedrín, kyselina lysergová, acetón, atď.)

alebo preradenie známych látok v rámci stanovených zoznamov sa využíva osvedčený mechanizmus zavedený už v predchádzajúcich dohovoroch (čl. 12).

Trestné ustanovenia dohovoru špecifikujú, ktoré konania majú zmluvné štáty zakotviť ako trestné činy, a určujú základný rámec pre ukládanie trestov. Od zmluvných strán sa vyžaduje, aby všetky činnosti týkajúce sa drog spáchané v rozpore s ustanoveniami Jednotného dohovoru o omamných látkach (príp. v znení jeho protokolu) a Dohovoru o psychotropných látkach boli podľa ich vnútroštátneho práva považované za trestné činy. Dohovor požiadavku trestnosti navyše rozširuje aj o ďalšie aktivity, medzi ktoré patria prevažne činnosti majúce charakter organizovaného zločinu, akými sú napríklad organizovanie, riadenie alebo financovanie drogových trestných činov, legalizácia príjmov z trestnej činnosti alebo jej uľahčovanie, či výroba, prevážanie alebo distribúcia náradia, materiálov alebo látok potrebných pri výrobe drog. S výhradou ústavných princípov a základných právnych zásad jednotlivých štátov sa majú za trestné činy považovať aj niektoré ďalšie špecifikované aktivity súvisiace s drogovými trestnými činmi, akými sú napríklad verejné podnecovanie alebo navádzanie iných na ich spáchanie, účasť, spolčenie, uľahčovanie ich spáchania, ale tiež aj držba, kúpa, či pestovanie omamných alebo psychotropných látok pre osobnú spotrebu (čl. 3 ods. 1 – 3).

Pri ukladaní trestov za drogové trestné činy dohovor stanovuje, že okrem povahy spáchaného činu môžu zmluvné strany vziať do úvahy aj osobný status páchatel'a s ohľadom na možnosti uloženia dodatočných alebo alternatívnych resocializačných opatrení. Zmluvné štáty musia tiež zabezpečiť, aby sa pri posudzovaní okolností spáchania drogových trestných činov ako aj možností predčasného prepustenia z výkonu trestu kládol osobitný zreteľ na špecifické prít'azujúce okolnosti, akými sú napr. pôsobenie organizovanej skupiny, použitie násilia a zbraní, využívanie maloletých, pôsobenie vo verejnej funkcii, prechádzajúce odsúdenia za rovnaké trestné činy a podobne. Pokiaľ je to primerané, každá zmluvná strana by mala vo vzťahu k trestnému stíhaniu a výkonu trestu ustanoviť dlhé premlčacie lehoty a zabezpečiť, aby osoba obvinená zo závažných drogových činov bola prítomná na trestnom konaní (čl. 3 ods. 4 – 11).

Za ústredný pilier dohovoru možno považovať predovšetkým jeho ustanovenia o medzinárodnej spolupráci. Dohovor vytvára dostatočný rámec pre konfiškáciu príjmov alebo majetku pochádzajúcich z drogovej trestnej činnosti ako aj narkotických a psychotropných látok, materiálov alebo náradia použitých pri daných trestných

činoch. Konfiškácie sa realizujú z vnútroštátnych podnetov, ale aj na základe žiadostí iných zmluvných strán, pri ktorých dohovor okrem iného odporúča zväžiť poskytnutie takto získaných finančných prostriedkov medzivládny orgánom boja proti nezákonnému obchodovaniu a zneužívaniu drog. V porovnaní s predchádzajúcimi dohovormi nedošlo v oblasti extradície pre drogové trestné činy k zásadným zmenám, predmetná úprava je len o niečo podrobnejšia. Nadstavbu v podstate tvoria len možnosti žiadať o väzbu páchatel'a pre účely extradície, odmietnuť žiadosť o vydanie, ak by umožnila osobu stíhať, trestať alebo znevýhodniť z dôvodu rasy, náboženstva, štátnej príslušnosti, či politického názoru a možnosť dožiadanej strany zabezpečiť výkon trestu vlastného občana odsúdeného v cudzine za drogový trestný čin na svojom území. Zmluvné strany sa zaväzujú poskytovať si vo vzťahu k drogovým trestným činom čo najširšiu právnu pomoc, pričom dohovor zároveň špecifikuje všetky jej podstatné náležitosti pre prípad, že by zmluvné štáty neboli viazané žiadnym iným dohovorom o právnej pomoci, ktorý by umožňoval jej vzájomné vykonávanie. Dohovor v súvislosti s drogovými trestnými činmi navyše zmluvným stranám odporúča zväžiť odovzdávanie trestného konania a vytvára rámec na využívanie kontrolovanej dodávky na medzinárodnej úrovni (čl. 5, čl. 6, čl. 7, čl. 8 a čl.11).

Iné formy medzinárodnej spolupráce štátov vo vzťahu k drogovým trestným činom za účelom ich efektívneho potlačovania predstavujú vytvorenie vhodných komunikačných kanálov na rýchlu výmenu informácií, vzájomná spolupráca pri vyšetrovaní týchto trestných činov, vytvorenie spoločných vyšetrovacích tímov, poskytovanie potrebných látok na analytické a vyšetrovacie účely a podpora účinnej koordinácie medzi príslušnými agentúrami zmluvných štátov a výmena ich odborného personálu. Každá zmluvná strana v potrebnom rozsahu vypracuje pre svojich odborníkov v tejto oblasti špeciálne výcvikové programy zamerané na odhaľovanie a potláčanie rôznych aspektov drogovej činnosti a poskytne iným zmluvným stranám v tomto ohľade náležitú pomoc. Zmluvné strany navyše môžu poskytnúť rozvojovým tranzitným krajinám potrebnú technickú a finančnú podporu na upevňovanie ich infraštruktúry pre účinnú kontrolu a prevenciu nezákonného obchodu s drogami (čl. 9 a čl.10).

Zmluvné strany sa zaväzujú prijať vhodné opatrenia na odstránenie a predchádzanie nezákonného pestovania rastlín obsahujúcich omamné a psychotropné látky, akými sú napríklad rastliny konope, maku alebo kríky koky, pričom opatrenia o odstránení nezákonného pestovania týchto rastlín a nezákonného dopytu po nich

nemôžu byť menej prísne ako tie zavedené predchádzajúcimi medzinárodnými dohovormi. Dohovor však už opatrnejšie stanovuje, že prijaté opatrenia musia rešpektovať základné ľudské práva a vziať do úvahy tradičné zákonné užívanie týchto rastlín a ochranu životného prostredia. Zmluvné strany môžu na efektívne dosiahnutie týchto cieľov vzájomne spolupracovať, napríklad prostredníctvom výmeny vedeckých a technických informácií, zosúladením postupov na spoločných hraniciach, či podporou rozvoja poľnohospodárskych oblastí za účelom dosiahnutia vhodných ekonomických alternatív k nezákonnému pestovaniu týchto rastlín (čl. 14).

V oblasti dopravy prijímú zmluvné štáty vhodné opatrenia, aby komerčné dopravné prostriedky neboli využívané na páchanie drogových trestných činov, pričom tieto opatrenia môžu zahŕňať zvyšovanie profesionality dopravného personálu a jeho výcvik identifikovať podozrivé zásielky alebo osoby, včasné poskytovanie informácií o prepravovanom náklade, či jeho dostatočné zabezpečovanie prostredníctvom pečatí. V súvislosti s poštovou komunikáciou zmluvné strany prijímú opatrenia na zamedzenie využívania poštových zásielok na nezákonné obchodovanie s drogami a zakázanými látkami, a to prostredníctvom používania náležitých vyšetrovacích a kontrolných techník, zákonného zabezpečovania dôkazného materiálu a rozvoja vzájomnej spolupráce (čl. 15 a čl. 19).

Osobitnú formu spolupráce zmluvných strán predstavujú ustanovenia týkajúce sa nedovoleného obchodovania na mori. Dohovor vytvára základný rámec pre poskytovanie rýchlej vzájomnej pomoci štátov pri podozrení, že loď plávajúca pod vlajkou niektorého z nich alebo bez vlajky alebo registračných znakov sa zúčastňuje na nezákonnom obchode s drogami. Táto oblasť spolupráce bola neskôr prehĺbená v ďalšom medzinárodnom dokumente, ktorý bol prijatý Výborom ministrov Rady Európy dňa 31. januára 1995, v Dohode o nedovolenom obchodovaní po mori, ktorou sa vykonáva článok 17 Dohovoru OSN proti nedovolenému obchodovaniu s omamnými a psychotropnými látkami,⁷² ktorej zmluvnou stranou je aj Slovenská republika.⁷³

Podobne ako v predchádzajúcich dvoch medzinárodných dokumentoch z tejto oblasti je zodpovednosť za efektívne vykonávanie tohto dohovoru a súvisiacich náležitostí zverená príslušným orgánom OSN, ktorým zmluvné strany okrem iného poskytujú relevantné informácie týkajúce sa textov ich zákonov a nariadení

⁷² publ. pod č. 163/2004 Z. z.

⁷³ keďže SR nie je prímorským štátom, mieru jej účasti na vykonávaní týchto ustanovení ako aj uvedenej dohody možno považovať za minimálnu

zabezpečujúcich účinnosť dohovoru, či podrobnosti o najzávažnejších prípadoch nezákonného obchodovania s drogami v ich jurisdikcii.

3.10 Z legislatívy Európskej únie

Vývoj medzinárodnoprávnej úpravy drogovej problematiky nie je limitovaný výhradne medzinárodnými dohovormi, ktoré boli v tejto oblasti doposiaľ prijaté, ale jej dynamický rozmer je v súčasnosti možné postrehnúť predovšetkým v právnych aktoch komunitárneho a unijného práva. Európska legislatívna činnosť sa venuje rôznym aspektom tejto problematiky pomerne intenzívne, ale cieľom tejto práce nie je sprostredkovať jej výsledky v plnom rozsahu. Ako príklad jej smerovania je však možné uviesť jeden z právnych aktov z oblasti tretieho piliera, Rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV z 25. októbra 2004, ktorým sa stanovujú minimálne ustanovenia o znakoch skutkových podstát trestných činov a trestov v oblasti nezákonného obchodu s drogami,⁷⁴ a ktoré je zároveň možné vnímať ako prejav postupnej harmonizácie trestného práva členských štátov.

Rámcové rozhodnutie zaväzuje členské štáty prijať nevyhnutné opatrenia zabezpečujúce trestnosť špecifikovaných foriem konania súvisiacich s drogami alebo prekurzormi,⁷⁵ pričom zo svojej pôsobnosti vylučuje konania vo vzťahu k osobnej spotrebe, ktorých úpravu prenecháva výhradne členským štátom. Trestným má byť aj navádzanie, pokus alebo príprava na spáchanie niektorého z daných trestných činov. Pri definíciách samotných drog rámcové rozhodnutie všeobecne odkazuje na látky v pôsobnosti predchádzajúcich dohovorov OSN.

Od členských štátov sa vyžaduje, aby sa za drogové trestné činy ukladali účinné, primerané a odradzujúce tresty. Ustanovenia rámcového rozhodnutia stanovujú povinnú hornú hranicu trestov odňatia slobody, ktoré možno za drogové trestné činy uložiť, v základom rozsahu 1 – 3 roky. S prihliadnutím na skutkové okolnosti trestného činu, ktoré sa týkajú veľkého množstva drog, vážneho poškodenia zdravia, alebo pôsobenia zločineckej organizácie, sa tento rozsah zvyšuje na 5 – 10 rokov alebo najmenej 10

⁷⁴ Ú. v. EÚ L 335, 11. 11. 2004

⁷⁵ výroba, zhotovenie, získavanie, príprava, ponuka, ponuka na predaj, distribúcia, predaj, dodanie za akýchkoľvek podmienok, sprostredkovanie, odoslanie, odoslanie tranzitom, preprava, dovoz alebo vývoz drog a ich prechovávanie alebo nákup na tieto účely; pestovanie ópiového maku, kra koky a rastliny konope; výroba, preprava alebo distribúcia prekurzorov s vedomím ich použitia pri nezákonnej výrobe

rokov. Členské štáty musia tiež zabezpečiť možnosť zníženia trestov, ak sa páchatel' zriekne trestnej činnosti týkajúcej sa obchodu s drogami, alebo poskytne kompetentným orgánom informácie, ktoré im pomôžu predísť ďalším drogovým trestným činom alebo zmierniť ich následky, získať dôkazy alebo odhaliť, či postaviť pred súd ostatných páchatel'ov. Členské štáty navyše musia prijať opatrenia umožňujúce konfiškáciu látok, ktoré sú predmetom drogovej činnosti, použitých nástrojov a zisku z takej činnosti alebo majetku v ich hodnote.

Každý členský štát tiež zabezpečí, aby právnické osoby mohli byť uznané za zodpovedné v súvislosti so spáchaním drogových trestných činov, a aby jej mohli byť uložené primerané sankcie, akými sú napríklad odňatie daňových výhod alebo verejnej finančnej podpory, dočasný alebo trvalý zákaz výkonu obchodnej činnosti, súdne rozhodnutie o zrušení, umiestnenie pod súdny dohľad a pod.

Každý členský štát je vo vzťahu k drogovým trestným činom povinný založiť svoju právomoc, ak sú tieto činy spáchané úplne alebo sčasti na jeho území alebo v prospech právnickej osoby usadenej na jeho území, alebo sú ich páchatel'mi jeho štátni príslušníci. Členský štát rovnako založí svoju právomoc a začne trestné stíhanie aj v prípadoch, ak v zmysle svojho vnútroštátneho práva nevydáva svojich štátnych príslušníkov, ktorí drogové trestné činy spáchali mimo jeho územia.

4 VNÚTROŠTÁTNA PRÁVNA ÚPRAVA DROGOVEJ PROBLEMATIKY

4.1 Zákon o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch

Vychádzajúc z požiadaviek relevantných medzinárodných dohovorov o drogách, ktorými je Slovenská republika viazaná, je akékoľvek nakladanie s drogami možné len v zmysle zákonom stanovených podmienok. Je nutné konštatovať, že náležitý právny rámec pre dovoľené zaobchádzanie s drogami v zmysle medzinárodných požiadaviek bol u nás vytvorený s istým časovým oneskorením, a to až zákonom č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch. Význam tohto zákona spočíva predovšetkým v komplexnej úprave legálneho nakladania s predmetnými látkami a prípravkami a v definovaní pojmov „omamná látka“ a „psychotropná látka“, ktoré sú zároveň východiskovými definíciami pre oblasť trestného práva.

Predmet úpravy spočíva v stanovení podmienok na pestovanie, výrobu, kontrolu, veľkodistribúciu, výdaj, používanie na vedecké, výskumné, výučbové a expertízne činnosti, na dovoz, vývoz a tranzit omamných látok, psychotropných látok a prípravkov. Zákon omamné a psychotropné látky nielen definuje, ale v prílohe zákona uvádza aj ich taxatívny výpočet, ktorý je odvodený od zoznamov kontrolovaných látok v zmysle relevantných medzinárodných dohovorov. Hoci ustanovenie § 3 zákona deklaruje, že jednotlivé látky sú zaradené do troch skupín podľa ich účinkov na zdravie, z uvedeného rozdelenia rozdiely v rizikovosti predmetných látok explicitne nevyplývajú. V zmysle ustanovenia § 4 zákona je diferenciácia predmetných látok podľa jednotlivých skupín stanovená len mierou ich legálneho využitia. Látky z 1. skupiny je možné využiť len na účely výskumnej, výučbovej a expertíznej činnosti, kým účel zaobchádzania s látkami 2. a 3. skupiny nie je takto striktne vymedzený, ale je rozšírený aj o zdravotnú a veterinárnu starostlivosť.⁷⁶

Zákon ďalej uvádza, že nedovoľené zaobchádzanie s predmetnými látkami je zaobchádzanie iným spôsobom, ako to tento zákon ustanovuje, z čoho vyplýva, že trestné právo hmotné má vo vzťahu k tejto úprave subsidiárny charakter. Výnimku zo stanovených zákonných podmienok zaobchádzania s danými látkami predstavujú policajti a colníci, ktorí sú oprávnení držať omamné a psychotropné látky podľa

⁷⁶ pre porovnanie: zákon do 1. skupiny látok zaraďuje heroín, ale tiež aj rastliny rodu Cannabis (konopa), kým napr. kokaín alebo amfetamíny a metamfetamíny (napr. pervitín) patria do 2. skupiny látok

osobitných predpisov. Ustanovenia tohto zákona sa navyše nevzťahujú ani na zaobchádzanie s omamnými a psychotropnými látkami v ozbrojených silách (§ 41 zákona).

Pri splnení podmienok špecifikovaných týmto zákonom môže s omamnými a psychotropnými látkami zaobchádzať len fyzická alebo právnická osoba na základe povolenia, ktoré vydáva Ministerstvo zdravotníctva SR. Zákon sa tiež v osobitných ustanoveniach venuje zaobchádzaniu s niektorými rastlinami. Na území Slovenskej republiky je zakázané pestovanie koky a v prípade konopy je jej pestovanie možné len na priemyselné alebo výskumné účely. Dovozy a vývozy konopy je zakázaný okrem dovozu konopných semien. Bez povolenia vydávaného na základe tohto zákona je možné pestovať mak siaty, ale len na ploche menšej ako 100 m² a iba na potravinárske účely, pričom takýto pestovateľ je povinný zabrániť jeho zneužitiu na výrobu omamných alebo psychotropných látok.

V zmysle požiadaviek stanovených relevantnými medzinárodnými dohovormi zákon upravuje náležité postupy a povinnosti zodpovedných subjektov v podmienkach Slovenskej republiky. Relevantné ustanovenia zákona sa týkajú predovšetkým určovania obmedzení a odhadov množstva spotreby, výroby a skladovania predmetných látok, podmienok vývozu, dovozu a tranzitu, ale tiež aj podmienok prechovávania liekov obsahujúcich omamné a psychotropné látky v lekárničkách prvej pomoci v prostriedkoch verejnej osobnej dopravy, či držby takýchto liekov jednotlivcami v množstve na osobné použitie. Zákon ďalej ustanovuje oznamovacie povinnosti pre držiteľov povolení vo vzťahu k predmetným látkam, náležitosti inventarizácie zásob a potrieb a vedenia relevantných záznamov osobami oprávnenými s nimi nakladať. Balenie a označovanie omamných a psychotropných látok musí byť v súlade s medzinárodnými štandardmi. Reklama týchto látok, či poskytovanie ich vzoriek pre verejnosť sú zakázané, kým pre odbornú verejnosť sa informácie o predmetných látkach uverejňujú len v odborných časopisoch, ktoré sa poskytujú na podujatiach pre nich určených.

Zákon zveruje úlohy štátnej správy v oblasti omamných a psychotropných látok Ministerstvu zdravotníctva SR, Štátnemu ústavu pre kontrolu liečiv v Bratislave, samosprávnym krajom, ale aj iným orgánom štátnej správy. Uvedené úlohy spočívajú predovšetkým v kontrole zaobchádzania s omamnými a psychotropnými látkami a ukladaní sankcií pri porušení povinností ustanovených týmto zákonom. Ministerstvo zdravotníctva SR navyše zabezpečuje všetky ďalšie úlohy vyplývajúce pre Slovenskú

republika z tohto zákona a spolupracuje v tejto oblasti s príslušnými medzinárodnými orgánmi.

V čase prípravy tejto práce sa do medzirezortného pripomienkového konania dostal návrh novely tohto zákona. Medzi navrhovanými zmenami možno uviesť napríklad novú úpravu podmienok pre pestovanie vybraných odrôd konopy siatej (obsah THC nižší ako 0,2 %), ktorú možno pestovať bez povolenia, ak je pestovateľ poberateľom priamych platieb podľa príslušných právnych predpisov Európskej únie. Pre žiadateľov o pestovanie maku siateho alebo konope sa tiež zmierňujú požiadavky na získanie povolenia na zaobchádzanie s omamnými a psychotropnými látkami. Zoznam omamných a psychotropných látok, ktorý tvorí prílohu tohto zákona, sa dopĺňa o novú psychoaktívnu látku (BZP), ktorá má na základe rozhodnutia Rady EÚ č. 2008/206/SVV podliehať kontrolným a trestnoprávnym ustanoveniam, látku oripavín (derivát morfinu s účinkom na centrálnu nervovú sústavu), ako aj o ďalšie látky, ktoré boli zahrnuté pod rastlinou rodu Cannabis (tinktúra a extrakt z konopy).⁷⁷

4.2 Trestnoprávna úprava drogových trestných činov

4.2.1 Prechovávanie drog pre vlastnú potrebu

Všeobecná požiadavka umožniť držbu drog len na základe zákona a povinnosť ukladať sankcie za ich neoprávnené prechovávanie vyplývajú Slovenskej republike z jej medzinárodných záväzkov zakotvených v čl. 33 a 36 ods. 1 Jednotného dohovoru o omamných látkach z roku 1961 a čl. 22 ods. 1 Dohovoru o psychotropných látkach z roku 1971. Prechovávanie, kúpa alebo pestovanie drog *pre vlastnú potrebu* sa má považovať za trestný čin na základe čl. 3 ods. 2 Dohovoru OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami z roku 1988, pokiaľ to nie je v rozpore ústavnými princípmi a základnými právnymi zásadami Slovenskej republiky.

Do 30. 6. 1990 zakotvovalo slovenské trestné právo nedovolené prechovávanie drog ako trestný čin v znení ustanovenia § 187 Trestného zákona (zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov): „*Kto bez povolenia vyrobí, dovezie, vyvezie, inému zadováži alebo prechováva omamné prostriedky alebo jedy...*“. Dňom účinnosti novely

⁷⁷ <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialHome.aspx?instEID=-1&matEID=373&langEID=1>

Trestného zákona č. 175/1990 Zb. bolo toto ustanovenie v relevantnej časti zmenené spôsobom, ktorý pripúšťal trestnosť prechovávaní drogy výhradne pre inú osobu: „*Kto bez povolenia vyrobí, dovezie, vyvezie, prevezie, inému zadováži alebo pre iného prechováva omamnú alebo psychotropnú látku...*“. Táto právna úprava vychádzala z myšlienky, že slovenský právny poriadok nepozná povinnosť človeka žiť ani všeobecný zákaz poškodzovania vlastného zdravia. Na druhej strane však tento právny rámec neumožňoval trestne postihnúť osoby, ktoré prechovávali drogy vo väčších množstvách, ak pri svojej obhajobe uviedli, že ich majú pre vlastnú potrebu a nadobudli ich od neznámeho páchatel'a.⁷⁸ K zmene tohto právneho stavu došlo novelou Trestného zákona č. 248/1994 Z. z. s účinnosťou od 1. 10. 1994, ktorá relevantnú časť ustanovenia § 187 týkajúcu sa prechovávaní pre iného doplnila o výraz „*alebo pre seba*“, čím rozšírila trestnú zodpovednosť aj na osoby, ktoré prechovávali akékoľvek množstvo drogy či už pre vlastnú potrebu alebo bez zistenia motívu.

Za ďalší dôležitý medzník týkajúci sa nedovolení držby drogy možno považovať stanovisko trestného kolégia Najvyššieho súdu SR ohľadne zjednotenia výkladu pojmového znaku „*prechovávať pre seba*“. Zo záverov súdu vyplynulo, že za konanie zakladajúce trestnú zodpovednosť vo forme prechovávaní omamnej alebo psychotropnej látky nemožno považovať držbu takejto látky pred jej osobným fyzickým použitím osobou, ktorá si ju na tento účel zadovážila, pokiaľ toto použitie nadväzovalo na jej zadováženie (tzv. spotrebná držba). Pre rozlíšenie prechovávaní omamnej alebo psychotropnej látky od spotrebnej držby je rozhodujúcim kritériom poznanie subjektívnej stránky konania páchatel'a posudzovanej s prihliadnutím na všetky okolnosti prípadu. Pri určení charakteru konania páchatel'a je podstatné najmä zistenie, či už v čase zadováženia drogy konal v úmysle aplikovať si získanú látku, alebo či naopak svojim konaním sledoval jej nezákonné ukrytie pre neskoršie a časovo bližšie neurčené použitie, ale takisto aj poznanie objektívnych skutkových okolností, ktoré aplikáciu drogy bezprostredne po jej zadovážení neumožňovali.⁷⁹

Z dikcie príslušných ustanovení Trestného zákona účinného do 31. 8. 1999 vyplývalo, že trestné právo nerozlišovalo medzi obchodníkmi s drogami a užívateľmi drog, o ktorých možno dôvodne predpokladať, že v spoločnosti výrazne prevažujú.

⁷⁸ Čentěš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 57 s.

⁷⁹ stanovisko trestného kolégia Najvyššieho súdu SR na zjednotenie výkladu zákona pri aplikácii § 187 ods. 1 Tr. zákona o nedovolení výrobe a držaní omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov z 1. júna 1998, sp. zn. Tpj 1/98; R 24/1998

K zmene tejto právnej úpravy došlo až novelou Trestného zákona č. 183/1999 Z. z., následkom ktorej bola skutková podstata trestného činu nedovolenej výroby a držania omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov rozdelená na dve skutkové podstaty zakotvené pod upraveným spoločným názvom v § 186 a § 187, pričom práve novozavedené ustanovenie § 186 upravovalo neoprávnené prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu a jeho nižšiu spoločenskú nebezpečnosť zohľadňovalo odlišnou trestnou sadzbou. V zmysle interpretačného ustanovenia § 89 ods. 12 Trestného zákona sa pod prechovávaním omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu rozumela neoprávnená držba týchto látok po akúkoľvek dobu v množstve, ktoré zodpovedá najviac obvykle jednorazovej dávke na použitie.

V súčasnosti je nedovolené prechovávanie drog pre vlastnú potrebu upravené v ustanoveniach § 171 ods. 1 a 2 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) ako trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi. Právna úprava § 171 ods. 1 znie: *„Kto neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“*. V nadväznosti na väčšie množstvo drogy odsek 2 stanovuje: *„Odňatím slobody až na päť rokov sa páchatel' potrestá, ak neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor vo väčšom rozsahu.“*.

V zmysle interpretačného ustanovenia § 135 ods. 1 Trestného zákona sa prechovávaním omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu rozumie neoprávnená držba takej substancie *po akúkoľvek dobu v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky* na použitie, a to pre osobnú spotrebu. Odsek 2 ďalej vymedzuje, že prechovávaním takejto substancie pre vlastnú potrebu *vo väčšom rozsahu* sa rozumie jej neoprávnená držba *po akúkoľvek dobu v množstve, ktoré zodpovedá najviac desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky* na použitie, pre osobnú spotrebu. V tejto súvislosti je tiež vhodné upozorniť, že termín „väčší rozsah“ je zároveň znakom skutkovej podstaty trestného činu podľa § 172 ods. 2 písm. e) Trestného zákona. V tomto prípade sa však jedná o pojem obsahovo odlišný, pretože ho nemožno vykladať prostredníctvom § 135 ods. 2 Trestného zákona, ktorý sa vzťahuje výhradne na neoprávnené prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu vo vzťahu k ustanoveniu § 171 ods. 2 Trestného zákona.

Pre stanovenie, či skutok spáchaný v súvislosti s drogami možno klasifikovať ako trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 1 alebo ods. 2 Trestného zákona, je potrebné skúmať, či boli naplnené všetky podstatné skutočnosti pre spáchanie tohto trestného činu, ktorými sú: *neoprávnené prechovávanie* danej látky po akúkoľvek dobu, *úmysel* prechovávať predmetnú látku pre vlastnú potrebu a *množstvo* prechovávanej látky neprevyšujúce trojnásobok alebo desaťnásobok obvykle jednorazovej dávky na použitie.

Jedným zo základných predpokladov pre posúdenie konania ako trestný čin podľa § 171 Trestného zákona je neoprávnené prechovávanie drogy trvajúce po *akúkoľvek dobu* v zmysle špecifikácie uvedenej v § 135 Trestného zákona, čo znamená, že postačí, ak nedovolená držba bude hoci len krátkodobá. S prihliadnutím na rozhodnutie Najvyššieho súdu SR týkajúce sa prechovávaní drogy pre vlastnú potrebu po akúkoľvek dobu (tak ako bolo definované v § 89 ods. 12 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov), ktoré možno primerane aplikovať aj na ustanovenia §§ 171 a 135 súčasného Trestného zákona, by sa však o neoprávnené prechovávanie drogy pre vlastnú potrebu nemalo jednať vo všetkých tých prípadoch, kedy na nadobudnutie drogy bezprostredne nadväzuje jej spotrebovanie užívateľom.⁸⁰

Neoprávnené prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora zahŕňa *akýkoľvek spôsob držania* uvedených látok, či už ich má páchateľ pri sebe alebo ukryté na nejakom mieste, uložené u známej osoby a pod. Ak sa prechovávanie uskutočňovalo za súčinnosti ďalšej osoby, trestnoprávny postih prichádza do úvahy tak u páchatel'a, ktorý si nechal niektorú z uvedených látok prechovávať, ako aj u osoby, ktorá také prechovávanie realizovala, pričom je však nevyhnutné, aby sa prechovávanie uskutočnilo aj aktívnym konaním takejto osoby, alebo aby k takej súčinnosti došlo aspoň konkludentne. V tejto súvislosti je zároveň potrebné zdôrazniť, že samotná vedomosť osoby odlišnej od tej, ktorá danú látku zadovážila, o ukrytí tejto látky na mieste obom dostupnom, nestačí pre trestnú zodpovednosť toho, kto takú látku nezadovážil a ani s ňou nebol oprávnený akýmkoľvek spôsobom disponovať.⁸¹

Ďalšou dôležitou otázkou v súvislosti s neoprávneným prechovávaním drogy je vyjasnenie vzťahu medzi ustanovenia § 171 a § 172 Trestného zákona. Prísny jazykový

⁸⁰ rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 28. mája 2002, sp. zn. 6 Tz 9/2002

⁸¹ rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo 7. septembra 1999, sp. zn. 6 To 59/99; R 23/2000

výklad týchto ustanovení naznačuje, že zvýhodnenie v trestnej sadzbe uvedenej v § 171 Trestného zákona týkajúce sa neoprávneného prechovávanía drogy pre vlastnú potrebu v zmysle § 135 Trestného zákona je špeciálne len vo vzťahu k § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. V týchto súvislostiach by teda ustanovenia § 171 Trestného zákona nebolo možné použiť vo vzťahu k tým páchatelom, ktorí uvedú, že drogu nadobudli jedným zo spôsobov uvedených v § 172 ods. 1 písm. a), b) alebo c) Trestného zákona, napríklad výrobou, dovozom, kúpou, výmenou a pod., aj keď množstvo takto nadobudnutej drogy nie je väčšie ako desaťnásobok obvykle jednorazovej dávky na použitie. Na druhej strane je potrebné logicky konštatovať, že každé neoprávnené prechovávanie drogy najviac vo väčšom rozsahu a pre osobnú spotrebu v zmysle § 135 Trestného zákona spravidla predpokladá jej nadobudnutie niektorým zo spôsobov uvedeným v § 172 ods. 1 písm. a), b) alebo c) Trestného zákona. V tomto kontexte by pre posúdenie konania páchatela v zmysle § 171 Trestného zákona malo byť v konečnom dôsledku nerozhodné, akým spôsobom si drogu zadovážil, pokiaľ sa však nepreukáže, že jej neoprávnené prechovávanie má smerovať k jej predaju alebo poskytnutiu inej osobe.⁸²

V nadväznosti na posledne uvedené možno určiť ďalší znak protiprávneho konania podľa § 171 Trestného zákona, a tým je *motív páchatela* v súvislosti s neoprávneným prechovávaním drogy. Ustanovenie § 135 vo vzťahu k § 171 Trestného zákona špecifikuje, že droga v dispozícii páchatela musí byť určená pre jeho osobnú spotrebu. Z tohto vzťahu možno vyvodiť, že ak by sa v trestnom konaní preukázalo, že páchatel drogu prechovával z iného dôvodu, napr. z dôvodu prechovávanía pre iného alebo jej ďalšieho predaja, jeho konanie by sa nevyhnutne muselo posúdiť podľa ustanovenia § 172 Trestného zákona, a to aj v prípade, ak by množstvo drogy v jeho dispozícii nepresahovalo množstvo predpokladané v § 135 ods. 1 alebo 2 Trestného zákona.

Pokiaľ sa nepreukáže iná motivácia páchatela pri nedovolennej držbe drogy, ktorá už bola naznačená v predchádzajúcom texte, pri hodnotení jeho konania ako nedovolené prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu podľa § 171 ods. 1 alebo 2 Trestného zákona sa vychádza z ustanovení § 135 ods. 1 alebo 2 Trestného zákona, ktoré stanovujú, že *množstvo drogy* v držbe páchatela musí zodpovedať najviac trojnásobku, resp. desaťnásobku obvykle

⁸² Čentéš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 85 s.

jednorazovej dávky na použitie. Hoci súčasná legislatíva kvantitatívne nevymedzuje minimálnu hranicu obvykle jednorazovej dávky, čím by explicitne stanovovala medze trestnosti jeho konania, z judikatúry vyplýva, že pre naplnenie trestnosti činu bude postačovať také množstvo látky, ktoré je spôsobilé po jej použití ovplyvniť psychiku človeka, resp. ktoré znamená nebezpečenstvo pre jeho zdravie alebo život.⁸³

Nevyhnutnou okolnosťou pre vymedzenie relevantného množstva drogy v zmysle § 135 Trestného zákona je určenie *obvykle jednorazovej dávky*. Po zaistení predmetnej látky kriminalistický expertízny ústav v rámci dokazovania stanoví jej hmotnosť a následne sa chemickou analýzou určí, či sa jedná o niektorú z látok uvedených na zozname v prílohe zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov. V prípade pozitívnej zhody je nevyhnutné určiť percentuálne zastúpenie účinnej látky v zaistenom množstve drogy (t. j. koncentráciu). Zo získaných údajov sa vyhodnotí, koľko obvykle jednorazových dávok pre priemerného užívateľa možno z daného množstva drogy pripraviť. Keďže účinky rovnakého množstva drogy na rozdielnych užívateľov sa líšia s ohľadom na ich vek, pohlavie, zdravotný stav, mieru tolerancie, stupeň rozvoja fyzickej alebo psychickej závislosti a pod., relevantné množstvo drogy vo vzťahu ku konkrétnemu páchatelovi (užívateľovi) sa môže upresniť znaleckým psychiatrickým posudkom pri zohľadnení všetkých podstatných okolností. Výsledkom tohto postupu je vymedzenie *individuálnej jednorazovej dávky*, ktorá je obvykle užívaná konkrétnou osobou, a následné stanovenie rozhodného množstva zaistenej drogy v zmysle príslušných ustanovení § 135 Trestného zákona.⁸⁴

Pre posúdenie konania páchatel'a v závislosti od množstva zadržanej drogy by nemalo byť podstatné, či páchatel' toto množstvo nadobudol jednorázovo alebo postupne. Ak by celkové množstvo drogy v jeho dispozícii nakoniec prevýšilo napr. desaťnásobok obvykle jednorazovej dávky, jeho konanie by už bolo nutné posúdiť podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. V prípadoch, ak budú u páchatel'a zaistené určité množstvá rôznych druhov drog zo zoznamu omamných látok, psychotropných látok a prípravkov, pre posúdenie jeho konania je potrebné stanoviť

⁸³ stanovisko trestného kolégia Najvyššieho súdu SR na zjednotenie výkladu zákona pri aplikácii § 187 ods. 1 Tr. zákona o nedovolennej výrobe a držaní omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov z 1. júna 1998, sp. zn. Tpj 1/98; R 24/1998

⁸⁴ informácie poskytnuté Kriminalistickým a expertíznym ústavom PZ v Bratislave

určujúce množstvá pre každú drogu zvlášť, pretože sa jedná o látky rôzneho chemického zloženia s rôznymi účinkami.⁸⁵

V závere tejto podkapitoly je ešte nutné podotknúť, že v zmysle príslušnej judikatúry na vyvodenie trestnej zodpovednosti voči páchatelovi nepostačuje, keď sa konkrétna zaistená látka nachádza na zozname omamných látok, psychotropných látok a prípravkov bez zistenia účinkov na ľudský organizmus. Napríklad vyfajčenie jednorazovej dávky konopy obsahujúcej menej ako 1 % účinnej látky THC v zásade nemožno považovať za konzumáciu psychotropnej látky, ktorá by bola schopná ovplyvniť psychiku priemerného konzumenta.⁸⁶

4.2.2 Výroba drog a obchodovanie s nimi

Konanie, ktoré spočíva v nedovolenej výrobe drog, v obchodovaní alebo akomkoľvek nakladaní s nimi smerujúcom k tomuto účelu alebo k účelu ich ďalšieho sprostredkovania, je upravené v § 172 Trestného zákona ako trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi. Zmysel jeho ustanovení je v porovnaní s privilegovanou skutkovou podstatou tohto trestného činu uvedenou v § 171 ods. 1 a 2 Trestného zákona oveľa zrejmejší. Je ním ochrana spoločnosti pred neodborným a nekontrolovateľným zaobchádzaním s drogami ako aj pred nebezpečenstvom súvisiacim s organizovaným zločinom. Základná skutková podstata tohto trestného činu uvedená v odseku 1 znie: *„Kto neoprávnene a) vyrobí, b) dovezie, vyvezie, prevezie alebo dá prepraviť, c) kúpi, predá, vymení, zadováži, alebo d) prechováva po akúkoľvek dobu, omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor alebo kto takú činnosť sprostredkuje, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.“*

Pod pojmom „výroba“ sa rozumie nielen priemyselná alebo remeselná výroba, ale akýkoľvek proces (okrem „produkcie“), v rámci ktorého možno získať omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor vrátane čistenia a premeny týchto látok

⁸⁵ primerane pozri Kloučková, Světlana: Hodnocení znaků skutkové podstaty trestného činu přechovávání drog pro vlastní potřebu podle § 187a trestního zákona. Právní rozhledy č. 6/2000. 243 s.

⁸⁶ Čentěš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 76 s.

na iné drogy.⁸⁷ V praxi pôjde najčastejšie o chemickú výrobu drog zo základných chemikálií, liečiv alebo prírodných surovín. Zo spôsobu použitia tohto pojmu v texte (dokonavý vid) vyplýva, že by sa malo jednať o určitý ukončený proces, ktorého výsledkom je získanie niektorej substancie zo zoznamu omamných látok, psychotropných látok a prípravkov. V prípade, že by v procese výroby nedošlo k vytvoreniu takého výsledného produktu, ktorý by bolo možné stotožniť s omamnou látkou, psychotropnou látkou, jedom alebo prekursorom v zmysle platnej legislatívy, konanie páchatel'a by sa podľa konkrétnych okolností prípadu dalo posúdiť skôr ako príprava trestného činu podľa § 172 Trestného zákona alebo ako trestný čin podľa § 173 Trestného zákona spočívajúci v zadovážení alebo prechovávaní predmetu určeného na nedovolenú výrobu drog.

V tejto súvislosti je vhodné upozorniť, že pod pojem „výroba“ nie je možné zahrnúť aj pojem „pestovanie“ alebo „produkcia“, ktoré sú obsahovo aj vecne odlišné. Táto odlišnosť okrem iného vyplýva aj zo znenia relevantných ustanovení súvisiacich právnych predpisov, ktoré tieto pojmy definujú alebo v právnom texte používajú rozdielne.⁸⁸ Vzhľadom na uvedené skutočnosti je potrebné stanoviť, či a ako možno (neoprávnené) pestovanie s cieľom získať niektorú omamnú alebo psychotropnú látku trestnoprávne postihnúť, pričom je zároveň nevyhnutné odlíšiť dve rozdielne situácie.

Ak pestované rastliny možno už počas tohto procesu považovať za omamné alebo psychotropné látky, potom je podľa názoru niektorých autorov potrebné považovať ich pestovanie za zadováženie a ich držanie za prechovávanie. Avšak v prípade pestovania takých druhov rastlín, ktoré v tomto procese ešte nie sú omamnými alebo psychotropnými látkami (napr. rastliny konopy), takéto konanie nie je možné považovať za neoprávnenú výrobu, a to jednak z dôvodu nesplnenia zákonných znakov trestného činu podľa § 172 ods. 1 písm. a), ale tiež z dôvodu, že v tomto konkrétnom prípade takéto rastliny nespĺňajú podmienku omamných alebo psychotropných látok vo vzťahu k ich účinkom.⁸⁹

V druhom vyššie uvedenom prípade bol tiež vyslovený právny názor, že jednoduché pestovanie rastlín, ktoré samy o sebe ešte nie sú omamnými alebo

⁸⁷ čl. 1 ods. 1 písm. n) Jednotného dohovoru o omamných látkach z roku 1961 a čl. 1 písm. i) Dohovoru o psychotropných látkach z roku 1971

⁸⁸ pozri čl. 1 ods. 1 písm. n) a písm. i) a t) Jednotného dohovoru o omamných látkach z roku 1961 a ustanovenia § 1, § 4 ods. 2 a 3, § 9 ods. 1 a iné zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov

⁸⁹ Čentěš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 91 s.

psychotropnými látkami, treba považovať za zadováženie predmetu určeného na *nedovolenú výrobu* omamnej alebo psychotropnej látky (§ 173 Trestného zákona). Tento názor však neobstojí napr. v prípadoch pestovania rastlín konopy, z ktorých sa pri dosiahnutí finálneho štádia pestovania vo väčšine prípadov iba odstránia vrcholcové časti samičích rastlín, ktoré sú ihneď po usušení spôsobilé k spotrebe. Tento jednoduchý proces odstránenia príslušných častí a ich následné usušenie však nie je možné v zmysle súčasnej legislatívy považovať za výrobu, ale na základe čl. 1 ods. 1 písm. t) Jednotného dohovoru o omamných látkach z roku 1961 ho možno definovať skôr ako „*produkcii*“, pod ktorou sa rozumie „*proces, ktorý spočíva v získavaní ópia, listov koky, konopy a konopnej živice z rastlín, ktoré tieto plody obsahujú*“, a teda je zrejmé, že sa jedná o postup odlišný od výroby. Vzhľadom na tieto skutočnosti preto konanie páchatel'a, pri ktorom sú zaistené rastliny konope bez obsahu účinnej látky THC, nemôže byť v nijakom prípade posúdené ako zadováženie predmetu určeného na nedovolenú výrobu omamnej alebo psychotropnej látky.

V nadväznosti na vyššie uvedené skutočnosti týkajúce sa pestovania rastlín, ktoré ešte nie sú omamnými alebo psychotropnými látkami, je potrebné konštatovať, že takéto konanie nemožno trestnoprávne postihovať. V týchto prípadoch nie je na mieste ani kvalifikácia v štádiu pokusu (resp. prípravy), a to nielen vzhľadom na to, že ide o ohrozovací trestný čin. Dôvodom je predovšetkým skutočnosť, že následok konania páchatel'a je vysoko neistý a nepredvídateľný, pretože sa nedá reálne vopred stanoviť, či by vypestované rastliny dosiahli, resp. obsahovali množstvo účinnej drogy, ktoré by stačilo na prípravu aspoň jednej minimálnej dávky tak, ako to žiada pre trestnoprávny postih doposiaľ platná právna judikatúra.⁹⁰

Pod ďalším pojmovým znakom „*dovoz*“ možno rozumieť konanie, v rámci ktorého páchatel' dopravuje drogy z cudzieho štátu cez štátnu hranicu do Slovenskej republiky. „*Vývozom*“ je činnosť, pri ktorom sa drogy prepravujú cez slovenskú štátnu hranicu smerom do cudziny. „*Prevoz*“ je režim, ktorému podliehajú prepravované substancie od jedného colného úradu k druhému colnému úradu (v rámci toho istého štátu).⁹¹ Pod pojmom „*dá prepraviť*“ je možné rozumieť konanie páchatel'a smerujúce k zabezpečeniu prepravy drog inou osobou. „*Kúpou*“ sa v zásade rozumie nadobudnutie drogy páchatel'om na základe uhradenia dohodnutej peňažnej sumy predávajúcemu,

⁹⁰ Radovčičová, Renáta: K trestnému činu nedovolenej výroby a držby omamnej látky, psychotropnej látky, jedu a prekurzora a obchodovanie s nimi. Justičná revue, č. 2/2004. 219 s.

⁹¹ Samaš, Ondrej; Stiffel, Harald; Toman, Pavol: Trestný zákon – Stručný komentár. 350 s.

kým naopak „*predajom*“ je odovzdanie drogy v dispozícii páchatel'a kupujúcemu za dohodnutú peňažnú sumu. „*Výmenou*“ je konanie, v rámci ktorého sa droga nadobudne alebo odovzdá za nejakú inú protihodnotu než finančné prostriedky.

Pod pojmom „*zadováži*“ sa rozumie nadobudnutie drogy akýmkoľvek iným spôsobom než je to výslovne uvedené pri predchádzajúcich pojmoch, pričom za trestné sa považuje zadováženie drog pre seba alebo pre iného. Sporným však ostáva, akým spôsobom by bolo možné posúdiť konanie páchatel'a v prípade darovania, resp. bezodplatného poskytnutia drogy inej osobe. Takýto druh konania nie je vymedzený v § 172 ods. 1 Trestného zákona, a ak sa vychádza z gramatického výkladu, ani ho nemožno stotožniť s pojmom „*zadovážiť*“ (pre inú osobu), ak by páchatel' poskytol drogu tretej osobe bez prechádzajúceho úmyslu jej ju zaobstarat'. V praxi by mohlo ísť o prípady spontánneho (t. j. pôvodne neplánovaného) poskytnutia drogy tretej osoby na jej žiadosť, ak sa v čase tejto žiadosti droga už nachádzala v držbe páchatel'a.

Ako to už bolo objasnené v predchádzajúcej podkapitole, k naplneniu pojmového znaku „*prechováva pre akúkoľvek dobu*“ v zmysle § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona je potrebné, aby páchatel' prechovával drogu v množstve väčšom ako je desaťnásobok obvykle jednorazovej dávky na (individuálne) použitie, alebo aby sa preukázalo, že drogu (hoci aj v menšom množstve) prechovával pre inú osobu.

Sprostredkovaním činností uvedených v § 172 ods. 1 písm. a) až d) Trestného zákona sa rozumie zabezpečenie kontaktu medzi osobami, ktoré sa neoprávneným nakladaním s drogami zaoberajú, ak predmetom tohto kontaktu je niektorá z týchto neoprávnených činností. Na vyvodenie trestnej zodpovednosti za sprostredkovanie takýchto činností sa nevyžaduje, aby páchatel' v priebehu svojho konania drogou fyzicky disponoval.

Kvalifikované skutkové podstaty trestného činu podľa § 172 ods. 2 až 4 Trestného zákona tvoria znaky základnej skutkovej podstaty a ďalšie okolnosti, ktoré spočívajú v závažnejšom porušení alebo ohrození objektu tohto trestného činu, a ktoré preto odôvodňujú použitie prísnejšej trestnej sadzby. Kvalifikovaná skutková podstata trestného činu podľa § 172 ods. 2 Trestného zákona je naplnená, ak páchatel' „*spácha čin uvedený v odseku 1 a) a už bol za taký čin odsúdený, b) pre osobu, ktorá sa lieči z drogovej závislosti, c) závažnejším spôsobom konania, d) na chránenej osobe, alebo e) vo väčšom rozsahu.*“

Odsúdeným sa v zmysle § 128 ods. 6 Trestného zákona rozumie páchatel', ktorý bol právoplatným rozsudkom uznaný za vinného, čo však neplatí, ak je odsúdenie

zahladené. Pre naplnenie tohto pojmového znaku sa vyžaduje, aby bol páchatel' odsúdený za trestný čin podľa § 172 ods. 1 Trestného zákona, príp. za trestný čin podľa § 187 ods. 1 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov, avšak len pri splnení podmienky, že takýto čin naplňa niektorý zo znakov upravených v ustanoveniach § 172 ods. 1 Trestného zákona.⁹²

Pre posúdenie konania ako trestný čin podľa § 172 ods. 2 písm. b) Trestného zákona sa vyžaduje, aby páchatel' spáchal čin uvedený v § 172 ods. 1 Trestného zákona *pre osobu, ktorá sa lieči z drogovej závislosti*. Pre naplnenie tohto pojmového znaku nestačí, aby osoba bola závislou od návykových látok⁹³, ale vyžaduje sa, aby sa takáto osoba podrobovala liečbe z drogovej závislosti na základe rozhodnutia súdu alebo dobrovoľne, pričom v súvislosti s konaním páchatel'a je nevyhnutné, aby mal vedomosť o liečbe drogovo závislej osoby. V tejto súvislosti je tiež vhodné upozorniť, že Trestný zákon (ani žiadny iný záväzný právny predpis) pojem „droga“ nedefinuje, a preto nie je možné jednoznačne vymedziť ani obsah pojmu „drogová závislosť“. Avšak s prihliadnutím na názov výkladového ustanovenia § 135 Trestného zákona „*Prechovávanie drog pre vlastnú potrebu*“, v rámci ktorého sa takéto prechovávanie vzťahuje na omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekursor, možno drogovú závislosť vyhodnotiť len ako závislosť na týchto látkach. V nadväznosti na uvedené možno konštatovať, že posúdenie konania páchatel'a podľa § 172 ods. 2 písm. b) Trestného zákona neprichádza do úvahy, ak by čin podľa odseku 1 spáchal vo vzťahu k osobe, ktorá sa lieči napr. z alkoholovej závislosti.

V zmysle ustanovenia § 138 Trestného zákona sa *závažnejším spôsobom konania*, ktorý je uvedený ako pojmový znak kvalifikovanej skutkovej podstaty podľa § 172 ods. 2 písm. c), rozumie páchanie trestného činu a) so zbraňou (...), b) po dlhší čas, c) surovým alebo trýznivým spôsobom, d) násilím, hrozbou bezprostredného násillia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy, e) vlámaním, f) l'sťou, g) využitím tiesne, neskúsenosti, odkázanosti alebo podriadenosti, h) porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatel'ovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona, i) organizovanou skupinou, alebo j) na viacerých osobách.⁹⁴ Pri charaktere trestného činu podľa § 172 ods. 1 Trestného zákona spáchaného v zmysle tejto kvalifikovanej

⁹² pre porovnanie: v Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov sa pre naplnenie tejto kvalifikovanej skutkovej podstaty vyžadovalo, aby páchatel' taký čin spáchal „opätovne“, pričom nezáležalo, či bol za taký trestný čin aj odsúdený, resp. potrestaný – § 187ods. 2 písm. c) TZ

⁹³ k pojmom „závislá osoba“ a „návyková látka“ pozri § 127 ods. 10 a § 130 ods. 5 TZ

⁹⁴ výklady jednotlivých pojmov sú uvedené v § 122 a nasled. Trestného zákona

skutkovej podstaty je možné očakávať, že niektoré formy závažnejšieho spôsobu konania sa budú v prípadoch páchania tohto trestného činu vyskytovať častejšie než ostatné, a preto bude vhodné zamerať na ne v nasledovnom texte.

V súvislosti s niektorým konaním uvedeným v § 172 ods. 1 Trestného zákona prichádza úvahy jeho páchanie po dlhší čas. *Dlhším časom* sa rozumie časový úsek, ktorého dĺžka je ovplyvnená závažnosťou trestného činu z hľadiska výšky stanovenej trestnej sadzby. Všeobecne pre všetky prípady nemožno vymedziť, aký čas sa považuje za dlhší. V prípadoch, ak pôjde o trestný čin s vyššou trestnou sadzbou, bude hodnotený časový úsek kratší ako pri trestnom čine s nižšou trestnou sadzbou. Podstatné je, že nejde o jednorazovú trestnú činnosť alebo o trestnú činnosť krátkeho trvania. Pri páchaní uvedeného činu do úvahy taktiež prichádza najmä využitie tiesne alebo neskúsenosti. *Tiesňou* sa rozumie stav (aj prechodný) vyvolaný nepriaznivými okolnosťami, v dôsledku čoho je poškodený obmedzený v slobode rozhodovania. Môže ísť o okolnosti týkajúce sa osobných, rodinných, majetkových alebo iných pomerov (nešťastná láska, rozvrat manželstva, neschopnosť splácať úver a pod.). *Neskúsenosť* znamená nedostačenú informovanosť obete o okolnostiach, ktorých využitie páchatel'ovi umožnilo alebo podstatne uľahčilo spáchanie trestného činu.⁹⁵

Ďalšou okolnosťou zdôvodňujúcou použitie kvalifikovanej skutkovej podstaty, ktorá spočíva v závažnejšom spôsobe konania pri páchaní činov uvedených v § 172 ods. 1 Trestného zákona, je *porušenie dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatel'ovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona*. Porušením takejto povinnosti môže byť napr. porušenie ustanovení o zaobchádzaní s omamnými a psychotropnými látkami v zmysle § 4 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov alebo konanie nad rámec oprávnenia pri držaní nebezpečných látok a zakázaných vecí v zmysle § 31 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Závažnejší spôsob konania je splnený aj v prípade spáchania predmetného trestného činu *organizovanou skupinou*, ktorou sa v zmysle §129 ods. 2 Trestného zákona rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou deľbou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu.

⁹⁵ Samaš, Ondrej; Stiffel, Harald; Toman, Pavol: Trestný zákon – Stručný komentár. 296, 297 s.

Pre naplnenie kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu podľa § 172 ods. 2 písm. d) sa vyžaduje, aby bol čin podľa odseku 1 tohto ustanovenia spáchaný na *chránenej osobe*. V zmysle § 139 ods. 1 Trestného zákona sa takou osobou rozumie a) dieťa, b) tehotná žena, c) blízka osoba, d) odkázaná osoba, e) osoba vyššieho veku, f) chorá osoba, g) osoba požívajúca ochranu podľa medzinárodného práva, h) verejný činiteľ alebo osoba, ktorá plní svoje povinnosti uložené na základe zákona, alebo i) svedok, znalec, tlmočník alebo prekladateľ.⁹⁶

Osobitnú pozornosť je vhodné venovať prípadom, keď je predmetný trestný čin spáchaný *vo väčšom rozsahu* v zmysle § 172 ods. 2 písm. e) Trestného zákona. Vzhľadom na charakter drogových trestných činov je potrebné pri posudzovaní rozsahu činu vychádzať nielen z kvantitatívnej ale tiež z kvalitatívnej stránky nedovoleného zaobchádzania s drogami. Kvantitatívna stránka je určená celkovým množstvom zaistenej drogy. Z hľadiska kvality je rozhodujúci druh drogy ako aj koncentrácia účinných látok, ktoré zaistená droga obsahuje. Obidve tieto stránky sa podieľajú na stanovení finančnej hodnoty zaistenej látky, ktorá je určujúca pre vymedzenie rozsahu trestného činu pri použití interpretačného pravidla uvedeného v § 125 ods. 1 Trestného zákona. V zmysle tohto ustanovenia sa väčším rozsahom rozumie suma dosahujúca najmenej 2660 eur, značným rozsahom suma dosahujúca najmenej 26 600 eur a veľkým rozsahom suma dosahujúca najmenej 133 000 eur. Pri určovaní rozsahu drogového trestného činu je zároveň nevyhnutné vychádzať z trhovej hodnoty, za ktorú by sa celkové množstvo zaistenej drogy určitej kvality predalo v mieste činu, a to v dávkach obvyklých pre konzumentov. Subsidiárne je tiež potrebné zohľadniť aj ďalšie okolnosti prípadu, najmä spôsob, akým páchatel' s drogami zaobchádzal, obdobie, po ktoré takto konal, počet osôb, pre ktoré drogy zadovážil a pod.⁹⁷ Rovnaký postup sa použije aj pri vymedzení pojmových znakov „*značný rozsah*“ a „*veľký rozsah*“ uvedených v § 172 ods. 3 písm. c) a § 172 ods. 4 písm. c) Trestného zákona.

Pre naplnenie kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu v zmysle ustanovenia § 172 ods. 3 Trestného zákona sa vyžaduje, aby páchatel' spáchal čin uvedený v odseku 1 *a) a spôsobil ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, b) voči osobe mladšej ako pätnásť rokov alebo prostredníctvom takej osoby, alebo c) v značnom rozsahu* (pojmový znak objasnený v prechádzajúcom texte).

⁹⁶ výklady niektorých pojmov sú uvedené v § 127 a nasled. Trestného zákona

⁹⁷ Čentéš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 103, 104 s.

V zmysle § 123 ods. 3 Trestného zákona sa *ťažkou ujmom na zdraví* rozumie vážna porucha zdravia alebo vážne ochorenie uvedené v písm. a) až i), ktorými sú napr. strata alebo podstatné zníženie pracovnej spôsobilosti, strata alebo podstatné oslabenie funkcie zmyslového ústrojenstva, poškodenie dôležitého orgánu, porucha zdravia trvajúca dlhší čas a iné. V zmysle ustanovenia § 142 ods. 2 Trestného zákona sa *smrťou* rozumie biologická smrť mozgu (cerebrálna smrť). Uvedené skutočnosti sú predmetom znaleckého dokazovania, v rámci ktorého sa predovšetkým posudzuje, či vznikli ako následok konania uvedeného v § 172 ods. 1 Trestného zákona.

Kvalifikovaná skutková podstata trestného činu podľa § 172 ods. 3 písm. b) je naplnená, ak páchatel' spácha čin uvedený v § 172 ods. 1 Trestného zákona *voči osobe mladšej ako pätnásť rokov alebo prostredníctvom takej osoby*. Takouto osobou sa rozumie osoba, ktorá ešte nedovŕšila pätnásť rokov veku. Posúdenie konania páchatel'a v zmysle tejto kvalifikovanej skutkovej podstaty prichádza do úvahy, ak osoba mladšia ako pätnásť rokov nadobudne od páchatel'a drogu niektorým zo spôsobov upravených v ustanovení § 172 ods. 1 Trestného zákona, alebo ak páchatel' realizuje čin uvedený v tomto ustanovení prostredníctvom takejto osoby (vo väčšine prípadov by zrejme plnila úlohu distribútora vo vzťahu k užívateľom drog).

Posledná kvalifikovaná skutková podstata trestného činu v zmysle § 172 ods. 4 Trestného zákona sa uplatní, ak páchatel' spácha čin uvedený v odseku 1 *a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb⁹⁸, b) ako člen nebezpečného zoskupenia, alebo c) vo veľkom rozsahu*. Vzhľadom na skutočnosť, že pojmové znaky uvedené pod písm. a) a c) boli dostatočne objasnené v predchádzajúcom texte, následná pozornosť bude venovaná len nebezpečnému zoskupeniu, ktoré predstavuje najnebezpečnejšiu formu neoprávneného nakladania s drogami.

V zmysle § 141 Trestného zákona sa *nebezpečným zoskupením* rozumie zločinecká skupina alebo teroristická skupina, ktoré sú následne definované v ustanoveniach § 129 ods. 3 a 4 Trestného zákona. *Zločineckou skupinou* sa rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti (...) alebo niektorý z trestných činov korupcie (...) na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody. *Teroristickou skupinou* sa rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá

⁹⁸ v zmysle § 127 ods. 12 TZ sa viacerými osobami rozumiejú najmenej tri osoby

existuje počas určitého časového obdobia na účely spáchania trestného činu teroru alebo trestného činu terorizmu.

Pre objasnenie pojmu „štruktúrovaná skupina“, ktorý sa uvádza v definíciách predchádzajúcich pojmov, možno odkázať na čl. 2 písm. c) Dohovoru OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu, ktorý je záväzný aj pre Slovenskú republiku,⁹⁹ a ktorý ju vymedzuje ako „skupinu, ktorá nebola náhodne vytvorená na bezprostredné spáchanie trestného činu, a v ktorej nemusia byť formálne rozdelené úlohy jej členov, nevyžaduje sa trvanie členstva v nej alebo rozvinutá štruktúra“.

4.2.3 Výroba, zadováženie a držba predmetu určeného na výrobu drog

Výroba, zadováženie a držba predmetu určeného na nedovolenú výrobu drog je v základnej skutkovej podstate upravená v § 173 ods. 1 Trestného zákona: *„Kto vyrobí, sebe alebo inému zadováži alebo prechováva predmet určený na nedovolenú výrobu omamnej látky, psychotropnej látky, jedu a prekurzora, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.“* Spolu s trestnými činmi podľa §§ 171 a 172 Trestného zákona je toto konanie subsumované pod spoločný názov *„Nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi“*. Hoci konanie postihované podľa § 173 Trestného zákona úzko súvisí s nedovolenou výrobou predmetných látok upravenou v § 172 Trestného zákona, zo systematického hľadiska by v budúcnosti prichádzalo do úvahy vymedziť takýto druh konania pod osobitným názvom, ktorý by vhodnejšie vystihoval jeho špecifiká.

V súvislosti s pojmovými znakmi „výroba“, „zadováženie“ a „prechovávanie“ možno primerane odkázať na príslušný text predchádzajúcich podkapitol. Pokiaľ ide o „predmet určený“ na nedovolenú výrobu uvedených látok, za takéto predmety je potrebné považovať nielen zariadenia, prístroje a pod., ale aj suroviny, ktoré sú podľa povahy spôsobilé a súčasne určené na takúto výrobu.¹⁰⁰ Pre posúdenie, či predmet zaistený u páchatel'a v skutočnosti je takýmto predmetom, bude vo väčšine prípadov potrebné pribrať znalca z príslušného odboru.

V súlade s názorom súčasných autorov Palareca a Viktoryovej sa „pri zaistených zariadeniach (technologických celkoch) určených na výrobu takýchto látok spravidla

⁹⁹ publ. pod č. 621/2003 Z. z.

¹⁰⁰ Samaš, Ondrej; Stiffel, Harald; Toman, Pavol: Trestný zákon – Stručný komentár. 352 s.

vykonáva chemicko-toxikologická expertíza, ktorou sa objasňuje najmä: či zariadenie je spôsobilé na výrobu takýchto látok, z akých technologických častí je zariadenie zložené a ich činnosť v celom systéme, či sú jednotlivé časti zariadenia dostupné na trhu a za akých podmienok, či je zariadenie v takom stave, v akom bolo zaistené, spôsobilé na výrobu iných produktov a za akých podmienok, či boli na výrobu týchto látok použité suroviny a ich dostupnosť na trhu, aké nebezpečenstvo hrozilo v súvislosti s výrobou takýchto látok na zaistenom zariadení, a aké minimálne množstvo týchto látok mohlo byť na tomto zariadení vyrobené a za aký čas.“¹⁰¹

Kvalifikované skutkové podstaty upravené v ustanovenia § 173 ods. 2 až 4 Trestného zákona sú naplnené, ak páchatel' získa činom uvedeným v odseku 1 pre seba alebo pre iného *väčší prospech, značný prospech alebo prospech veľkého rozsahu*. Pri určovaní výšky prospechu sa vychádza z interpretačného ustanovenia § 125 ods. 1 Trestného zákona, v dôsledku čoho sa väčším prospechom rozumie suma dosahujúca najmenej 2660 eur, značným prospechom suma dosahujúca najmenej 26 600 eur a veľkým rozsahom suma dosahujúca najmenej 133 000 eur. Súčasne je vhodné uviesť, že pre stanovenie výšky prospechu, ktorý páchatel' činom uvedeným v odseku 1 získal, je potrebné v relevantných prípadoch odrátať výrobné náklady, resp. sumu, za ktorú predmet určený na výrobu drog nadobudol.

4.2.4 Šírenie toxikománie

Trestný čin šírenia toxikománie bol prvýkrát zaradený do trestnoprávnej úpravy až v roku 1990 ako reakcia na spoločenské zmeny, ktoré umožnili ľahšiu dostupnosť drog, a ktoré zároveň vyžadovali, aby sa pozornosť zamerala aj na prevenciu zneužívania iných návykových látok ako alkoholu. Súčasťou takejto prevencie je aj zakotvenie trestnoprávnych postihov za navádzanie, podporovanie, či propagáciu zneužívania vymedzených návykových látok. V súčasnosti je tento trestný čin v základnej skutkovej podstate upravený § 174 ods. 1 Trestného zákona: „*Kto zvádza iného na zneužívanie inej návykovej látky než alkoholu alebo ho v tom podporuje alebo kto zneužívanie takej látky inak podnecuje alebo šíri, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*“ Na vyvodenie trestnej zodpovednosti voči páchatel'ovi je

¹⁰¹ Čentéš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 116 s.

postačujúce, aby jeho konanie smerovalo k vyvolaniu alebo podpore zneužívania predmetných látok inými osobami, pričom nie je nevyhnutné, aby tieto osoby dané látky skutočne zneužili.

Vychádzajúc z ustanovenia § 130 ods. 5 Trestného zákona sa *návykovými látkami inými než alkohol* rozumejú omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti alebo sociálne správanie. Medzi ostatné látky uvedené v tomto ustanovení by bolo možno zahrnúť aj prchavé látky, akými sú napr. riedidlá, čistidlá a pod.

Zo znenia základnej skutkovej podstaty trestného činu šírenia toxikománie upravenej v § 174 ods. 1 Trestného zákona vyplýva, že zvädzanie na zneužívanie alebo podpora zneužívania predmetných látok musí smerovať ku konkrétnej osobe (*zvädza iného... alebo ho v tom podporuje*), kým v prípadoch podnecovania alebo šírenia zneužívania takýchto látok nie je konanie páchatel'a špecificky zamerané. Vzhľadom na túto skutočnosť je možné vyvodiť, že úmyslom zákonodarcu v súvislosti s pojmovými znakmi „podnecovanie“ a „šírenie“ bolo postihovať relevantné konanie páchatel'a smerujúce k viacerým bližšie neurčeným osobám.

Jednotlivé formy konania pri trestnom čine šírenia toxikománie nie sú v Trestnom zákone bližšie vymedzené. V prípade *zvädzania iného* môže ísť napríklad o prehováranie inej osoby na zneužívanie návykových látok, predvádzanie spôsobu ich užívania, prípade o inú formu konania, ktorá má vyvolať rozhodnutie zneužívať predmetné návykové látky. *Podporovanie* iného v zneužívaní návykových látok sa môže uskutočňovať vo forme fyzickej (napr. zadováženie návykovej látky alebo príslušného vybavenia a pod.) alebo vo forme psychickej (utvrdzovanie v predsavzatí zneužívať dané návykové látky, poskytovanie rady a pod.) a môže smerovať jednak voči osobe, ktorá začína zneužívať návykovú látku, ako aj voči osobe, ktorá už takéto látky zneužíva. *Podnecovaním* na zneužívanie týchto látok sa rozumie prejav, ktorým páchatel' zamýšľa vyvolať u iných osôb rozhodnutie alebo náladu na zneužívanie predmetných návykových látok a *šírením* sa rozumie akékoľvek konanie zamerané na rozšírenie takýchto látok.¹⁰²

V súvislosti s pojmovým znakom „*podporovanie*“ možno za osobitnú tému pokladať realizáciu stratégií znižovania nebezpečenstva súvisiaceho s užívaním drog

¹⁰² Samaš, Ondrej; Stiffel, Harald; Toman, Pavol: Trestný zákon – Stručný komentár. 353 s.

známu ako *harm-reduction*, ktoré v podmienkach Slovenskej republiky zabezpečujú viaceré neziskové organizácie. Programy *harm-reduction* zahŕňajú poskytovanie informácií o rizikovosti užívania drog, nácviky menej rizikového správania, ale tiež aj poskytovanie potrebnej materiálnej podpory, akou sú napríklad sterilné injekčné striekačky.¹⁰³ Aj napriek skutočnosti, že posledne vymenovaná činnosť vykazuje určité znaky fyzickej podpory zneužívania drog, nejde o spáchanie trestného činu šírenia toxikománie, keďže cieľom programov *harm-reduction* je výhradne minimalizácia škôd spôsobených užívaním drog. V uvedenom konaní teda absentuje subjektívna stránka tohto trestného činu, ktorou je úmysel podporovať zneužívanie návykových látok iných než alkohol. Náležité posúdenie subjektívnej stránky trestného činu šírenia toxikománie však nemožno obmedziť len na sociálnych pracovníkov v rámci uvedených programov. Z právneho hľadiska je nevyhnutné dôsledne skúmať úmysel trestne stíhanej osoby v každom individuálnom prípade, a to napríklad aj v situáciách, ak tretia osoba už bola rozhodnutá drogu zneužiť a trestne stíhaná osoba jej len poskytla súčinnosť (predvedenie bezpečnej aplikácie alebo poskytnutie poučenia), ktorá mala znížiť riziko poškodenia jej zdravia.

Pre naplnenie kvalifikovanej skutkovej podstaty v zmysle § 174 ods. 2 Trestného zákona sa vyžaduje, aby páchatel spáchal čin uvedený v odseku 1 *a) voči chránenej osobe, alebo b) verejne*. *Chránená osoba* je definovaná v ustanovení § 139 ods. 1 Trestného zákona a dostatočná pozornosť jej bola venovaná v predchádzajúcom texte. V zmysle ustanovenia § 122 ods. 2 je trestný čin spáchaný *verejne*, ak je spáchaný a) obsahom tlačoviny alebo rozširovaním spisu, filmom, rozhlasom, televíziou, použitím počítačovej siete alebo iným obdobne účinným spôsobom, alebo b) pred viac ako dvoma súčasne prítomnými osobami.

4.3 Nedostatky súčasnej právnej úpravy a návrhy zmien

Zámerom tejto podkapitoly je identifikovať základné nedostatky súčasnej právnej úpravy týkajúcej sa drogovej problematiky, poukázať na rozpory medzi deklarovanými cieľmi a zvolenými postupmi, zhodnotiť efektivitu ich uplatňovania a načrtnúť možné riešenia problematických skutočností. Vzhľadom na prierezový

¹⁰³ Klenovský, Libor: Terénna sociálna práca. 74 s.

charakter tejto práce a komplexnosť danej problematiky je pochopiteľné, že navrhované východiská budú len všeobecné, ale na druhej strane nečerpajú iba zo zadefinovaného právneho rámca, ale sú odvodené z originárnych spoločenských vzťahov (predovšetkým sociálnych), ktorých adekvátne pochopenie by sa malo premietnuť do každého spravodlivo vyváženého právneho systému.

Ústredným bodom relevantnej právnej úpravy, ktorý je v súčasnosti čoraz viac diskutovanou témou, je nepochybne kriminalizácia prechovávaní drog pre vlastnú potrebu, ktorá je upravená v § 171 Trestného zákona. Zavedenie tejto privilegovanej skutkovej podstaty novelou Trestného zákona č. 183/1999 Z. z. na jednej strane umožnilo orgánom činným v trestnom konaní právne rozlišovať medzi konzumentmi drog a obchodníkmi s drogami, ale na druhej strane vytvorilo nesúlad medzi cieľom tejto právnej úpravy a základnými zásadami slovenského právneho poriadku, ktorý pretrváva až do súčasnosti. Deklarovaným objektom tohto trestného činu (teda predmetom ochrany poskytovanej zákonom) je ochrana života a zdravia občanov¹⁰⁴ pred ohrozením vyplývajúcim z užívania drog. Tento spoločenský záujem je však v rozpore so skutočnosťou, že až na niektoré výnimky¹⁰⁵ nie je v zmysle slovenského právneho poriadku sebapoškodzovanie trestné (trestným činom nie je napríklad pokus o samovraždu alebo obdobné poškodzovanie vlastného zdravia tabakovými výrobkami alebo alkoholickými nápojmi). Keďže dikcia ustanovení § 171 Trestného zákona explicitne spája držbu určitého množstva omamných alebo psychotropných látok s osobnou spotrebou, jej prípadné negatívne dopady sa budú týkať výhradne života a zdravia samotného konzumenta, a preto ich trestnoprávnu ochranu pred konaním takejto osoby nemožno považovať za opodstatnenú.

Možno súhlasiť s názorom niektorých súčasných autorov, že skutková podstata trestného činu podľa § 171 Trestného zákona dopadá hlavne na prvokonzumentov, príp. príležitostných užívateľov, ako aj na drogovovo závislých užívateľov. V prípadoch týchto osôb nemožno očakávať, že ustanovenia tohto trestného činu budú skutočným riešením drogovej problematiky, a teda že prispievajú k zníženiu ponuky drog, či účinne pomôžu riešiť problémy závislých osôb.¹⁰⁶ Na druhej strane sa nemožno stotožniť s vysloveným názorom o opodstatnenosti trestného postihu týchto osôb na základe zdôvodnenia, že

¹⁰⁴ pozri Samaš, Ondrej; Stiffel, Harald; Toman, Pavol: Trestný zákon – Stručný komentár. 347 s.

¹⁰⁵ ide o niektoré trestné činy uvedené v X. a XI. hlave Trestného zákona (§ 379, § 384, § 401, § 402), ktorými je postihované sebapoškodzovanie s úmyslom vyhnúť sa výkonu služby alebo služobnému úkonu

¹⁰⁶ pozri Čentéš, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. 74 s.

predmetné protiprávne konanie zásadným spôsobom zasahuje do sféry ostatných, napríklad zo zistných dôvodov páchaním trestnej činnosti s cieľom zaobstarať si požadovanú drogu. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na skutočnosť, že takýto druh správania nemožno rozumne predpokladať práve u prvokonzumentov alebo príležitostných, či umiernených užívateľov drog.

Vzťah medzi drogami a majetkovou trestnou činnosťou môžu ozrejmiť niektoré štatistické informácie. V roku 2007 bolo z dôvodu drogovej závislosti spáchaných 37 majetkových trestných činov, čo predstavuje len 0,14 % z celkového počtu 27 067 trestných činov, za ktoré bol vynesený odsudzujúci rozsudok.¹⁰⁷ Štatistiky ďalej uvádzajú, že v rokoch 2001 – 2007 bolo z celkového počtu odsúdených osôb v Slovenskej republike pri páchaní trestnej činnosti pod vplyvom drog priemerne len 1,3 % páchatel'ov (najvyšší údaj 1,81 % v roku 2001, najnižší údaj 0,87 % v roku 2005). Pre porovnanie možno uviesť, že z toho istého počtu odsúdených osôb v týchto rokoch bolo pri páchaní trestnej činnosti pod vplyvom alkoholu priemerne 10 % páchatel'ov (najvyšší údaj 10,6 % v rokoch 2004 a 2007, najnižší údaj 9,3 % v roku 2006). Istú predstavu tiež možno získať z údajov o uložených ochranných liečeniach. Protitoxikomanické liečenie bolo uložené 109 osobám v roku 2005, 181 osobám v roku 2006 a 247 osobám v roku 2007, kým protialkoholické liečenie bolo uložené 324 osobám v roku 2005, 472 osobám v roku 2006 a 506 osobám v roku 2007.¹⁰⁸

Špecifickým problematickým bodom súvisiacim s právnou kvalifikáciou trestných činov podľa § 171 (držba pre vlastnú potrebu) a § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona (držba nad rozhodujúce množstvo) je určovanie obvykle jednorazovej dávky v kontexte výkladového pravidla § 135 Trestného zákona. Zo zaisteného množstva drogy vyvodzuje počet obvykle jednorazových dávok Kriminalistický a expertízny ústav PZ, avšak počet týchto dávok je stanovený pre priemerného užívateľa. Aby bolo možné dávku individuálne určiť vzhľadom na osobu páchatel'a s prihliadnutím na jeho vek, pohlavie, fyzické danosti, dĺžku prípadnej závislosti a pod., je vo veci potrebné vyhotoviť znalecký psychiatrický posudok. Tieto posudky sa však nevyhotovujú v každom prípade, čo môže mať zásadný vplyv na rozhodnutie súdu, a zároveň je do značnej miery spochybniteľná aj ich užitočnosť vzhľadom na štandardizované otázky a následne aj všeobecné stanoviská zo strany znalca, ktoré nedokážu zachytiť špecifickosť situácie a individualitu páchatel'a. Proces vystavovania

¹⁰⁷ údaje poskytnuté sekciou justičnej informatiky a štatistiky Ministerstva spravodlivosti SR

¹⁰⁸ štatist. ročenky MS SR z r. 2005 – 2007; <http://www.justice.gov.sk/wfn.aspx?pg=r3&htm=r3/statr.htm>

expertíznych a psychiatrických posudkov je navyše zaťažený zdĺhavosťou a finančnou náročnosťou. Vystavenie relevantných posudkov na jedného podozrivého činí výdavky v priemere 300 eur (8 – 10 tisíc slovenských korún) a lehoty, kým podozrivého postavia pred súd, sa v niektorých prípadoch natiahnu až na 2 roky, kedy sa situácia dotyčnej osoby mohla zásadným spôsobom zmeniť a vedie usporiadaný život.¹⁰⁹

Za súvisiaci problém zásadného charakteru vo vzťahu k náležitému posúdeniu protiprávneho konania možno považovať aj skutočnosť, že páchatel' pri kúpe drogy nemá možnosť poznať jej skutočnú účinnosť (t. j. koncentráciu účinných látok obsiahnutých v kúpenom množstve drogy), ale orientuje sa skôr podľa hmotnosti materiálu a svojej individuálnej dávky.¹¹⁰ V tejto súvislosti je preto nutné konštatovať, že súčasný postup pre určovanie relevantného množstva drogy v držbe páchatel'a vytvára neželaný priestor právnej neistoty. Ak aj bolo úmyslom páchatel'a zadovážiť si množstvo drogy zodpovedajúcej najviac trojnásobku, resp. desaťnásobku jeho obvykle jednorazovej dávky, vzhľadom na jeho neznalosť účinnosti drogy (ktorá je rozhodujúca pre stanovenie počtu dávok) môže byť následne chemickou expertízou určené, že zaistené množstvo drogy zodpovedá väčšiemu počtu jednorazových dávok, než si páchatel' zamýšľal zadovážiť. V tomto ohľade je potrebné zobrať do úvahy predovšetkým skutočnosť, že stanovené množstvo drogy má zásadný vplyv na právnu kvalifikáciu konania páchatel'a, uloženie primeraného trestu a ďalšie dôležité okolnosti.

Rozdiely kvalifikácie skutku podľa § 171 alebo § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona určujú hranicu, ktorá v právnom ponímaní odlišuje užívateľa drog od dílera, pričom tento rozdiel môže často závisieť od množstva drogy len mierne prevyšujúceho desaťnásobok jednorazovej dávky, či od prípadnej absencie znaleckého psychiatrického posudku. V tejto súvislosti je potrebné si uvedomiť, že čin podľa § 171 Trestného zákona je prečinom, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody do 5 rokov, pričom prokurátor alebo súd môže pri splnení zákonných podmienok zastaviť alebo podmiennečne zastaviť trestné stíhanie¹¹¹, kým čin podľa § 172 ods. 1 písm. d) je trestným činom, za ktorý je nutné uložiť trest odňatia slobody od 4 do 10 rokov a v tomto prípade už vyššie uvedené možnosti neprichádzajú do úvahy. Rozdiely v posúdení skutku majú navyše zásadný vplyv aj na ďalšie okolnosti v nasledujúcom

¹⁰⁹ pozri Súhrnná priebežná správa Projektu evalvácie uplatňovania vybraných drogových paragrafov Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., str. 36 – <http://www.osf.sk/Default.aspx?CatID=81&IniciativaId=49>

¹¹⁰ Súhrnná priebežná správa Projektu evalvácie uplatňovania vybraných drogových paragrafov Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., str. 38 – <http://www.osf.sk/Default.aspx?CatID=81&IniciativaId=49>

¹¹¹ s prihliadnutím na § 10 ods. 2 TZ možno zastaviť trestné stíhanie v zmysle § 215 ods. 1 písm. b) TP (aj v konaní pred súdom) alebo podmiennečne zastaviť trestné stíhanie v zmysle podmienok § 216 TP

života páchatel'a, akými sú podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, zánik trestnosti činu, či podmienky podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody.¹¹²

Za nedostatok súčasnej právnej úpravy možno považovať aj absenciu využiteľného rozdelenia omamných a psychotropných látok zo zoznamu zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov. Predmetné látky v danom zozname sú síce rozdelené do 3 rôznych skupín a v rámci každej skupiny označené ako omamné látky alebo psychotropné látky, ale zaradenie jednotlivých látok do jednej skupiny neznamená rovnaký vplyv na organizmus alebo psychiku užívateľ'a, či totožnú mieru poškodenia jeho zdravia, a tým pádom uvedená zákonná kategorizácia nemá pre orgány činné v trestnom konaní žiadnu užitočnú hodnotu. V podmienkach Slovenskej republiky v súčasnosti neexistuje žiadny metodický pokyn, odporúčaný postup, či aspoň oficiálne odborné stanoviská, ktoré by účinky jednotlivých látok klasifikovali a kompetentným orgánom tak umožnili adekvátne zhodnotiť stupeň nebezpečnosti zaistenej drogy, a to nielen vo všeobecnosti, ale predovšetkým s prihliadnutím na osobitosti konkrétneho prípadu. Vzhľadom na relatívne krátku históriu užívania drog v Slovenskej republike a nedostatočnú informovanosť laickej aj odbornej verejnosti o drogovej problematike sa primeraná legislatívna zmena v tomto ohľade zdá byť nielen prospešnou, ale aj nevyhnutnou.

Pri navrhovaní vhodných alternatív pre citlivé nastavenie trestnoprávneho aparátu vo veciach drogovej problematiky nie je vhodné jednosmerne upriamovať pozornosť len na všeobecne vymedzenú a trestným právom vynucovanú ochranu verejného záujmu bez reflexie na podstatné skutočnosti z iných spoločenskovedných oblastí. Pre dosiahnutie tohto cieľa je preto nesmierne dôležité identifikovať dopady relevantných trestnoprávnych postupov na dotknutých jednotlivcov, zhodnotiť efektivitu doterajších opatrení a eliminovať nevyhovujúce spoločenské javy prijatím nových stratégií.

V podmienkach Slovenskej republiky je nutné konštatovať, že súčasná právna úprava a operatívne postupy polície dopadajú predovšetkým na užívateľ'ov drog¹¹³, ktorým sa aj za prechovávanie malého množstva drog (pre vlastnú potrebu) ukladajú

¹¹² pozri § 49 až 51 TZ; § 87 ods. 1 písm. b) a d) TZ; § 66 ods. 1 písm. a) a b) TZ

¹¹³ pozri Súhrnná priebežná správa Projektu evalvácie uplatňovania vybraných drogových paragrafov Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., str. 34 – <http://www.osf.sk/Default.aspx?CatID=81&IniciativaId=49>

postihy patriace k najprísnejším v Európskej únii. Iniciovanie trestného konania veľmi často vedie k marginalizácii užívateľov a užším väzbám s kriminálnym prostredím, pričom sa zároveň nedá očakávať, že by prísne tresty viedli k obmedzeniu ich protiprávneho konania, skôr naopak, vo väčšine prípadov to bude vysoko kontraproduktívne z pohľadu následnej socializácie. Finančné prostriedky (znalecké posudky KEU PZ, znalecké psychiatrické posudky, náklady spojené s výkonom trestu) a ľudské zdroje (vyťaženosť orgánov činných v trestnom konaní) sú pri tom nielen vynakladané neúmerne vo vzťahu k dosahovaným cieľom, ale častokrát aj neúčelne.

Berúc do úvahy legislatívu časti členských štátov Európskej únie,¹¹⁴ možno za primerané riešenie tejto neuspokojivej situácie považovať upustenie od kriminalizácie prechovávaní drog pre vlastnú potrebu a takéto konanie sankcionovať v priestupkovom konaní prepadenutím veci a uložením pokuty, resp. napomenutím v menej závažných prípadoch. V prípadoch problémových užívateľov alebo závislých osôb je možné súbežne alebo namiesto správnej sankcie využiť opatrenia smerujúce k ich liečbe, výchove a resocializácii. Takýmito postupmi by nedošlo k odstráneniu spoločensky potrebného represívneho a preventívneho pôsobenia na príležitostných užívateľov alebo osoby experimentujúce s drogami (predovšetkým mladých ľudí), pretože uloženie pokuty vo výške napr. 300 eur (9 tisíc slovenských korún) želaný účinok dosiahne aj bez nutnosti začatia trestného stíhania, stigmatizácie a sťaženia spoločenského uplatnenia dotknutých osôb, preťažovania kompetentných orgánov a útraty nezanedbateľnej časti finančných prostriedkov za relevantné znalecké posudky. Práve naopak, ušetrené financie za posudky (predpoklady rozvedené ďalej v texte) ako aj dodatočné peňažné prostriedky získané prostredníctvom uložených pokút by mohli byť využité na podporu preventívnych a resocializačných aktivít v danej oblasti.

V tejto súvislosti je vhodné uviesť, že ukládanie sankcií za držbu drog pre vlastnú potrebu v priestupkovom konaní nie je v rozpore s legislatívou Európskej únie, či relevantnými medzinárodnými dohovormi záväznými pre Slovenskú republiku, ktorými sú Jednotný dohovor o omamných látkach, Dohovor o psychotropných látkach a Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami. Prvé dva uvedené dohovory stanovujú, aby predmetné konanie bolo postihované (nešpecifikovanými) sankciami a len za závažné drogové činy sa majú ukladať tresty

¹¹⁴ Česko, Estónsko, Španielsko, Taliansko, Lotyšsko a Slovinsko považujú držbu drog pre vlastnú potrebu (alebo malého množstva) za priestupok a vo väčšine ostatných štátov sa v podobných prípadoch upúšťa od trestného stíhania alebo sa ukládajú finančné tresty, prípadne krátkodobé tresty odňatia slobody (väčšinou max. do 1 roka) – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index49812EN.html>

spočívajúce v odňatí slobody. V zmysle tretieho uvedeného dohovoru môžu zmluvné štáty považovať také konanie za trestný čin, ak to neodporuje ústavným princípom a základným právnym zásadám ich právnych poriadkov. V podmienkach Slovenskej republiky vyplýva priestor pre upustenie od trestného stíhania držby drog pre vlastnú potrebu a možné ukladanie správnych sankcií z ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, ktoré stanovuje, že *„Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná.“*¹¹⁵

Pre účinnú realizáciu vyššie navrhovanej alternatívy je nevyhnutné, aby došlo k zmene vyhodnocovania relevantného množstva drog pre osobnú spotrebu užívateľa. V súčasnosti každú zadržanú drogu analyzuje a posudok vo vzťahu k počtu dávok vystavuje Kriministický a expertízny ústav PZ (vychádza sa z množstva drogy a koncentrácie účinných látok), pričom pre zohľadnenie osobitostí páchatel'a by mal byť v každom jednotlivom prípade vypracovaný aj znalecký psychiatrický posudok. Predmetná zmena by spočívala v upustení od vyhotovovania týchto posudkov a vo vymedzení všeobecne platného (stredne koncentrovaného) množstva drogy pre osobnú spotrebu priemerného užívateľa, ktorého základom by bol len kvantitatívny objem určený hmotnosťou, resp. počtom jednorazových dávok v závislosti od typu drogy. Vo vzťahu ku konope by sa mohlo jednať napr. o množstvo do 1 gramu sušiny, pri extáze maximálne 1 tabletky a pod. Pri zadržaní dotknutej osoby by množstvo predmetnej látky odhadoval zainteresovaný policajný orgán, ktorý by v prípade množstva drogy do stanovenej hranice rozhodol aj o uložení správnej sankcie, v opačnom prípade by osobu zadržal a nasledoval by súčasný štandardný postup.

Stupeň neistoty vyplývajúci z rôznej koncentrácie účinných látok v zadržanom množstve drogy, ktorý by sa mohol prejaviť mierne vyšším počtom jednorazových dávok než by predpokladalo všeobecne vymedzené množstvo pre konkrétny druh drogy, možno vzhľadom na striktné kvantitatívne obmedzenia (1 gram / kus) považovať za zanedbateľný.¹¹⁶ Súčasne možno konštatovať, že zámer riešiť problematiku držby drog pre vlastnú potrebu v priestupkovom konaní na základe paušálne vymedzeného množstva by vhodne dopĺňalo aj vyššie navrhované rozdelenie jednotlivých drog zo zoznamu omamných a psychotropných látok podľa stupňa rizikovosti.

¹¹⁵ ako príklad možno uviesť uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 4To 48/01 zo 26. apríla 2001

¹¹⁶ posudky KEU PZ týkajúce sa počtu jednorazových dávok sa tiež nestanovujú presne, ale uvádzajú sa v rozptyle dávok, napr. 8 – 12 jednorazových dávok v zadržanom množstve drogy

5 DROGY V KONTEXTE UPLATŇOVANIA A OCHRANY ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD – PRÁVNA ÚVAHA

Zámerom tejto kapitoly je preskúmať a objektívne vyhodnotiť, v akom vzťahu sa nachádzajú niektoré právne relevantné konania súvisiace s drogami k niektorým základným ľudským právam a slobodám. V tomto ohľade je pritom potrebné zdôrazniť, že tento vzťah nemožno hodnotiť len z pohľadu súčasného právneho stavu, ktorý manipuláciu s drogami podriaďuje prísny zákonným podmienkam a za ich porušenie vyvodzuje trestnoprávnu zodpovednosť. V priebehu histórie totiž možno drogy vnímať aj v kontexte, ktorý ich nevylučuje z bežného života jednotlivcov alebo kolektívnych náboženských praktík, ktoré boli až eventuálne narušané nástupom dominantných mocenských štruktúr. Aby bolo možné nezaťažene zdokumentovať základné východiská naznačeného vzťahu, je nevyhnutné ho skúmať z časového a kultúrneho nadhľadu a len v súvislostiach, ktoré sa dotýkajú osobnej sféry jednotlivca.

Za východiskovú platformu možno považovať katalóg základných ľudských práv a slobôd, ktoré boli v priebehu 20. storočia zakotvené vo viacerých medzinárodných dokumentoch a následne inkorporované do právnych poriadkov väčšiny štátov ako súčasť noriem najvyššej právnej sily. Medzi uvedené medzinárodné dokumenty patria predovšetkým Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení dodatkových protokolov¹¹⁷ a Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach¹¹⁸, ktorých relevantné ustanovenia sa v podmienkach Slovenskej republiky odrazili v Ústave Slovenskej republiky¹¹⁹ ako aj v Listine základných práv a slobôd¹²⁰. Predmetom skúmania sú potom dve základné ľudské práva, a to právo na slobodu myslenia (čl. 24 Ústavy a čl. 15 Listiny) a právo na nedotknuteľnosť súkromia (čl. 16 Ústavy a čl. 7 Listiny). Vzhľadom na vysoké riziko zneužitia drog má štátom zabezpečovaná regulácia ich dostupnosti nepochybne svoje opodstatnenie, a preto je dôvodné skúmať obsah vyššie uvedených práv len smerom k úzko vymedzenému konaniu nepresahujúcemu osobnú sféru jednotlivca – k užívaniu a prechovávaniu drog pre vlastnú potrebu.

¹¹⁷ publ. pod č. 209/1992 Zb.

¹¹⁸ publ. pod č. 120/1976 Zb.

¹¹⁹ ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

¹²⁰ ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky

Vzťah medzi užívaním drog a ich prechovávaním pre vlastnú potrebu predstavuje v podmienkach Slovenskej republiky zvláštny právny paradox. Hoci užívanie drog nie je v zmysle nášho právneho poriadku trestne postihnuteľné, v reálnych súvislostiach je vždy bezprostredne spojené s držbou drogy, pretože konzument nemôže drogu užiť bez toho, aby bola aspoň na malú chvíľu v jeho priamej dispozícii. V reálnych dôsledkoch to znamená, že štátom tolerované užívanie drog je v podstate len iluzórne a fakticky je postihované prostredníctvom držby drogy v zmysle relevantných ustanovení Trestného zákona¹²¹. Pre účely tejto kapitoly je preto opodstatnené vnímať užívanie drog a prechovávanie drog pre vlastnú potrebu ako komplementárne konania, ktoré sú tak úzko prepojené, že ich možno považovať za jeden obsahový celok.

V judikatúre Ústavného súdu Slovenskej republiky ku dnešnému dňu neexistujú prípady, kedy by sa namietalo porušenie čl. 24 Ústavy Slovenskej republiky alebo čl. 15 Listiny základných práv a slobôd týkajúcich sa práva na slobodu myslenia vo vzťahu k užívaniu alebo prechovávaniu drog pre vlastnú potrebu. Je to tak okrem iného aj preto, lebo možné odvodenie takéhoto vzťahu úzko súvisí s relatívne mladou históriou rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR, ktorý by mal prostredníctvom svojich rozhodnutí postupne nachádzať uplatnenie tohto práva v reálnych životných situáciách, následkom čoho by eventuálne mohlo dôjsť aj k identifikovaniu relevantnej súvislosti medzi týmto právom a predmetným konaním súvisiacim s drogami.

V zmysle odbornej literatúry možno pojem „sloboda myslenia“ stotožniť s duševnou činnosťou každého človeka, pokiaľ jej predmetom je myslenie. Zároveň možno konštatovať, že sloboda myslenia je obsahovo blízka slobode vedeckého bádania, ktorá sa priznáva v čl. 43 ods. 1 Ústavy SR, a ktorú možno označiť za súčasť širšej slobody myslenia, resp. za osobitnú formu uplatnenia slobody myslenia.¹²² Pokiaľ ide o funkčný význam myslenia, možno ho označiť za vnútorný proces, ktorým si každý jednotlivец subjektívne interpretuje relevantné objektívne skutočnosti, čím sa okolitý svet v tomto procese stáva obsahovo takým, ako o ňom rozmýšľame. Drogu možno v tejto súvislosti považovať za látku, ktorá túto činnosť špecifickým spôsobom modifikuje a umožňuje jej konzumentovi dospieť k odlišným myšlienkovým záverom, resp. umožňuje mu o sebe samom bádať v odlišných (inak nedostupných) súvislostiach.

¹²¹ v hypotetickej rovine tento právny stav indikuje nesúlad s ustanovením čl. 2 ods. 3 Ústavy SR, ktoré stanovuje, že „každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané“

¹²² Drgonec, Ján: Ústava Slovenskej republiky – komentár. 164 s.

Vzhľadom na tieto závery vyvstáva otázka, či definovanie legislatívneho prostredia, následkom ktorého sa za užívanie a prechovávanie drog pre vlastnú potrebu vyvodzuje trestná zodpovednosť, reálne neobmedzuje dotknutého jednotlivca pri uplatňovaní jeho práva na slobodu myslenia.

V zmysle odborných komentárov k významu práva na slobodu myslenia sa uvádza, že toto právo (ako aj ďalšie menované v čl. 24 ods. 1 Ústavy SR) má absolútny charakter v tom smere, že nikto nemôže byť podrobený takému opatreniu, cieľom ktorého je zmena procesu a spôsobu myslenia. Pri ochrane tohto práva ide o rešpektovanie jeho vnútorného rozmeru, ktorý vylučuje akýkoľvek nátlak alebo ovplyvňovanie myslenia. Vzhľadom na absolútny charakter tohto práva nie je možné (a ani reálne) obmedziť ho zákonom.¹²³ Posledná veta tohto komentára naznačuje, že pojem „sloboda myslenia“ je interpretovaný v jeho najužšom význame, teda že myslenie je vnímané ako interný duševný proces, ktorý sa v demokratickej spoločnosti nedá pozitívnym zásahom cez zákonné opatrenia nijako ovplyvniť. Ale ak by sme toto právo interpretovali v jeho širšom význame, ktorý zahŕňa aj možnosti na zmenu myslenia a doterajšieho vnímania sveta prostredníctvom externých činiteľov, potom je možné tento proces ovplyvňovať negatívnym zásahom štátnej moci, to jest zákonným vylúčením predpokladov, ktoré k takejto zmene myslenia vedú, a to aj na základe kriminalizácie užívania a prechovávanie drog pre vlastnú potrebu.¹²⁴

Čl. 24 ods. 4 Ústavy SR stanovuje, že podmienky výkonu práv na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery podľa odsekov 1-3 tohto článku možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných. Uvedené zákonné obmedzenia sa týkajú verejných prejavov týchto práv, pretože tieto narozdiel od ich internej podoby nepoužívajú absolútnu voľnosť prejavu ich nositeľov, ale ich výkon podriaďujú potrebám demokratickej spoločnosti.¹²⁵ Keďže táto právna úvaha je zameraná len na ustálenie možných súvislostí medzi obsahom práva na slobodu myslenia a vymedzenou drogovou problematikou, je zrejmé, že indikované zákonné obmedzenia nemôžu reflektovať na užívanie a prechovávanie drog pre vlastnú potrebu, a to predovšetkým kvôli tomu, že meritórna časť tohto konania je v súčasnosti protizákonná. Je však možné zamyslieť sa nad tým, či by tieto obmedzenia mohli

¹²³ Čič, Milan a kolektív: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. 139-140 s.

¹²⁴ doslovný súvis možno vidieť pri skupine drog, ktoré sú v zmysle súčasnej právnej úpravy označované ako psychotropné látky (z gréčtiny: psyché = myseľ, tropia = ohnutie, zmena)

¹²⁵ Autorský kolektív: Rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej republiky 1993 – 1997. 215 s.

obsahovať také relevantné dôvody, ktoré by Ústavnému súdu SR apriori zabránili vykladať právo na slobodu myslenia natoľko extenzívne, aby zahŕňalo aj právo na zmenu myslenia prostredníctvom užívania drog.

V prvom rade je vhodné poznamenať, že ak by malo dôjsť k umožneniu uplatňovania tohto hypotetického práva, bolo by zrejme žiaduce obmedziť jeho verejný prejav spojený s užívaním a prechovávaním drog pre vlastnú potrebu. Toto opatrenie je spojené predovšetkým s ochranou verejného poriadku a mravnosti. Hoci by predmetným konaním k narušovaniu verejného poriadku spravidla nemuselo dochádzať a mravnosť spočíva v dodržiavaní všeobecne prijateľných noriem správania, ktoré však nemusia byť striktne zakotvené ani jednoznačne vynútiteľné, riziko zneužívania drog je dostatočne závažné na to, aby sa zamedzilo ich explicitnému spájaniu s verejným životom. Požiadavka na ochranu práv a slobôd iných je splnená prísny obmedzením predmetného konania na osobnú sféru jednotlivca, nakoľko jeho obsahom je výhradne užívanie a prechovávanie drog pre vlastnú potrebu. Vzhľadom na takéto zúženie disponovania s drogou sa aj vplyv užívania drog môže dotýkať výhradne zdravotnej stránky konkrétneho užívateľa. Hoci by štát mal mať prirodzený záujem na podpore zdravia svojich občanov, nie je možné ho na občanoch vynucovať a prípadné protikladné konanie jednotlivcov postihovať akýmikoľvek sankciami.

V nadväznosti na vyššie uvedené je však potrebné pripomenúť, že podstata nastoleného problému nespočíva primárne v zákonnom obmedzení prejavov jednotlivca smerujúcich z jeho vnútorného sveta do toho vonkajšieho, ale práve naopak. Dôležité je opačné vnímanie právne relevantného vzťahu a zodpovedanie otázky, či existujú oprávnené dôvody, pre ktoré by mal štát trvať na vylúčení tých vonkajších činiteľov, ktoré by jednotlivcovi poskytli možnosť pretvárať svoj vnútorný svet podľa vlastných predstáv. Takejto náročnej výzve však domáci právni teoretici ani Ústavný súd SR doposiaľ nečelili.

Pre širšie doplnenie možno uviesť, že ani v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu doposiaľ nebol zdokumentovaný prípad, v ktorom by sa namietalo porušenie práva na slobodu myslenia zakotveného v čl. 9 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd vo vzťahu k načrtnutej drogovej problematike. Dôvody absencie takýchto prípadov nie sú zjavné, avšak je možné špekulovať, že právna situácia vo väčšine európskych krajín nevyvoláva dostatok podnetov, ktoré by sa dožadovali ochrany práva na slobodu myslenia v tomto konkrétnom kontexte. Prevažná časť krajín západnej a strednej Európy je známa svojou

liberálnejšou právnou úpravou vo vzťahu k užívaniu a prechovávaníu drog pre vlastnú potrebu ako aj flexibilnejším prístupom národných orgánov presadzovania práva, ktoré z dôvodu nízkej spoločenskej nebezpečnosti od trestného stíhania týchto činov spravidla upúšťajú.

Nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zakotvená v čl. 16 Ústavy SR ako aj v čl. 7 Listiny základných práv a slobôd, pričom k jej obmedzeniu môže dôjsť len v prípadoch ustanovených zákonom. Pojem „súkromie“ obsiahnutý v týchto článkoch nemožno stotožňovať so súkromím v zmysle obydlia, ale treba ho chápať skôr ako súkromie bezprostredne nadväzujúce na konkrétnu osobu – odev, predmety, ktoré má pri sebe, ako aj celú intímnu oblasť človeka, jeho záujmy, vzťahy, styky a pod.¹²⁶ Vo vzťahu k užívaniu a prechovávaníu drog pre vlastnú potrebu je potom dôvodné skúmať, či je opodstatnené subsumovať toto konanie pod pojem „súkromie“, a či legislatívne podmienky a zásahy štátnej moci vo vzťahu k tomuto konaniu možno považovať za dovolené obmedzenia práva jednotlivca na nedotknuteľnosť jeho súkromia.

V judikatúre Ústavného súdu SR sa doposiaľ nevyskytuje prípad, kedy by sa sťažovateľ domáhal ochrany práva na nedotknuteľnosť svojej osoby a súkromia vo vzťahu k užívaniu a prechovávaníu drog pre vlastnú potrebu. Takmer počas celej histórie Slovenskej republiky bolo v zmysle jej právneho poriadku užívanie a prechovávanie drog pre vlastnú potrebu považované za nezákonné, takže z prísne formálneho hľadiska ani nebolo možné očakávať úspešnosť sťažovateľa. Na druhej strane však doteraz nebola nastolená otázka smerujúca hlbšie k meritu veci. Či predmetné konanie skutočne nie je možné vnímať ako súčasť súkromného života človeka, ktorého nedotknuteľnosť je chránená ústavou, a či sa pri zákonných obmedzeniach vo vzťahu k tomuto právu s týmto prezumovaným obsahom náležite dbá na ich podstatu a zmysel, tak ako to požaduje čl. 13 ods. 4 Ústavy SR a čl. 4 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd. Ústavný súd SR by sa totiž nemal uspokojiť len s konštatovaním, že takéto obmedzenia sú dostatočne zdôvodnené zákonnými podmienkami, kým dôsledne nepreskúma, či zásahy štátnej moci vo vzťahu k predmetnému konaniu sú zároveň aj legitímne a proporcionálne.

Odpoveď na vyššie položenú otázku možno skúsiť hľadať v judikatúre a doktrínach Európskeho súdu pre ľudské práva v súvislosti s ochranou práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie, ktoré je

¹²⁶ Čič, Milan a kolektív: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. 91 s.

zakotvené v čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Hoci ani Európsky súd pre ľudské práva doposiaľ nerozhodoval o uplatňovaní tohto práva vo vzťahu k užívaniu a prechovávaní drog pre vlastnú potrebu, je možné vychádzať z jeho všeobecných záverov a základných princípov výkladu tohto práva v niektorých iných prípadoch, kedy sa namietalo jeho porušenie.

Štrasburské orgány ochrany práva prostredníctvom svojich rozhodnutí postupne rozširovali okruh vzťahov chránených právom na súkromie. Toto právo v súčasnosti nespočíva len v ochrane obydlia, ani nevyjadruje výhradne právo na život podľa vlastných predstáv chránený pred publicitou, ale zahŕňa aj právo zakladať a rozvíjať vzťahy s inými bytosťami za účelom rozvoja a naplňania vlastnej osobnosti. Extenzívne chápanie pojmu práva na súkromie si možno všimnúť aj v jednom konkrétnom prípade, kedy Súd okrem iného poznamenal, že právo každého viesť svoj život podľa vlastných predstáv môže tiež obsahovať možnosť venovať sa činnostiam, ktoré sú pre neho fyzicky alebo morálne škodlivé alebo nebezpečné. Judikatúra štrasburských orgánov ochrany práva konštatuje, že aj v prípadoch, kedy príslušné správanie predstavuje nebezpečenstvo pre zdravie alebo svojou povahou ohrozuje život, je použitie donucovacích alebo trestnoprávných opatrení možné považovať za zasahujúce do súkromného života a vyžadujúce si ospravedlnenie podľa čl. 8 ods. 2 Dohovoru, ktoré takéto zásahy pripúšťa, len ak je to nevyhnutné v záujme národnej alebo verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzaniu nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, alebo ochrany práv a slobôd iných.¹²⁷

Vzhľadom na vyššie uvedené možno teda aj konanie spočívajúce v užívaní a prechovávaní drog pre vlastnú potrebu vnímať ako prejav slobodného rozhodnutia jednotlivca žiť svoj život podľa vlastných predstáv, ale taktiež ako konanie, ktoré sa v určitej miere môže dotýkať hraníc vymedzených štátnou mocou. Aj v tomto prípade je možné obmedzenia a zásahy zo strany štátu posúdiť na základe troch princípov, ktorými sa štrasburské orgány ochrany práva vo svojej praxi pri hodnotení prípadov riadia. Zásahy zo strany štátu vo vzťahu k predmetnému konaniu musia mať v prvom rade oporu v zákone. Pristúpiť k nim možno len z legitímneho dôvodu, ktorý v tomto kontexte môže vyplývať jedine zo všeobecne deklarovaneho záujmu na ochrane

¹²⁷ pozri prípad *Pretty v. Spojené kráľovstvo* – sťažnosť č. 2346/02 z 29. apríla 2002, bod 62; <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=2346/02&sessionid=21501110&skin=hudoc-en>

zdravia. A nakoniec, v prípade splnenia podmienok zákonnosti (legality) a legitímnosti, musia zásahy štátu vyhovieť aj požiadavke proporcionality.

Základným kritériom pre splnenie podmienky proporcionality je nevyhnutnosť zásahu v demokratickej spoločnosti, ako je to explicitne vyjadrené v článku 8 ods. 2 Dohovoru. Slovo „*nevyhnutné*“ však v žiadnom prípade nie je synonymom takých slov ako „*potrebné*“, či „*užitočné*“. Štát sa nemôže legitímne dovoľávať všeobecnej nevyhnutnosti ako dôvodu na obmedzenie práv a slobôd jednotlivca. Pod demokratickou spoločnosťou štrasburské orgány ochrany práva rozumejú takú spoločnosť, ktorý sa vyznačuje pluralizmom, toleranciou a „*voľným duchom*“.¹²⁸

Niet pochýb o tom, že v podmienkach Slovenskej republiky obmedzenia a zásahy štátu vo vzťahu užívaniu a prechovávaniu drog pre vlastnú potrebu spĺňajú požiadavku legality. Pokiaľ ide o legitímnosť týchto zásahov z dôvodu ochrany zdravia dotknutých osôb, je diskutabilné, nakoľko si môže štát vynucovať takýto záujem v protiklade s ich vlastným rozhodnutím slobodne disponovať so svojím telom a myslou. Navyše argumentácia štátu nemôže obstať, ak sa poukáže na legálnu konzumáciu tabakových výrobkov a alkoholu, ktorých vplyv na ľudské zdravie sa všeobecne v našej spoločnosti považuje za škodlivé.

Požiadavka proporcionality od štátu vyžaduje, aby ním stanovené obmedzenia nepredstavovali pre dotknutú osobu neprimerané bremeno. Jej dôsledné uplatňovanie by malo štát nabádať k tomu, aby predmetné konanie hodnotil v duchu tolerancie a v prípade zásahov volil čo najmiernejší prístup, ktorým možno jeho záujem zabezpečiť. Ak vzhľadom na nízku mieru spoločenskej nebezpečnosti užívania a prechovávanía drog pre vlastnú potrebu možno vyvodzovanie trestnej zodpovednosti považovať za neprimerané bremeno, potom sa ako miernejšia alternatíva ponúka napríklad možnosť definovať toto konanie ako priestupok a ukladať zaň sankcie v správnom konaní, podobne ako je to upravené v právnych poriadkoch niektorých európskych krajín.

Pri hodnotení rozmeru práva na slobodu myslenia a práva na nedotknuteľnosť súkromia v naznačenom kontexte drogovej problematiky je tiež potrebné mať na pamäti význam princípu otvorenosti ľudských práv. Tento princíp znamená, že ľudské práva nepredstavujú uzavretý systém, ale svojou otvorenosťou by mali kopírovať zmeny v spoločnosti a vo vývoji ľudskej civilizácie. Táto dynamika nespočíva len v neustálom

¹²⁸ Svák, Ján: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). 507 s.

vzniku nových ľudských práv, ale aj v postupnej zmene obsahu už kodifikovaných práv, kde zmenené podmienky života spoločnosti priradia jednotlivým právam oproti minulosti iným význam.¹²⁹

Tendencie smerujúce k širšiemu výkladu práva na slobodu myslenia a práva na nedotknuteľnosť súkromia v kontexte rozoberanej problematiky možno tiež podporiť názorom Ústavného súdu SR, ktorý konštatoval, že: „V konaní pred ústavným súdom sa každý môže domáhať len toho práva, ktoré je výslovne uvedené v ústave alebo v zákone, *alebo ho možno od takého práva odvodiť*. Z ústavy ani zákona nemožno odvodiť právo porušujúce iné právo, slobodu alebo povinnosť ustanovenú ústavou.“¹³⁰

V závere tejto úvahy je vhodné poznamenať, že snaha skúmať drogovú problematiku aj v kontexte uplatňovania ľudských práv nie je zbytočná. Ukazuje sa, že detailnejší pohľad smerujúci hlbšie k podstate skúmaných ľudských práv odкрýva určitý priestor na spravodlivejšie vyvážanie legislatívneho rámca aj vo vzťahu k takému špecifickému konaniu, akým je užívanie a prechovávanie drog pre vlastnú potrebu. K takej zmene sa však nemožno dopracovať len prostredníctvom právnej teórie. Skutočným dôvodom môže byť iba zdvihnutá ruka za možnosť slobodne a zodpovedne rozhodovať o vlastnom živote.

¹²⁹ Svák, Ján: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). 18 s.

¹³⁰ uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 17/94 z 27. októbra 1994

ZÁVER

V priebehu spracovania zvolenej témy sa môj názor na drogovú problematiku postupne menil a formoval a v závere ho môžem zhrnúť do jednej vety. Svet nie je čierno-biely, a to platí v plnom rozsahu aj vo vzťahu k drogám. Drogy samé o sebe nemožno označiť za dobré či zlé, pretože tento obsah im dávame výhradne my sami, a to spôsobom, ako k nim pristupujeme. S plným pochopením tejto myšlienky sa naša spoločnosť môže zbaviť nežiadúcich predsudkov, ktoré nám bránia rešpektovať inú životnú voľbu než je naša vlastná. Verím, že takýto krok by nám mohol otvoriť prvé dvere vedúce k vhodnejším a účinnejším riešeniam drogového problému.

História nás učí, že drogy nie sú v ľudskej spoločnosti žiadnym novým prvkom, ale boli na rôzne účely využívané od nepamäti. Dôvody problémového statusu drog nevyplývajú v prvom rade z ohrozovania ľudskeho zdravia v dôsledku ich užívania, ale z ich prísneho zákazu, ktorý sa väčšinou zakladal na teologických, morálnych, či pragmatických dôvodoch, a ktorý ich postupne presunul do ilegality a úzko prepojil s organizovaným zločinom. Zdá sa, že drogový problém v skutočnosti vznikol až jeho zakotvením v právnej rovine a v tej istej rovine teda budeme musieť hľadať možnosti na jeho odstránenie.

Bez ohľadu na priebeh histórie možno konštatovať, že drogy v súčasnosti sú vážnym spoločenským problémom, ktorý sa kvôli svojej komplexnosti nedá v dohľadnej dobe úspešne vyriešiť. Táto práca preto ani nemala ambíciu čeliť takejto náročnej výzve. Jej zmyslom bolo zanalyzovať súčasný legislatívny rámec vo vzťahu k drogovej problematike, identifikovať základné právne problémy a naznačiť riešenia, ktoré by aspoň čiastočne prispeli k odstráneniu negatívnych javov súvisiacich s užívaním drog. Som presvedčený, že tento cieľ sa mi podarilo dosiahnuť, a že použitá argumentačná báza v budúcnosti pomôže voliť vhodnejšie právne prostriedky smerujúce k tomuto cieľu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knižné publikácie a odborné články:

- AUTORSKÝ KOLEKTÍV: Rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej republiky 1993 – 1997. 1. vyd. Bratislava: Kaligram, 1999. ISBN 80-7149-287-6
- ČENTÉŠ, Jozef: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007. ISBN 978-80-88707-94-3
- ČIČ, Milan a kolektív: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. 1. vyd. Košice: Matica slovenská, 1997. ISBN 80-7090-444-5
- DRGONEC, Ján: Ústava Slovenskej republiky – komentár. 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2004. ISBN 80-89122-05-01
- EVANS, Keith: Válka bez konce aneb Krátký smutný příběh o dlouhé válce proti drogám. 1. vyd. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2003. ISBN 80-7207-508-X
- ESCOHOTADO, Antonio: Stručné dějiny drog. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2003. ISBN 80-7207-512-8
- GROF, Stanislav: Psychologie budoucnosti, Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí. 2. vyd. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-937-1
- HUXLEY, Aldous: Brány vnímání. 1. vyd. Praha: DharmaGaia / Mat' a, 1996. ISBN 80-85905-28-0 / ISBN 80-86013-18-9
- KLENOVSKÝ, Libor: Terénna sociálna práca. 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006. ISBN 80-89185-15-5
- KLOUČKOVÁ, Světlana: Hodnocení znaků skutkové podstaty trestného činu přechovávání drog pro vlastní potřebu podle § 187a trestního zákona. Právní rozhledy č. 6/2000
- LEARY, Timothy: Záblesky paměti. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-038-2
- PUSH & SILCOTTOVÁ, Mireille: Kniha o extázi. 1. vyd. České Budějovice: Garamond, 2003. ISBN 80-86379-50-7
- RADOVČIČOVÁ, Renáta: K trestnému činu nedovolené výroby a držby omamné látky, psychotropné látky, jedu a prekurzora a obchodovanie s nimi. Justičná revue, č. 2/2004
- SAMAŠ, Ondrej; STIFFEL, Harald; TOMAN, Pavol: Trestný zákon – Stručný komentár. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2006. ISBN 80-8078-078-01

SVÁK, Ján: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). 1. vyd. Žilina: Poradca podnikateľa, 2003. ISBN 80-88931-19-3

Právne predpisy a súdna judikatúra:

Dohovor o omezení výroby a úpravě distribuce omamných látek – publ. pod č. 173/1933 Sb.

Jednotný dohovor o omamných látkach – publ. pod č. 47/1965 Zb.

Protokol o zmenách Jednotného dohovoru o omamných látkach – publ. pod č. 458/1991 Zb.

Dohovor o psychotropných látkach – publ. pod č. 62/1989 Zb.

Dohovor Organizácie Spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami – publ. pod č. 462/1991 Zb.

Dohoda o nedovolenom obchodovaní po mori, ktorou sa vykonáva článok 17 Dohovoru OSN proti nedovolenému obchodovaniu s omamnými a psychotropnými látkami – publ. pod č. 163/2004 Z. z.

Dohovor Organizácie Spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu – publ. pod č. 621/2003 Z. z.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení dodatkových protokolov – publ. pod č. 209/1992 Zb.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach – publ. pod č. 120/1976 Zb.

Ústava Slovenskej republiky – ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

Listine základných práv a slobôd – ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 28. mája 2002, sp. zn. 6 Tz 9/2002

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo 7. septembra 1999, sp. zn. 6 To 59/99; R 23/2000

Stanovisko trestného kolégia Najvyššieho súdu SR na zjednotenie výkladu zákona pri aplikácii § 187 ods. 1 Tr. zákona o nedovolenej výrobe a držaní omamných a psychotropných látok, jedov a prekursorov z 1. júna 1998, sp. zn. Tpj 1/98; R 24/1998

Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 4To 48/01 zo 26. apríla 2001

Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 17/94 z 27. októbra 1994

Internetové zdroje:

<http://www.infodrogy.sk/index.cfm?module=Glossary&page=index>

http://en.wikipedia.org/wiki/First_Opium_War

http://en.wikipedia.org/wiki/Second_Opium_War

<http://www.druglibrary.org/SCHAFFER/library/studies/cu/cu6.htm>

http://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Versailles/Part_X#Article_295

<http://www.druglibrary.org/schaffer/hemp/taxact/mjtaxact.htm>

http://books.google.sk/books?id=v1tz6nP6fdwC&printsec=frontcover&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA32,M1

http://books.google.sk/books?id=v1tz6nP6fdwC&printsec=frontcover&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA33,M1

http://www.druglibrary.org/SCHAFFER/library/studies/canadasenate/vol3/chapter19_1909_shanghai.htm

<http://treaties.un.org/Pages/CTCTreaties.aspx?id=6&subid=A&lang=en>

<http://www.hc-sc.gc.ca/dhp-mps/marihuana/index-eng.php>

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:335:0008:0011:SK:PDF>

<http://www.justice.gov.sk/wfn.aspx?pg=r3&htm=r3/statr.htm>

<http://www.osf.sk/Default.aspx?CatID=81&IniciativaId=49>

<http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index49812EN.html>

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=2346/02&sessionid=21501110&skin=hudoc-en>